

Vat e kovara kulturi

*Mal nîsanij
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra*

*Memê Hilkeçikî
Derheqê Dimilkîya Aksaray de*

*Sakir Epozdemir
Meseleya Seîd Elçî û Dr. Şivanî*

*Münzûr Çem
Hewnê Newroze*

*Celadet Alî Bedirxan
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî*

No: 7, Wisar 1999

Ulate

Kovara Kultûri

Hûmar: 7

Wistar 1999

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. İhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

İnsiyatîfê destpêkerdişî:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Münzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Eli, Cemil Gundogan, Lerzan Jandil,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurîj,
Robin Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrif Urgun

Temsilkarê Almanya:

Münzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneyîye û têkiliye (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.

Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temsilkarê Norveçî:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsilkarê Hollanda

Ferhad Amedî

Delfzyl Str. 81

6835 CM Arnhem/HOLLANDA

Tel: +26-323 26 95

Sertê aboneyîye:

Welat serrêk 6 aşmî

Tirkiya: 40 DM. 20 DM.

Almanya: 40 DM. 20 DM.

Swed: 250 SEK. 125 SEK.

Welatê bîni: 70 DM. 35 DM.

Vayı: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.

Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.

Çarégriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

İ. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpîrsîyariya her nuştî yê nuştoxi / nuştoxe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Malmîsanij	
Lehçeya Hewramki (Gorankî) ra	4
J. İhsan Eşparî ra şîrî	33
Memê Hilkecikî	
Derheqê Dimilkîya Aksaray de	35
Firat Çelkerî ra şîrî	46
Münzûr Çem	
Hewnê Newroze	49
Gawanê Kurdistanî	
Kurdistan	55
Şakir Epozdemir	
Tarixê Ma yê Nîzdî di Hedîseyêko Muhîm: Meseleya Seid Elçi û Dr. Şivanî	56
Aliheyderê Aliyê Silêmanê Xerzî	
Gula Mi	79
E. Erdoxan	
Qurbanê Selxvanan	81
Memo Darrêz	
Kitaban ra: Nuştoxiyê Kurdan û Nesrkerdişî Kitabanê Kurdkî	83
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Gorankî	88
Serdar Bedirxan û Daimî Bektaş	
Ripelê Fiqrayan	90
Wendoxan ra	94
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdkî (Kurmancî)-Frensî-VII	97
Aitabe	111

*Ma newroza şima wendoxanê xo pîroz kenê û hêvî kenê ke
na serra newa de şima serkewte û şa bibê*.*

Vlate

* Tayê wendoxê ma ma rê nusenê labelê adresa xo nênuşenê. Serdar Bedirxan zî nînan ra yew o. Serdarî îngilîzkî ra yew novele (hîkaye) tadaya û ma rê erşawita (rusnaya); ma sipas kenê labelê semedo ke nameyê nuştoxê novele nênuşto, ma nêşîya na novele neşr bikê. Serdarî adresa xo zî nênuşa ke ma bişiyê (bieşkê) ey ra nameyê nuştoxî bipersê.

Şima yê ke ewro ra pey ma rê nusenê, zehmet nêbo adresa xo zî binusê.

LEHÇEYA HEWRAMKÎ (GORANKÎ) RA ⁽¹⁾

MALMÎSANIJ

Hewramkî (hewramî) lehçeyanê kurdkî ra yew a. Çend ziwannasan gore hewramkî û gorankî di lehçeyê cîya yî, labele zaf ziwannasan gore hewramkî yew şîweya gorankî ya. Nameyê hewramkî, Hewraman ra yeno û Hewraman zî Kurdîstanê Rojhelatî (Kurdîstanê bindestê Îranî) de, sînorê Îraqî hete mintiqayêk a. Çend şaristan û dewê ke şarê ïnan hewramkî qisey keno zî sînoranê Îraqî mîyan de mendê (sey Biyare, Tewêle û Xurmal). Tayê nuşteyan de “Hewraman” ra “Ewraman”, “Awroman”; “hewramkî” ra zî “ewramî”, “awromanî” vajîyêno. Şarê Hewramanî hewramkî qisey keno. Hewraman bi xo, di qismî yo: 1-Hewramanê Luhon, 2-Hewramanê Text. Nowsûd (Newsûde) merkezê Hewramanê Luhonî, Şarî Hewraman zî merkezê Hewramanê Textî yo.

Hetê dînî ra şarê Hewramanî muslimanê sunnî yê, tena şarê Kendûle (Kenûle) sunnî nîyê. Labelê zafaneyê goranan “ehlê heqî” yî.

Lehçeyanê kurdkî ra edebîyato nuşte yo tewr kan (keyen, verîn), bi lehçeya gorankî nusîyayo. Gorankî ziwanê tekstanê pîrozan (muqeddesan) ê ehlê heqî yo zî. Ma vajî kitabê pîrozê ehlê heqî Serencam,

1. Kilmuşteyî:

- b (biewnîre/biewnî, nîyade)
- m (maki)
- n (nêri)
- û ê b (û ê bîni)

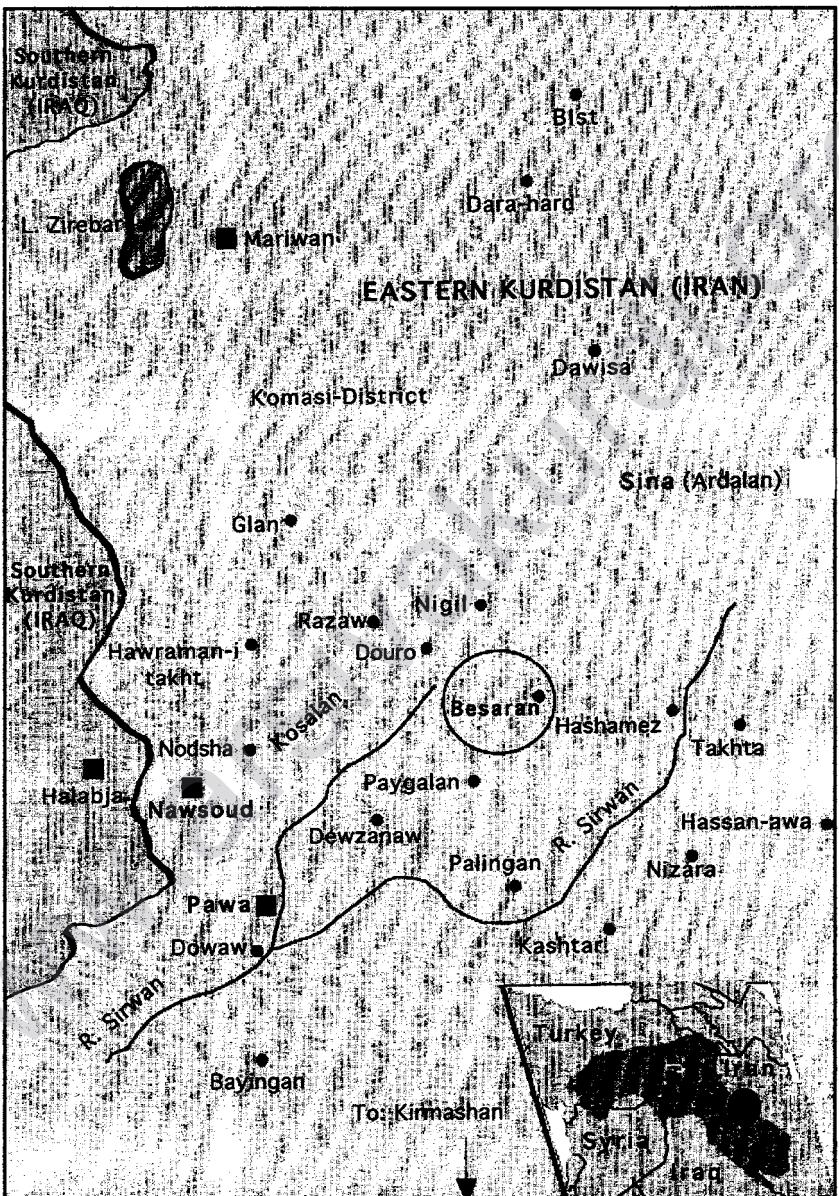
gorankî yo. Tayê nuştoxan gore, şâîro tewr rewên o ke ma şîîranê ey ê gorankî ra xeberdar û, Balûlî Mahî (tarîxê mergê ey: 834) yo (2). Kitabê gorankî yê şâîranê sey Bêsarânî (seserra 18.), Xanay Qubadî (seserra 18.), Seydî Hewramî (1784-1848) û Mewlewî Tawegozî (1806-1882) neşr bîyê û ewro ma dest de yê.

Yew xusûsîyetê lehçeya gorankî zî o yo ke na lehçe zaf lehçeya kirmancıkî (zazakî) manena. Hetta nuştoxî estê ke gorankî û kirmancıkî yew lehçe hesibnenê. Mi zî no fikrê tayê nuştoxan wendbi, coka mi lehçeya gorankî meraq kerdînî. 1979 de, reya verîne (ewili) welat de tayê tekstê (metnê) hewramkî kewtê destê mi labelê mi weş fam nêkerdî. Hewramkî ser o zanayışê mi kemî bi. Dima, 15. 7. 1982 de Şam de ez raştê yew camêrdê hewramî yê ke nameyê ey Rehmanî bi, ameya. Ma çend hewtey yew keye de pîya mendî. Birêz Rehmanî, Hewramanê Luhonî ra, şaristanê Pawe ra bi. Aw germê amnanî yê "Şamê Şerîfî" de, ez derheqê lehçeya hewramkî de gelekî çiyan Rehmanî ra persaya û mi cewabê ey yew defter de nuştî. Hîrê serrî ra pey mi Rehmanî Parîs de dî. Ey zî sey mi uca (weyra) universîte de wendînî.

Verî ke ez şêra Parîs mi yew dîwanê Mewlewî Tawegozî peyda kerdî; mi ke Rehmanî Parîs de dî, min û ey pîya ma yew qismê nê dîwanî zî wend. Cayê ke mi fam nêkerdînî Rehmanî mi rê mena kerdînî, mi not kerdînî.

Mabêñ (beyntar) ra serrî viyartî, rojê Stokholm de Nasir Rezzazî yê dengbêjî camêrdêk bi mi da şinasnayış, va "Ti timo hewramîyan gîraynî, ha to rê hewramîyêk!" Abiasan (bi no hawa) mi birêz Siyamend Hewramî şinasna. Siyamend zî Hewramanê Luhonî ra, lebelê Nowsûd ra bi. Wextê xo de Kurdistanê Rojhelatî de mektebê mîyanînî (ortaokul) de mamostayıye (malimîye) kerdibî. Sibata 1999 de şaristanê Swêdî Göteborg de ez Siyamendî ra derheqê hewramkî de persaya, ey zî sey Rehmanî zerrî ra mi rê ardim kerd. Ma pîya di şîrê Seydi Hewramî zî wendî, cayê ke mi fam nêkerdî ez ey ra persaya. Çeku û cumleyanê hewramkîyan ê ke şima cêr ra, no nuşte de wanenî, mi fekê Rehmanî paweyijî û Siyamendê nowsûdijî ra nuştibî. Ez sipasdarê her diyan a.

2. Borekeyî, Sidêq, Mêjûy Wêjey Kurdî, Întêşaratê Nacî, Banê, 1370 [1991], c. 1, r. 48

Hewraman

Çime: Şêx Ebdulmumînî Merdoxî,
Keşkoleşî rêki Kurdi Goranî

Verî ke şima ripelanê (riperranê) bînan ê nê nuşteyî biwanê, ez wazena çend çîyan bîyara şima vîrî:

Vengê hewramkî û kirmancî (zazakî) hema-hema eynî yî labelê yew veng hewramkî de esto ke kirmancî de çin o. No veng mîyanê "D" û "L" (yan zî "D" û "Z") de vengêk xusûsî yo. Semedo ke alfaba ma de muqabilê nê vengî de herfe çin a, mi kelimeyê ke no veng tede esto, di tewirî (çeşitî) nuştî. Numûne:

<i>hewramkî</i>	<i>tirkî</i>
ad (al)	o
adê (alê)	onlar
didan (dizan)	diş
eda (eza)	anne

Hewramkî de vengê "L"yê qalinî zî esto, mi no bi di "L"yan nuşt. Numûne:

<i>hewramkî</i>	<i>tirkî</i>
sall	yıl
vellê, wellê	önce
zill, dill	gönül, yürek

Senî ke kirmancî mîyan de ca ra ca cîyayîye (ferq) esta, hewramkî mîyan de zî esta. Ma vajî hewramkî de beyntarê (mabênen) teleffuzê fekanê (şîweyanê) Nowsûd û Pawe de ferqî estê û seke numûneyanê cêrînan de aseno nînan ra yew heway (sey) kirmancî yan zî hîna (deha) nezdîyê kirmancî yo:

<i>fekek Pawe</i>	<i>fekek Nowsûdi.. kirmancî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>			
wa	va	rüzgar		
waran	varan	yağmur		
waray	varay	varayış	yağmak
watey	vatey	vatene, watis	söylemek

were vere vera, vare, verek... kuzu
werg verg verg kurt

1 TAYÊ XUSÛSÎYETÊ ÇEKUYANÊ HEWRAMKÎ

1. 1 Tayê çekuyê (kelîmeyê) hewramkî tam sey kurmanckî (kirdaskî) yê yan zî kurmanckî manenê.

<i>hewramkî</i>	<i>kurmanckî (kirdaskî)</i>	<i>tirkî</i>
asaw	as	değirmen
ce, ci	ji	-den
çil	çil	kırk
çiwarde	çardeh, carde	on dört
bay	badan	bükme, eğirmek
deh, de	deh	on
desgirtey	desgirtî, destgitî	nişanlı
dijmanî	dijmin, dijûn	küfür, sövgü
duwanze	diwazdeh, dozde	on iki
esp	hesp	at
ês	ês	aci, ağrı
êsay	êsîn	acımak, ağrımak
êsnay	êsandin	acitmak, ağrıtmak
firo	firo	ağız (sütten yapılan ağız)
gawesin	gasin, gîsin	saban kulağı (saban demiri)
heft, hewt, hot	heft	yedi
herre	herrî	çamur
heşde	hîjdeh, hijde	on sekiz
hevde	hevdeh, hîvde	on yedi
hewo	hewî	kuma
kule	kulî	çekirge
kurr	kurr	oğlan, oğul
nozde	nozdeh, nozde	on dokuz
panze	panzdeh, panzde	on beş

penc.....	pênc	beş
sall	sal	yıl
sed	sed	yüz
pêwere	pevre (bi hev re)	birlikte, beraber
sênze	sêzdeh, sêzde	on üç
sî	sî	otuz
şanze	şanzdeh, şanzde	on altı
şemame, şemamok	şemamik, şimamik, şimamok ...	güzel kokulu ve renkli kavun
veçinî, weçine	bêjing	kalbur werîse
werîs	urgan, kalın ip	
yanze.....	yanzdeh, yanzde	on bir

1. 2 Vengê “H“yê tayê çekuyanê hewramkî, kurmanckî de beno “K“ yan zî “X“.

hewramkî.....	kurmanckî	tirkî
hane	kanî	çeşme, kaynak
her.....	ker	eşek
hesirwe	xesû, xwesi	kaynana
hesure	xezûr	kayınbaba
hawrişe, horêşe	kevroşk, kêrwîşk, kerguh ...	tavşan
mahere	maker	dişi eşek

1. 3 Tayê çekuyê hewramkî tam sey tirkî yê yan zî tirkî manenê.

hewramkî.....	tirkî
dogmane	düğme (³)
doşeke	döşek
hêleke	elek
qol	kol
qore	koruk
qurwaqî	kurbağa (⁴)
ser başqe	üstelik, başka

3. Çekuyê “dogme“ fariskî de zî esto.

4. Çekuyê “qurbaxe“/“xurbaxe“ fariskî de zî esto.

2 TAYÊ XUSÛSÎYETÊ ÇEKUYANÊ HEWRAMKÎ Û KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)

2. 1 Zaf çekuyê hewramkî û kirmancıkî (zazakî) hem hetê formî hem zî hetê mena ra eynî yi. Tayê çekuyî zî estê ke formê xo her di lehçeyan de yew o yan zî nezdî yewbînan o labelê mena xo cîya ya.

Ma vajî kirmancîya Pîranî de “dat” û “data” (Sêwregi de “ded”) mena “amca”yê tirkî de yo. Hewramkî de zî no çeku bi şeklê “tata” û “tate” esto, labelê mena “baba”yê tirkî de yo. Tayê lehçeyanê kurdkî û ziwananê Ewropa de zî mena nê çekuyî vuriyêna. Nimûne:

tirkî

dat, data, ded (lehçeya kirmancikî)	amca
tate, tata (lehçeya hewramkî)	baba
tat, tate, tata (lehçeya lurrkî)	amca
tate (kurdkîya Kirmanşahî)	amca
tateh (kurdkîya zengene) ⁽⁵⁾	amca
dad, daddy (îngilîzkî)	baba, babacık
tata (sirbo-xirvatkî)	baba
tatko (bûlgarkî)	baba (hitap formu)
ded (rûskî)	dede
dyado (bûlgarkî)	dede
dedû (slavîya verîne)	dede
dede, dedis (lîtvankî)	dayı
theios (yunankîya klasîke) ⁽⁶⁾	dayı

-
5. Mann, Oskar, bearbeitet von Karl Hadank, Mundarten der Gûrân, Besonders das Kändûlîâi, Auramânî und Bâdschälânî, Berlin, 1930, r. 284
6. Delamarre, X., Le Vocabulaire indo-européen, Paris, 1984, r. 38

Tayê çekuyê hewramkî û kirmankî (zazakî) yê bînî:

<i>hewramkî</i> ...	<i>tirkî</i>	<i>kirmanckî</i> (<i>zazakî</i>) ..	<i>tirkî</i>
baba	dede	babî, baba	baba
darey	orak	darey, darê, dariye ...	tahra
çemçe	kaşık	çemçik ⁽⁷⁾	kepçe
fire	çok	hera	geniş
gip, gup	yanak	gepe	yudum
guwale	harar (saman çuvalı) ..	gale	büyük heybe, heybenin taraflarından her biri
hare	el değerlmeni	hareye, arê, aryé, ayre	değirmen
kerrê	küf	kerre, kérre ..	pas
keş	dağ	kaş	yamaç
kewçî	kepçe	kewçiki, koçike	kaşık
luway, livay	gitmek	lewayene, luwayış	kımildamak, teplemek
tewerzîn	küçük balta ..	tuwerzîn, torzên, torzîn ..	1)büyük balta 2)kazma
wêrege, vêregä, wêreî ..	akşam ...	êre, yere	ikindi
zinc	çene ucu	zinc ⁽⁸⁾ , zincî	1)burun 2)çene

2. 2 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de cayê xo vurnenê (bedilnenê).

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî</i> (<i>zazakî</i>)	... <i>tirkî</i>
<i>girolîye</i>	<i>gilor</i> , -e yuvarlak
<i>goçan</i>	<i>çogane</i> baston, ucu eğri sopa
<i>gorewê</i>	<i>gewre</i> , <i>gêrwe</i> çorap
<i>herijne</i>	<i>herçeni</i> , <i>herçini</i> dirsek

7. Erdem, Turan, Ferheng Zazaki-Tırkı/Tırkı-Zazaki, Doz Yayınları, İstanbul, 1997, r. 30

8. Paul, Ludwig, "The position of Zazaki among West Iranian Languages", Proceedings of the 3rd European Conference of Iranian Studies (held in Cambridge, 11th to 15th September 1995), Wiesbaden, 1998, r. 177

Vate

hînî, hîn neha şey
verwe, werwe ... vewri, werfi⁽⁹⁾, vore kar
wêjen vînce, vînceli sakız
zuxal xizal, xezal ateşin yanmasından sonra
artakalan kömür parçası

2. 3 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmancık de kemî yan zî vêşî benê.

hewramkî *kirmancık* (*zazakî*) *tirkî*
ber teber, ber dışarı
day po pede dayene sokmak (ari vb.)
divê, diwê, dû di, didi iki
êr ewekerdey adir wekerdene ateş yakmak
gilenîye gillî, gulîlik göz bebeği
hamin hamnan, amnan yaz
hejge, heşe heşe ayı
hêş hengajî karasaban
hengam game adım
kiselî kesa, kesike kaplumbağa
kulok kuli kalça
lacang cînegi yanağın iki yanındaki saç, favori
lamışt mist avuç
mirîçle, miliçie ... mirîçik, -e, miliçik-e serçe
pêwere pîya birlikte, beraber
rocyar roj, roc güneş
roxane ro, robar nehir
şift, şot şit, sit süt
teylî tey dardağan

9. Çekuyê “werfi” kirmancık de tena se nameyê cinîyan esto ke manaya xo “vewri”/“vore” ya. Seke aseno “werfi” hîna nizdiyê formê hewramkî “werwe” ya. Pehlevkî de vera (muqabilê) nê çekuyî “vefr”, kurmancık de “befr” û “berf” estê.

10. Kirmancık de “çimteng” yeno mena “kîskanç”a tirkî zî.

werçemteng çimteng cimri (10)

zerdewale zerqeti, zirqiti, zilqiti ... sarı renkli bir cins yabani arı

2. 4 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmancıkî de kewenê (vîndî bene).

Cêr ra ez kewtişê tayê vengan ra nimûneyan nusena:

2. 4. 1 Kewtişê (vîndîbîyayîşê) D

hewramkî *kirmancıkî (zazakî)* *tirkî*

ér, ayir, eyr adir ateş

êş dej acı, ağrı

êşay dejayış, dezayene acımak, ağrımak

êşnay dejnayış, deznayene acitmak, ağrıtma

henî hindî, hendî karpuz

kune kind su konan bir çeşit tuluk

nazar, nazdar nazdar nazlı

sed se yüz

2. 4. 2 Kewtişê E yan zî È

hewramkî *kirmancıkî (zazakî)* *tirkî*

ebroy, biro birew, burî, burwe kaş

rîş erîşe, erdîş, herdîse sakal

eda da, dadî anne

ême ma biz

kaye kay oyun

2. 4. 3 Kewtişê H

hewramkî *kirmancıkî (zazakî)* *tirkî*

êwrîng hevring koyun ve keçi kırkmakta
kullanılan büyük makas

hamin hamnan, amnan yaz

hardî, ardî ardî un

heçkuçî, eşkuçî eşkici, eskize, skûcî kuru üzüm

helöç alinçi erik

hemrû, hemro, mirve miro, mirwi, mûriye armut

Vâte

hengûrî	hengûre, engûre, inguri	üzüm
herzan	erzan, erjan, ercan	ucuz
hesare	estare, astare	yıldız
heşpiše, heşpişi	eşpije, aspize, sibice	bit
hêleke	êlege	elek
hêzim	êzim, îzimi	odun
horêşe, hawrişe	aroş, , hargûş, heroşe	tavşan
lêf	leheyf, liheyf	yorgan

2. 4. 4 Kewtişê M

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancıkî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
kull	kilm	kısa

2. 4. 5 Kewtişê N

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancıkî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
didan (dizan)	dindan, didan	diş
gicî	kinc	giysi, elbise; gömlek, fistan, mintan
gilenîye	gillî	gözbebeği
midirey, mindirey	vindertiş, vinetene	durmak, beklemek
ter	tern	yaş (kuru olmayan)

2. 4. 6 Kewtişê T

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancıkî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
des, dest	dest	el
desmal, dezmal	destmale, desmali, dismali	mendil
enguse	engiştî, gist	parmak
hes	hest	katı (sıvı olmayan yemek vb.)
hesare	estare, astare	yıldız
hesere	hesteri	katır
hesirwe	visturî, vistirî	kaynana
hesure	vistewre, vistore	kayınbaba, kayınpeder
mas	mast	yogurt
osa, ostad	westa	usta

ques	qest	kasıt
visey, wisey, wistey ...	vistiş	atmak
vîs, wîs	vîst	yirmi
wasey, wastey	wastene, waştış	istemek
weşter	weşêr	daha hoş
zimsan	zimistan, zumust	kış

2. 4. 7 Kewtişê W

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
awakerdey	akerdiş	açmak
çêw	çî	şey
dimaw	dima	sonra
gawe	ga	öküz
goşware	goşare	küpe
wilaw kerdey, vela kerdey	vila kerdene	dağıtmak

2. 4. 8 Kewtişê Y

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı

2. 5 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de vurîyênê (bediliyênê). Cêr ra ez tayê nimûneyan nusena:

2. 5. 1 Vengê “Î“ beno “E“ yan zî “I“

Hewramkî de gelekî nameyê makî bi “-Î“ qediyênenê. Nê nameyî kirmanckîya (zazakîya) Dêrsimî de bi “-E“ qediyênenê. Tayê şîweyanê kirmanckî de herunda na “-E“ de “I“ esta, tayê şîweyan de zî na “E“/“I“ vîndî bîya.

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
awî	awe, awi	su
eşkuçî, heşkuçî	eşkiji, eskice, eskize	kuru üzüm

Vate

hengûrî	hengûre, engûre, inguri ... üzüm
hersî, hellsî	hesri, hêsir gözyaşı
heşpişî.....	eşpiji,aspize,sibice bit
jenî	cêniye, cinî kadın, kari
jerejî	zerece, zarance, zerenci ... keklik
kekî	keke, keki pire
mewî, mêt	meyvi, mîwi, meybi tevek, asma çubuğu
meye	mîye, mî, mey koyun
sawî, say	saye, say, sa elma
tifi	tuye, tûye dut
vamî, vêhamî, vaham ..	vame, vami badem
vilî, wilî, wulî	vili, vîlike çiçek
wezî	goze, gozi, guwez ceviz

Tayê çekuyê makî yê kirmanckî zî sey hewramkî bi “Î“ qedîyênê:
Çend nimûneyî:

hewramkî	kirmanckî (zazakî) tirkî
çaştî, çeste	taştî, taştîye yemek, sabah yemeği, kahvaltı
kardî	kardî bıçak
heçkuçî, eşkuçî ... skûcî ⁽¹¹⁾	kuru üzüm
jenî	cenî, cinî kadın, kari
kusî (kwsî)	kisî ferç, rahim
lûlî	lulî kaval
peştî	piştî, peştî, postî ... sırt
wunî, winî	gûnî kan

Kirmanckî de tayê çekuyê makî yê bînî ke bi “Î“ qedîyênê:
derzenî/derzêni (ığne)
firingî, firengî (domates)
hengajî (karasaban)
hindî (karpuz)

11. Malmisanij, “Kirmanckîya (Zazakîya) Motkî û Hewêlî ra”, Vate: kovara
kulturî, Stockholm, no: 6, r. 25

serradî (gözer, kalbur)

sırsî, sisî (saban kulağı, saban demiri)

zerrî (gönül, yürek)

2. 5. 2 Vengê “E“ yan zî “Ê“ beno “A“, yan zî “I“

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
çewe	çî, çiba, teba, tewa, towa	şey
hane, ane	hêni, henî, yeni, eyni, îni	çeşme
birmey	bermayış, bervayene	ağlamak
gizî	gezî, gezi, gez	süpürge
meyne	mayîne	kısrak
peyîz	payîz	sonbahar
şime	şima	siz
şîş	şes	altı

2. 5. 3 Vengê “U“ yan zî “O“ beno “I“, “Î“ yan zî “E“

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
bule, wule	wele	kül
çom	çem	nehir
engus	engisti, engist, giisti, gist	parmak
kewe, kewo	kewe, kiho, kuhe, kûhe	mavi
keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı
pore	piro, pure, puri, puro	-e
şot, şift	şit, sit	süt
varroke, warroke	varrike	piliç
vilî, wilî wulî	vili, vilîke	çicek
vilk, wulk	velke	böbrek
wutey	witiş	uyumak

2. 5. 4 Vurîyayîşê venganê C, Ç, G, J, Z, S, Ş

	<i>hewramkî</i> <i>kirmancî (zazaki)</i> <i>tirkî</i>
Ç-C	çêr cêr aşağı, alt ce, çew ca, coy, cû, cûy -den, ondan pey ca, peyê coy,
	çew dima pêyê cû, be'dê cû ondan sonra, -den sonra
Ç-J/C/Z	herijne herçeni, herçini dirsek roçin lojini, locini, lozine baca roçî roje, roce, roze oruç vaçe, waçe vaje, wace, vaze söyle
Ç-S	çenî senî, sinî, sinye nasıl çun se, seno gibi
Ç-Ş	heçkuçî, eşkuçî eşkice, eskize, skûçî kuru üzüm rişê rîç kök
G-C	gim bîyey cim bîyayîş kaybolmak gim kerdey cim kerdiş kaybetmek
J-C/Ş	jenî cenî, cinî kadın, karı ejnewîyey, eşneway...eşnawitiş duymak, işitmek hejge, heşe heşe ayı heşpişe, heşpişî eşpiji, aspize, sibice bit lalojen xalcinî dayı karısı tejne têşan susuz, susamış tejne bîyey têşan bîyayene susamak
J-Z	jerejî zerej, zerec, zerez keklik mejg mezg beyin tancî tanzî, tajî, tazî tazı
S-Ş	engus engiştî, engist, giştî, gist parmak heşpişe, heşpişî eşpiji, aspize, sibice bit nusay nuştiş yazmak wastey, wasey wastene, waştiş istemek
Ş-C	sera cele biçilip yerde dizilmiş olan ekin yiğimi

2. 5. 5 Vuriyayışê venganê P, B, F, V, W, M

	<i>hewramkî</i>	<i>kirmancî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
B-V/W	ba bo	wa bo, va bo	olsun
	bazday	vazdayene	koşmak
	bînay, vînay, wînay	vînayene	görmek
	bule, wule	wele, weli	kül
	keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı
F-V	fiş	vîşî, vêşî	fazla
	fişter	vîşêr, vêşêr	daha fazla
M-V	mindirey, midirey	vindertiş, vinetene	durmak
	hengivîn	hengemîn, engemîn, hingimên ...	bal
P-B	pol	boll	grup, sürü
P-V	pînekê	veneki	uyuklama
W-V	mirve	mirwi	armut
	va, wa	va	rüzgar
	varan, waran	varan	yağmur
	varay, waray	varayış	yağmak
	varroke, warroke ...	varrike	piliç
	vate, wate	vate	söz
	vatey, watey	watene, watiş	söylemek, demek
	vela kerdey, wilaw kerdey ...	vila kerdene	dağıtmak
	vellê, wellê, werê ...	verê	önce
	vellîn, wellîn, werîn	verîn	önceki, eski, birinci, ilk
	ver, wer	ver	ön
	verday, werday	verdayış	boşamak
	vere, were	vera, vare, verek, varek	kuzu
	verg, werg	verg	kurt
	verwe, werwe	vewre, werfi (12), vore	kar
	vêtley, wêtey	vitiş	elemek
	vilî, wili, wuli	vili, vílike	çicek

vilk, wulk	velke	böbrek
visey, wistey, wisey	vistış	atmak
vîr şiyey, wîr şiyey	vîr şiyayene, vîr ra şiyayene	unutmak
weywîk	veyvike, veyveki, veyleki	gelin
wêjen	vînce, vînceli	sakız

2. 5. 6 Vuriyayışê tayê venganê bînan

hewramkî *kirmancî* (zazakî) *tirkî*

Ç-K	xerçeng	kerkinç, kerkence, kirkinci	yengeç
	kinaçê	kêneki, keyneki, çêneke	kız
Ç-Q	pore aloçnay	piro alaqnayış	-e asmak
Ç-T	çaştî, çeste	taştî, taştiye	yemek, sabah yemeği, kahvaltı
	çêwe	çî, çiba, teba, tawa, toa	şey
	çol	tol	boş
D-B	dêr	berey, erey, herêy	geç
F-H	fênik	honik	serin
	firo	herriş	ağız (sütten yapılan ağız)
G-W	dega	dewe	köy
	wezî	goze, guwez	caviz
	wunî	gûnî	kan
G-Y	megez	meyesi	sinek
H-C	hit	cite	çift (çift sürme)
	hityar	cityer, citêr	çiftçi
H-V	hîzî	vizê, vizîr	dün
	hesirwe	visturî, vistirî	kaynana
	hesure	vistewre, vistore	kayınbaba, kayınpeder
L-N	bencan	balcane, baldircane	patlıcan
	kul	kone, koll	keskinliği olmayan (kör)
L-R	zill, dill	zerrî, zerri	gönül, yürek
	goreke	golik, goliki, guk, guke	buzağı
	hellsî, hersî	hersi, hesri, heştir	gözyaşı
	hor gêlay	agêrayış	geri dönmek, dönmek
	kull	kirr	kısa

mile	merre	fare
nille, nêlle	nîre	boyunduruk
roçin	lojini, locini, lozine	baca
ruwasî	lûwî, luw, luye, luy, lû	tilki
sall	serre	yıl
vellê, wellê, werê ... verê	önce
vellîn, wellîn, werîn .. verîn	önceki, eski, birinci, ilk
wallê	ware	kız kardeş, bacı
Q-G qije	gijik, gicik, gizik	saç
qumqume	gumgumiki, qumqumik	bir semender cinsi
Q-K qengerî	kenger	kenger
R-Z xêre	xêze	cizgi, hat
bizûsk	birûsk, virûsk, virso	(bizûsk: kivilcim) (birûsk/virûsk: yıldırım)
S-H sewz	hewz, sewz	yeşil
wehar	wesar, wisar, wusar	bahar
Ş-H şimardey	hûmaritiş, amordene, mordene ...	saymak
W-Q wulle	qule	delik
X-H xunay	huynayîne, huwnayîş	güldürmek
xuway	huyayîne, huwayîş	gülmek
X-K xerçeng	kerkinç, kerkence, kirkinci	yengeç
Y-C yew	cew	arpa
Y-H yerê	hîrê	üç
Z-D zill, dill	zerrî, zerri	gönül, yürek

3 TAYÊ KARÊ (FÎLÊ) HEWRAMKÎ

3. 1 Hewramkî de mesder (înfînitif)

Hewramkî de mesder (înfînitif) bi “-ey” yan zî “-ay” qediyêno.

Numûne:

kerdey (yapmak)

remay (kaçmak)

vatey/watey (söylemek, demek)

3. 2 Demo Nikayin (Şimdiki Zaman, Geniş Zaman)

Demê nikayinê karan (fîlan) ê hewramkî hetê ra fariskî maneno. Çimkî kokê fîlî ra ver, “mi-“ yan zî “me-“ yeno. Herunda nê “mi-“/“me-“ yê hewramkî de, kirmancıkî de kokê fîlî ra pey “-en“ yan zî “-na“ (-no/-nû) yeno. Nimûne:

<i>hewramkî</i>	<i>kirmancıkî</i>	<i>tirkî</i>
mi-, me-	-en, -na/-no/-nû	
min mi-waz-û	ez waz-en-û (ez wazena)	ben istiyorum
min mi-jnew-û	ez eşnaw-en-û (ez eşnawena)	ben duyuyorum
a mi-jnewiyo	a eşnawiyê-na	o duyuluyor
ême mi-waz-ime	ma waz-en-îme	biz istiyoruz
mi-var-o (mi-war-o) ..	var-en-o	yağıyor

wasey (istemek)

min miwazû/min wazû (ben istiyorum)

to miwazî (sen istiyorsun)

ad miwazû (o istiyor) (n)

ade miwazû (o istiyor) (m)

ême miwazimê (biz istiyoruz)

şime miwazdê (siz istiyorsunuz)

adê miwaza (onlar istiyorlar)

mendiray (durmak, ayakta durmak)

min mendiro (ben duruyorum)

to mendirî (sen duruyorsun)

ad (al) mendiro (o duruyor) (n)

ade (ale) mendiro (o duruyor) (m)

ême mendirim (biz duruyoruz)

şime mendirdê (siz duruyorsunuz)

adê (alê) mendiran (onlar duruyorlar)

amay (gelmek)

min mew/min mow (ben geliyorum)

to mey (sen geliyorsun)
ad mey/ad meyo (o geliyor) (n)
ade mey (o geliyor) (m)
ême meymê (biz geliyoruz)
şime meydê (siz geliyorsunuz)
adê miyan (onlar geliyorlar)

kîyasey (göndermek)
min kiyanû (ben gönderiyorum)
to kiyanî (sen gönderiyorsun)
ad kiyanû (o gönderiyor) (n)
ade kiyanû (o gönderiyor) (m)
ême kiyanmê/ime kiyanmi (biz gönderiyoruz)
şime kiyandê (siz gönderiyorsunuz)
adê kiyana (onlar gönderiyorlar)

werm-im mey (uykum geliyor)
werm-it mey (uykun geliyor)
werm-iş mey (uykusu geliyor)
werm-man mey (uykumuz geliyor)
werm-tan mey (uykunuz geliyor)
werm-şan mey (uykuları geliyor)

min mijnewû (ben duyuyorum)
min tawû kerû (ben yapabiliyim)

min maço (ben söylüyorum)
to maçî (sen söylüyorsun)
ad maço (o söylüyor) (n)
ade maço (o söylüyor) (m)

Çês miwaçî?/Çês maçî? (Ne diyorsun?)
ad min mijnewo (o beni duyuyor)
hen (var) (n)

Vlate _____

hene (var) (m)
îna (var)
meharo (ögütür)
mekiyano (gönderiyor)
melo (gidiyor)
meniço re (oturur)
meşo (gidiyor, benziyor)
mewo (oluyor, olur)
mêshino (ağrıtır)

melan (gidiyorlar)

Hengî da po. (Arı soktu.)
Hengî dan-iç-iş min o. (Arı beni de soktu)
Hengî min-iç-iş gesa./Heng emin-iş gesan. (Arı beni de soktu.)
Varan varo./Waran miwaro. (Yağmur yağıyor.)
Î kurre kurrû min a. (Bu oğlan benim oğlumdur.)
Anî weş ênê. (Onlar hoştur.)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)
Înê weş ênê. (Bunlar hoştur.)
Î kurrê kurrê min enî. (Bu oğlanlar benim oğullarımdırlar.)

Negatifê Demê Nikayinî (Şimdiki Zamanın Olumsuzu)
nemwerû (ben yemiyorum)
Çewe niye./Çewe nimebo./Çewe nimewo. (Bir şey değil.)
nimazan (bırakmıyorlar)

3. 3 Demo Viyarteyo Diyar (Di'li Geçmiş Zaman)

amay (gelmek)
min aman (ben geldim)
to amey/to amay (sen geldin)
ad (al) ame (o geldi) (n)

ade (ale) ame (o geldi) (m)
ême amêmê (biz geldik)
şime amêdê (siz geldiniz)
adê (alê) amê (onlar geldiler)

min nîyame re (yere koydum)
to yaweyne (sen anladın)

horeza (kalktı)
liwa/liva (gitti)
sawa (çekti)
yawa (ulaştı)
kewt wîr-im (hatırladım, aklıma geldi)
kot vellî (öne geçti)

Hemter amey. (Yine geldi.)
Kitêbeke-ş nîya verû min. (Kitabı önüme koydu.)
Werwe werêne./Werwe weştene. (Kar yağdı.)
Destê yektirînîşa girt. (Birbirinin elini tuttu[lar].)

Negatifê Demê Viyarteyê Dîyarî (Di'li Geçmiş Zamanın Olumsuzu)
Çî n'amey?/Çî n'amay (Neden gelmedin?)
Bi çî n'amey? (Neden gelmedin?)

3. 4 Demo Viyarteyo Nedîyar (Miş'li Geçmiş Zaman)
amay (gelmek)
min amênanê (ben gelmişim)
to ameynî/to amaynî (sen gelmişsin)
ad amen/ad aman (o gelmiş) (n)
ade amêne (o gelmiş) (m)
ême ameynimê (biz gelmişiz)
şime amêndê (siz gelmişsiniz)
adê amênê (onlar gelmişler)

Vate _____

wuten (uyumuş) (n)

wutêne (uyumuş) (m)

xulawirdewe (sarılmış)

3. 5 Demo Viyarteyo Nedîyar o Verîn (Miş'li Geçmiş Zamanın Hikayesi)

amay (gelmek)

min ameybênen (ben gelmiştim)

to ameybêsi (sen gelmiştin)

ad amebê (o gelmişti) (n)

ade amêbê (o gelmişti) (m)

ême amêbêmê (biz gelmiştık)

şime amêbêdê (siz gelmiştiniz)

adê amêbênen (onlar gelmiştiler)

min çirriyen (ben çağrırmıştım)

3. 6 Demo Ameyox (Gelecek Zaman)

min meşûrû (yıkräftecağım)

3. 7 Şertê Demê Hîrayî (Geniş Zamanın Şartı ve Dilek-şart Kipi)

amay (gelmek)

er min bow (ben gelirsem, ben gelsem)

er to bey (sen gelirsen, sen gelsen)

er ad bey (o gelirse, o gelse) (n)

er ade bey (o gelirse, o gelse) (m)

er ême beymê (biz gelirsek, biz gelsek)

er şime beydê (siz gelirseniz, siz gelseniz)

er adê biyan (onlar gelirlerse, onlar gelseler)

3. 8 Demê Şert ê Verîni (Dilek-şart Kipinin Hikayesi)

amay (gelmek)

er min ameybiyan (ben gelseydim)

er to ameybiyaşî (sen gelseydin)

er ad ameybiya (o gelseydi) (n)
er ade ameybiya (o gelseydi) (m)
er ême ameybiyemê (biz gelseydik)
er şime ameybiyedê (siz gelseyдинiz)
er adê ameybiyenê (onlar gelseydiler)

3. 9 Raweya Waştene (İstek Kipi)

min virazû (dikeyim)
ême biwerîmi (iyielim/îçelim)

3. 10 Raweya Fermanî (Emir Kipi)

to bejwene (sen vur, sen çarp)
to bere (sen götür)
to bikere (sen yap)
to bikiyane (sen gönder)
to bimic-eş (sen dök)
to binişe re/to nişe re (sen otur)
to binîye re (sen yere koy)
to bireme (sen kaç)
to biwaçe/to vaçe/to waçe (sen söyle)
to biwiz-eş ere (sen yere at)
to bîya (sen getir)
to bîyav ere (ser)
to bo (sen gel)
to buz-eş (sen at)
to geme bikere (sen oyna)
to horze (sen kalk)
to luwe (sen git)
to mindire/to midire (sen dur)
to ser-eş borre (sen başını kes)
to waz-iş kere (aç)
to wene-ş de/to wene-j de (sen vur, sen çarp)
to wer-iş de (sen -onu- boş)
to wur pêzine (sen kaldır)

Vate _____

to wut (sen uyu)

Dogmane hor pêke. (Düğme ilikle.)

A berey bepo. (O kapıyı kapat.)

Luwe ber. (Dışarı git.)

Cilê wê-t kerene./Cilê wê-t kere wer. (Elbiseni giy.)

ba bo (olsun)

bey (gelsin)

binişo re (otursun)

ba ad baro (o getirsin)

beyde (geliniz)

biyan (gelsinler)

Negatifê Fermanî (Olumsuz Emir)

kaye mekere (oynama)

maçî mekere (öpme)

mekere (yapma)

mendire (durma)

mereme (kaçma)

mo (gelme)

mowze (atma)

nimo (gelme)

Cilê wê-t mekerene. (Elbiseni giyme.)

ney (gelmesin)

menderde (durmayınız)

neyde (gelmeyiniz)

niyan (gelmesinler)

4 ÇEND CUMLEYÊ HEWRAMKİ

<i>fekê Pawe</i>	<i>fekê Nowsûdî</i>
To be xêr amê.	Xêr amay. (Hoş geldin.) Xêr bey. (Hoş gelesin.)
To ci ko nî?	To ce ko nî? (Sen nerelisin?) (n, m)
To koge yenî? (n)	To koge yenî? (Sen nerelisin?) (n, m)
To koge yene? (Sen nerelisin?) (m)	Ane koge ya? (O nerelidir?) (n) Anê koge yene? (O nerelidir?) (m)
Le degayê nan.	Le degayê na. (Köylüyüm.)
Le degayî nênan.	Le degayî niyena. (Köylü değilim.)
Çenî yenî?	Çenî yenî? (Nasilsın?)
Weş enan.	Weş ena. (İyiim.)
Weş bî. (n)	Weş bî. (Sağ ol.) (n)
Weşe bî. (m)	Weşe bî. (Sağ ol.) (m) Min çak im. (Ben iyiyim.)
Emin ci Mehabad amena.	Min ce Mehabado amanî./Min Mehabado amana. (Mehabad'dan geldim.)
	Min ce Mehabado mew./Min Mehabado mew. (Mehabad'dan geliyorum.)
Min seway sîpalî meşûrû.	Min seway cilî şûrû. (Yarın çamaşır yıkayacağım.)
Biwaçe-şan pene.	Vaçe-şa pene. (Onlara söyle.)
Waçe-ş pene.	Vaçe-ş pene. (Ona söyle.)
Ba ane bowre.	Ba aneye bowre. (O getirsin)
To bare.	To bare. (Sen getir.) Ba Siyamend taksiyekey baro. (Siyamend taksisini getirsin.)
Qeleme nîyame re.	Qelemeke-m nîya re. (Kalemi yere koydum.) Qelemekew wê-m nîya re. (Kalemimi yere koydum.)
Waran miwaro.	Varan varo. (Yağmur yağıyor.)

Vate

Waran wirde wirde miwaro.

(Yağmur hafiften yağıyor.)

Nemro neşo, babe-ş meşo.

(Ölüp gitmezse, babasına benzeyecek.)

To mindire ta babe-t bê. To midire ta tate-t bê. (Sen dur, baban
gelinceye dek.)

To mindire, ba ad (al) bê. To midire, ba ad (al) bê. (Sen dur, o gelsin.)

Î namê bere bikiyane. (Bu mektubu götür gönder.)

A xebere mijnewiyo. (O haber duyuluyor.)

Tate bo! (Baba gel!)

Tate mî. (Baba geliyor.)

Tate-m meyo. (Babam geliyor.)

Înî kamîşa weş ênê? (Bunlardan hangisi hoştur?)

Anî kamîşa weş ênê? (Onlardan hangisi hoştur?)

Çanîşa kam weşter ênê? (Onlardan hangisi daha hoştur?)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)

5 ÇEND VATEYÊ KAYÎ, VATEYÊ VERÎNAN Û ÇIBENOKÎ

Mi fekê Rehmanê paweyijî ra çend qiseyê folklorikî nuştî; sey vateyanê verînan (bi tirkî “atasözleri”), vateyanê kayî (tekerlemeler) û çibenokan (bilmeçeler). Tiya de ez nînan neql kena. Mi nê vateyan ra çend teneyî (hebî) sey vatişê Sîyamend Hewramî yê nowsûdijî zî nuştê, ez nînan hete (S) nusena.

Nê vateyê kayî, şaristanê Pawe de gedeyî (domanî) kay ra ver vanî ke kesî yan zî kesan tesbit bikî.

*“Helûr pilûr teka me
Zerd û sûr û şemame
Ke le bêjin debêjin
Hacîlok in be rê we
Kilkî mari gezîwe
Ew gene gen e”*

*Ew-iç gen e
Pal palinc e
Palî sinc e
Silêman qar e
Dengî zar e
Çopî kêşe
Pa hor kêşe.“*

Yewna varyantê nê vateyê kayî zî wina yo:

*“Hetol-metol teka me
Zerd û sûr û şemame
Silêman qarr e, dengî zarr e
Çopî ker e, pa-t la bere.“ (S)*

Vateyê Verînî, Çibenokî û ê b.

“Mekerdê qissey peroşê, milê henê-şan goşê.“ (Düşüncesizce söz etme, farenin kulağı vardır.)

“Qiseywe kewte sî didane (dizane), megino sî yanê.“ (Otuz dişে düşen [söylenen] söz, otuz eve ulaşır.)

“Qewmî îna amo-şıye wa.“ (Akrabalık gidiş-gelişle vardır.)
“Qowmî îna am o şo yo.“ (S) (Akrabalık gidiş-gelişle vardır.)

“Ruwasi nelê wulle we re, hejge-ş bîne bê qılıçke-şe re.“
(Tilki deliğe giremiyordu, ayayı da kuyruğuna bağladı.)

“Asaw dano wê-ş meharro, çeqçeqe sere wê-ş mêsino.“
(Değirmen tahlîlini öğütür, “çeqçeqe“ kendi başını agrıtır.) (“İt ürür, kervan yürüür“ anlamında.)

Asaw dano wê-ş harro, çeqçeqe sere wê-ş marro.“ (S) (Değirmen tahılını öğütür, “çeqçeqe“ kafasını kırar.)

“Ceme zale berînî, pay ra kerînî.“

(Göz korkar, ayak gider.) (Uzun yol için “korkmamak, işi gözde büyütmemek gerekir“ anlamında söylenir.)

“Nedîbidî (nezîbizi) kurre-ş dî, kîr û gun-iş birrî.“

(Görmemişin bir oğlu oldu, çükünü ve hayasını kesti.)

“Com'e biwaro, şeme weş kero

Şeme biwaro, penc û şeş kero“

(Cuma günü yağarsa, cumartesi iyidir [yağmaz]

Cumartesi yağarsa, beş altı gün sürer.)

“Îne çês en, her melo, la nimekerewe?“ (Hep gider, arkasına dönmez; bu nedir?)

Awî (Su)

“Ane çês a, her milow, la mekerowe?“ (S) (Hep gider, arkasına dönmez; o nedir?)

Awî (Su)

“Weş en Hewraman, be golî rengîn en

Temaşay Pawe temam xemgîn en“

(Yew deyîre/kilame ra)

(Güzeldir Hewraman, renkli güllerledir

Pawe'ye bak, hepsi gamlıdır)

(Bir halk türküsünden)

“Pawere-sûr e dile piyazan

Meme-ş diyar e zilf-êş nimazan“

(Kırmızı donludur soğanlar arasında[ki]

Göğüsleri açıkta, saçlar önlüyor).

J. İHSAN ESPARÎ RA ŞÎİRÎ

TÊKİLİYE

Çimanê to yê lîlan di roşnîyêka hûmayî
zerra mi di şewqêko mestbîyaye mend.
Şermeyê to kewoyeya qedîha krîstale di
guneyê mi verika şewêka şade di mend.

Xatirê to, tîrêjanê tînca sodirî ra
yê mi, ge sirrî ra ge sebrî ra mend.
Peşmirîyayışê to lîlikê efsûninî di
çimê mi lîlikî di mend û mend.

Adare 1996

EDET

Werrekê ay ganî ki ma heti
sereyê xo ronano
firêzeyê ey çi beno o zano
hema ca di çimsîya beno.
Beno ki no semed ra yo
şarê ma endi lezi keno.

Gunekê ma weşan!
Ma hey veynî halê ma
se beno!

Nîsane 1993

Nuştayo cêrin eslê xo de parçeyêk nuşteyê Memê Hilkecikî yo ke kovara Birnebûn (hûmar: 7) de vejîyayo. Nameyê nê parçeyê nuşteyî (Derheqê Dimilkîya Aksaray de) mi na pa, nameyê nuşteyê Memê Hilkecikî bi xo "Yavruvatan Hilkecik: Aksaray Kürtlerinin Serüveni" bi. Aksaraya ke tîya de nameyê xo vêreno, Anadolîya mîyanine de ya. Semedo ke derheqê kirmancanê (dimîlyane) Aksaray de melumato muhîm dano, ma tîya de nê qismê nuşteyê Memê Hilkecikî neşr kenê. Îzehetê cêrînî yê ke nameyanê dewan dima û qismê "Lehçeya Dimilkî" de ameyê dayîş mi tirkî ra taday. Seke şima vînenê, Memê Hilkecikî şîweya kirmankîya (dimilkîya) Aksaray ra nameyê hûmaran û yew estaneke (sanike) zî nuştê. Zanayîşê mi gore, nê numûneyî kirmankîya Aksaray ra numûneyê verîn ê ke neşr benê.

Memê Hilkecikî karêk erjaye kerdo.-

Malmîsanij

DERHEQÊ DIMILKÎYA AKSARAY DE

Memê HILKECIKÎ

(.....)

DEWÎ

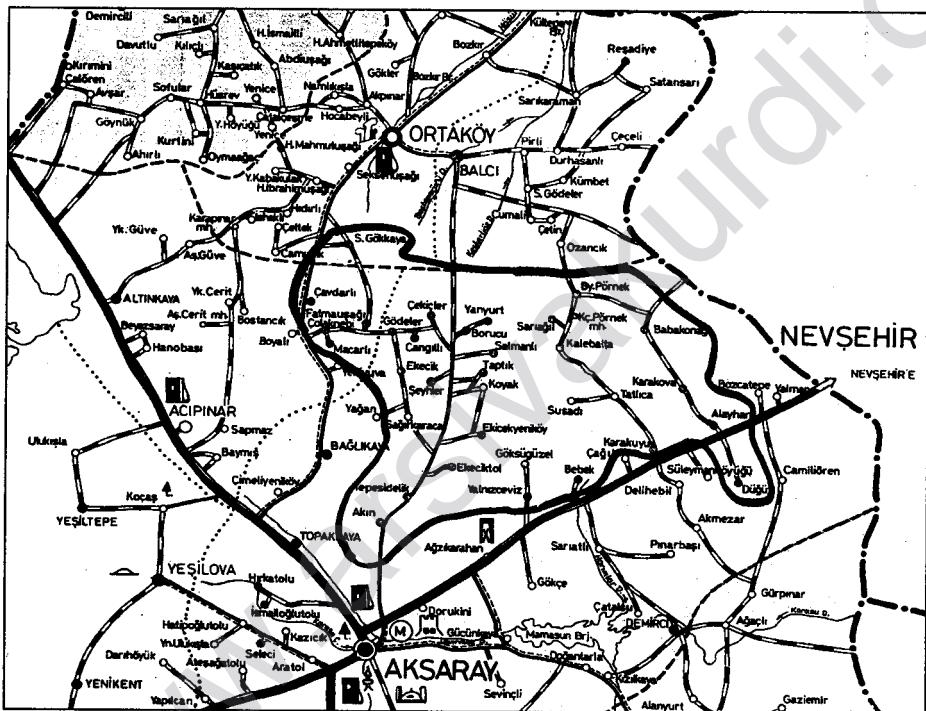
Dewê kurdan ê wîlayetê Aksarayî nê yê:

Nameyê nikayin ê dewe	Name yo verîn ...	Nameyo kurdkî	Lehçeya xo
Akın köyü	-	Axîn	kurmanckî
Alayhan köyü	Alayi	Alaxun/Alaxan	kurmanckî û dimilkî
Babakonağı köyü	Gelesin	Doqan, Doqî	kurmanckî
Bebek köyü	-	Bewek	kurmanckî
Borucu köyü	Boruci	Boruci	dimilkî
Büyük Pörnek köyü ..	Pörnekler	Porneg, Porink	kurmanckî û dimilkî

Vâte

Cami köyü	-	Gûndê Cami	kurmanckî
Cangılı köyü	-	Cunqilî	dîmilkî
Çavdarlı köyü	-	Çiwderlî	kurmanckî
Çalı Bekir	-	Çalê Bekirî	dîmilkî
Çekiçler köyü	-	Çekkur	dîmilkî
Çolak Nebi köyü.....	-	Seyda Jêr?	kurmanckî
Düğüz köyü	-	-	kurmanckî
Ekecik Gödeler köyü..	-	-	dîmilkî
Ekeciktolu köyü	-	-	dîmilkî
Ekecik Yeniköy	-	-	dîmilkî
Fatmauşağı köyü	Mirxan	Sîdun, Siwidun	kurmanckî
Gökkaya köyü	Sinandi	Qilorî	kurmanckî
Göksugüzel köyü	Karamehmetli..	Qerememet	kurmanckî
Kale Balta köyü	Kaleliköy	Kele, Qeleko	kurmanckî
Karaçayır	-	Kullan	dîmilkî
Karakova köyü	-	Xiyrat	kurmanckî
Karakuyu köyü	-	Qerequ	dîmilkî
Koyakköy	-	Qoyax	dîmilkî
Küçük Pörnek köyü ..	Pörnekler	Porneke piçuk	kurmanckî
(Küçük) Çavdarlı köyü ..-	-	-	kurmanckî
Macir köyü	-	-	kurmanckî
Macarlı köyü	-	-	kurmanckî
Kışla Sor	-	Qişla Sor	kurmanckî
Reşadiye	-	-	kurmanckî
Sağırkaraca köyü ..	-	Cerran	kurmanckî
Salmanlı köyü	-	Canan/Sarmalî.....	dîmilkî
Sarıağıl köyü	-	Saraxil	kurmanckî
Susadı köyü	-	Susadî	kurmanckî
Şeyhler köyü	-	Şêxler	dîmilkî
Taptuk köyü	-	Taptix	dîmilkî
Tepesidelik köy	-	Depesdelik	kurmanckî
Yalnızceviz	-	-	kurmanckî
Yanyurt köyü	-	Kurdalî	dîmilkî

Nê dewê ke nameyê ïnan cor ra nuşte yo, heme (pêro) dewê kurdan ê. Nê dewî tena girêdayeyê (pabesteyê) qezaya merkeza Aksaray nîyê. Nînan ra tayê girêdayeyê qezaya Ortaköy ê. Tena dewa Karakuyu de tayê tirkî estê ke bedî (dima) Melendiz ra ameyê ke tîya de şivaneyîye bikî û tîya de roniştî. Nufûsê dewanê bînan heme kurd o. Şarê wareyê (zozanê) Filikcî -ya ke girêdayeyê qezayê Aksaray Eskîlî ya- kurdê tirkbîyaye yê. Ewro neslo newe kurdkî nêzano. Şarê dewa Yalnızcevîz zî ewro qismen asîmîle bîyo, bîyo tirk. Şarê nahîyeya Balci -ya ke

girêdayeyê qezayê Aksaray Ortaköy a- zî kurdê tirkbîyaye yê. Tîya de hona (hima) zî qismêk şar esto ke kurdkî zano û qisey keno. Nameyê verînê na nahîye, “Kürt Mahmadî” bi. Dewanê Aksaray ra Hîrkatol, Îsmaîlaxatolû û Kizgincik herçiqas ke eslê xo de dewê tirkan bî zî, dewanê kurdan ê dormarî ra tayê dewijan bar kerdo (koç kerdo) ameyê tîya, peynî (netîce) de nîme ra zafêrê nufûsê nê dewan ewro hinî (êdi) kurd o. Hetta nê dewan de muxtarî kurdan ra yenê weçînitene (yenê vîjnayîş).

(.....)

LEHÇEYA DIMILKÎ

Dimiliyo aksarayij/dimiliya aksarayije lehçeya xo ra vano “**kurdası**”, “**kirdası**” yan zî “**dimilikî**”. Nameyêk bînî nêzano û nêvano. Cigêrayışanê (bi tirkî “araştırmalar”) ke derheqê lehçeya dimilkî de bibê de, ganî dimilkîya Aksaray -a ke dimilkîya Kurdîstanî ra ferqin (farklı) a- peygoş (gözardı) nêbo.

Dimiliyê dewanê cîya-cîyayan xeylê asan yewbînan fam kenê. Beyntarê (mabêne) tayê dewan de ferqê se nuansê zaf werdi estê. Teberî rê girewtabiyayışê (padayabiyayışê) na mintiqa, bîyo sebebê yewiya lehçeya [dimilkîya] mintiqa.

Çekuyanê kurdkiyan (dimilkîyan) ra tayê numûneyî ke dimiliyê Aksaray xebitnenê (gurênenê) û caran (qet) nêxebitnenê nê yê:

<i>Çekuyê ke yenê xebitnayîş</i>	<i>Tirkî</i>	<i>Çekuyê ke binde (qet) nêzanî</i>
<i>ana</i>	<i>böyle</i>	<i>enhewa</i>
<i>pa(w)</i>	<i>ile</i>	<i>ebi</i>
<i>sersiwê</i>	<i>sabah</i>	<i>sodir</i>
<i>lorik</i>	<i>çocuk</i>	<i>doman</i>
<i>haval</i>	<i>arkadaş</i>	<i>embaz</i>
<i>kift</i>	<i>kol (omuz)</i>	<i>erme</i>
<i>dîyri</i>	<i>şarkı</i>	<i>lawike</i>
<i>dimilikî</i>	<i>Zazaca</i>	<i>kirdkî, kirmancıkî</i>
<i>hewtayîş</i>	<i>havlamak</i>	<i>lawayîş</i>
<i>kîye</i>	<i>ev</i>	<i>çe</i>
<i>lîki</i>	<i>sümük</i>	<i>çilanı</i>
<i>batalîyayîş</i>	<i>yorulmak</i>	<i>qefeliyayîş</i>

Dimilkîya Aksaray de hûmarî:

0	<i>sifir</i>	4	<i>çeer</i>
1	<i>yiw</i>	5	<i>pûnc</i>
2	<i>di</i>	6	<i>ses</i>
3	<i>hîrê</i>	7	<i>huwt</i>

8	heş(t)	124	se w vîst î çeer
9	niw	200	di rê se
10	des	201	di rê se w yiw
11	des ï yiw	232	di rê se w hîris ï di
12	des ï di	300	hîrê rê se
13	des ï hîrê	400	çeer rê se
14	des ï çeer	500	pûn rê se
15	des ï pûnc	600	şes rê se
16	des ï seş	700	huwt rê se
17	des ï huwt	800	heşt rê se
18	des ï heşt	900	niw rê se
19	des ï niw	1000	hazar
20	vîst	1001	hazar ï yiw
21	vîst ï yiw	1100	hazar ï se
23	vîst ï hîrê	1200	hazar ï di rê se
24	vîst ï çeer	1204	hazar ï di rê se w çeer
30	hîris	1258	hazar ï di rê se w
32	hîris ï di		pûncas û heş
40	çiwras	2000	di hazarî
45	çiwras ï pûnc	2005	di hazarî w pûnc
50	pûncas	2348	di hazarî w hîrê rê se w çiwras ï heş
56	pûncas ï şes	3000	hîrê hazarî
57	pûncas ï huwt	7000	huwt hazarî
60	şestê	10 000	des hazarî
68	şestê w heşt	100 000	se hazari
69	şestê w niw	200 000	di rê se hazari
70	huwtê	500 000	pûn(c) rê se hazari
73	huwtê w pûnc	1000 000	milyoni
80	heştê	2000 000	di milyonî
88	heştê w heşt	2000 001	di milyonî w yiw
90	niwê	200 000 000	di rê se milyoni
99	niwê w niw	1000 000 000 ...	milyari
100	se		
101	se w yiw		
112	se w des ï di		

WEYKI W HUWT BİRİ

Arêkerdox: Memê HILKECIKİ

Cêyki bîyo, cêyki şîyo. Riocêki çeer-pûnc kîynekî şionê bindê darûn, bindarî kenê. Kîynekûn ra yiw, fisi kena. Kîynekî kiê di sî'nd wuenê ki yê fisi nîyêkerda. Kîynekûn ra yiw zî vina ki:

-Ser bê golikê ma ya beşî ki mi fisi nîyêkerdi.

Havalê yê zî vinê ki:

-Huwt birêdê tîo estê, ti cirê ser bê golika beşî sî'nd wuena?

Kîyneki feteliyena yena kîye w mardê xi ra vina ki:

-Ayê! Ma îro çend havalûn a şiyê bindê darûn. Kîynekûn ra yiwêrî fisi kerdi. Herkesî ser bê pî w biradê xi ser o sî'nd wuerd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki "Ser bê golikê ma ya beşî ki mi fisi nîyêkerdi". Havalûn zî va ki "Huwt birêdê tîo estê, ti cirê ser bê golikta beşî sî'nd wuena?" Heta nikê mi nîyêzûnêni ki huwt birêdê mi estê; tîo ino mi ra cirê nimna w mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê?

Mey vina ki:

-Huwt birêdê tîo hê y pîydê huwt koyûn di.

Kîyneki zî vina ki:

-Mi rê herêki virazi, e şimî hetê birarûndê xi.

Mey kîyneki kîyneki rê herêki virazena, kîyneki nişena ra ci (heri) şiona. Kîyneki rêy ra pellikîyêki vîyêna, woazena nî pellikî xi rê bîyêro, herdê xi ra vina "çûûûûş". Herê yê şe'tiyena. Kîyneki sene ra yena hetê mardê xi, ci ra vina:

-Ayê! Herê mi şe'tiyê, mi rê herêna virazi!

Ceneki kîynadê xi ra vina:

-Kîynê mi! Eki tîo rêy ra zern zî dî, mevinderi, şio hetê birarûndê xi.

Mey kîyneki ci rê herêna virazena.

Kîyneki "çîoh" kena şiona, verdê kîdê birarûndê xi di vindena. Herdê xi ra war bena w şiona zerre ki birê xi zerredê kî di çin ê. Kîye di tenê ariweşî estê. Kîyneki kift û baskûnê xi arê dûna w birarûndê xi rê çend ariweşûn pûcena. Be'dê sirfe hezir kena, şiona pîydê cîyûn (yataxûn) di

xi nimnena ki birê yê wa yê nîyêvîyênê. Dima birê yê yenê kîye ki ci vîyênenê! Yiwêrî atî hezir kerda. Feqat yê nîaftûnê arîweşûn buorê. Sifte arîweşêki ra tîkê goşt ci ra kenê, dûnê te'nciyêki. Ünîyenê ki te'ncî nîyêmerdi, nişenê ro xi zî atî ra wuenê.

Birî di riocî piê dim a yenê kîye ki atî hezir a, tenê kîye di yiw çin o. Vinê ki "Ma bipawi, kûnê yo ki ma rê atî pûceno kim o". Biro pîl riocê sifteyêni paweno. Riocê pîyên birê bînî pawenê, yê zî çîyêki nîyêvîyênê. Dima herkesî biro qic paweno. Merse ki biro qic çeerçim o. Yo di çimûn a rakuweno û di çimûn a zî ünîyeno. Rêy zî vîyêno ki pîydê cîyûn ra kîynekîyêki vecîyena, yena. Biro qic warzeno û kiftê kîyneki di bas keno, vino:

-Ti ci 'işn a, ci cisn a?

Ya zî vina ki:

-Ez havalûndê xi ya şiyûn bindê darûn. Kîynekûn ra yiwêrî fisi kerdi. Kîynekûn kiê di sîe'nd wuerd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki "Ser bê golika beşi ki mi fisi nîyêkerdi". Havalûnê mi zî mi ra va ki "Huwt birêdê tîo estê, ti çirê ser bê golika beşi sîe'nd wuena?" Ez feteliyûn amîyûn kîye w mi mardê xi ra va ki "Ayê! Ma îro çend havalûn a şiyê bindê darûn. Kîynekûn ra yiwêrî fisi kerdi. Herkesî ser bê pî w biradê xi ser o sîe'nd wuerd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki 'Ser bê golikê ma ya beşi ki mi fisi nîyêkerdi'. Havalûn zî va ki 'Huwt birêdê tîo estê, ti çirê ser bê golikta beşi sîe'nd wuena?' Ayê, tîo çirê mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê? Heta nikê mi nîyêzûnêni ki huwt birêdê mi estê; tîo ino mi ra çirê nimna w mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê?" Mey mi va ki "Huwt birê tîo hê y pîydê huwt koyûn di". Mi zî mardê xi ra va ki "Mi rê herêki virazi, e şimî hetê birarûndê xi." Ayi ki mi rê herêki viraştı, e niştûn ra ci amîyûn kîdê şima. Şima birê min ê. Ez amîyûn ki şima vîyêni.

Dima nîni, wêy şîona birûndê xi rê atî hezir kena. Na rê biro qic wêy xi nimneno. Eki birê bînî sîyd ra amî, yo qic yîni ra vino ki:

-Eki ez çîyêki şima mûznî, şima yê ci rê ci biyêrê?

Yiw vino “Ezê ci rê mûrûn bîyêri”, yiw vino “Ezê ci rê zernêki bîyêri”. Hergiv yiw ci rê çiyêki giêno. Be’dê, kîyneki co ki xi nimoto ci ra vecîyena, yena hetê birûnde xi. Yê zî şâ benê ki wêy yîni amiya hetê yîni.

Riocêki kîyneki vecîyena dîyardê bûnî, mûrûnê xi kena pa. Kîyneki pisiktê kî ra vina ki:

-Wextê birarûndê mi têñ mendo. Rê şîo bûnî, kûnê ocaxi di adir esto, çin o.

Pisiki kîyneki ra mûrada sûri tirawnena û şiona adiro ki esto zî mîzî verdûna ra ci, adir hûna kena. Mûra zî giêna kena mûndê wueli. Pisiki dima nî şiona kîyneki ra vina ki:

-Ocaxi di adir esto.

Tikê be’dê, kîyneki warzena şiona ki birarûndê xi rê atîyêki pûco. Rêy zî ûnîyena ki ocaxi di adir çin o. Pisiki ra vina:

-Pisê, kûnê adir?

Ya zî vina:

-Korê bivva!

Pisiki mûra mûznena ra kîyneki. Kîyneki vecîyena tewer ki cêydê dûrî ra dumûnêki vecîyêno. Kîyneki hetûnî úca vazena. Şiona úca ki liyêki di esti yê girîyênenê, ver di zî huwt kîyneki estê. Kîynekûn ra vina ki:

-Tikê adir **bidêni** mi, ez berî. Birê mi kêt sîyd ra bîyê, ez yîni rê atîyêki pûci.

Yê zî adir meqes kenê dûnê kîyneki. Kîyneki vinê ki:

-Hama ki mey ma nîamîya adirê xi bîyêri şîo.

Na ara di îpegê kîyneki ki verdê mûndi di wi, kuyeno qûlptê liyê ya. Kîyneki warzena şiona kîdê birarûndê xi.

Dima yê ra mey huwt kîynekûn yena, kîynûndê xi ra vina ki:

-Îro kîdê ma ra buoyê xerîwûn yena.

Yê vinê ki:

-Îro yiw nîame kîdê ma.

Mey zî vina ki:

-No îpegê kimi yo?

Îpeg arê dûna, şiona verdê kîdê huwt birûn. Ceneki (he'wti) veng dûna vina:

-Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kîdê şima di tirri kenûn. Ezê qapi bişiknî! Qapi aki!

Kîyneki qapi nîakena. He'wti kîyneki ra vina ki:

-Quldê qapî ra qalûçê xi bidi!

Kîyneki zî quldê qapî ra qalûçê xi vecena. He'wti qalûçê kîyneki simena, simena, kîyneki xi di şiona, kuyena. He'wti zî ce verdûna şiona.

Dima He'wti ra, birê kîyneki yenê kîye, vinê:

-Wêy ma, iro gwonê ti yo çirê ana bîya?

Kîyneki vina:

-Ez iro veciyûn diyardê bûnî, mi mûrê xi kerdêni pa. Mi pisiki ra va ki "Wextê birarûndê mi têñ mendo, rê şio bûnî, kûnê ocaxi di adir esto ki çin o". Pisiki mi ra mûrada sûri tirawnena û şiona adiro ki esto, mîzî verdûna ra ci, adir hûna kena. Mûra zî giêna kena mûndê wueli. Pisiki dima nî, amî mi ra va ki "Ocaxi di adir esto". Tikê be'dê ez warîstûn, şiyûn şima rê atîyêki pûcî. E ûnîyûn ki ocaxi di adir çin o. Mi pisiki ra va "Kûnê adir?" Yê zî va "Korê bivva!" Pisiki mûra sûri mûti ra mi. Çaxo ki e veciyûn tewer, cêydê dûrî ra dumûnêki veciyêni. E hetûnî úca vaştûn. Ez şiyûn úca ki lîyêki di esti yê girîyênê, ver di zî huwt kîyneki estê. Mi kîynekûn ra va ki "Tikê adir bidêni mi, ez berî. Birê mi kîy sîyd ra bîyê, ez yîni rê atîyêki pûcî." Yîni zî adir meqes kerd da mi. Kîynekûn va ki "Hama ki mey ma nîamîya adirê xi bîyêri şio". Min zî adir girowt, e şiyûn. Be'dê, mey huwt kîynekûn amî verdê kî w venda mi da, va "Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kîdê şima di tirri kenûn. Ezê qapi bişiknî. Qapi aki!" Mi qapi nîakerd. He'wti mi ra va ki "Quldê qapî ra qalûçê xi bidi". Mi zî quldê qapî ra qalûçê xi veti. He'wti qalûçê mi simiti. Ez xi di şiyûn, kuwtûn.

Birê kîyneki warzenê zeredê kî di, verdê qapî di bîréki adûnê. He'wti riocê pîyên rîyna yena. Kîyneki ra vina ki:

-Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kî di tirri kenûn. Qapi aki!

Kîyneki qapi akena. He'wti kuyena zerre, be'dê zî kuyena di bîr.

Birî yenê He'wti kişenê. Kîyneki birûndê xi ra vina ki:

-Birê min! Huwt kîynadê na he'wti estê, **bîyêrêni ma şimi**, şima rê iyûn kîynekûn bîyêri.

Huwt birî şionê iyûn kîynekûn xi rê giênê.

Riocêki kîynê He'wti warzenê me'ynê birûndê kîyneki veradûnê. Kîyneki vîyêna ki me'ynê remenê, kuyena dima me'ynûn û yîni seneve ra ûna kîye. Çirê ki kîyneki dima me'ynûn ze'f vaştivî, bî tîyşûni. Eki amî kîye, kîynûndê He'wti ra va ki:

-Ez bîyûn tîyşûn, awkêki bidêni mi!

Çaxo ki kîyneki dima me'ynûn vaştêni, kîynûnê He'wti me'rêki kerbi meridê awki.

Yê kîyneki rê awki nîyûnê, ya zî xi warzena şîyona meri ra awki wuena w me'r kuyeno di qiriktê kîyneki. Dima çend riocûn, me'r pîzzedê kîyneki di beno pil. Huwt wêy huwt birûn ra vinê ki:

-Wêy şima zacilûn a.

Huwt birî wêy xi gienê şîyonê serdê koyêki. Úca wardê xi ra vinê ki:

-Wêy ma, ti batalîya, xi rê tikê rakû. Ma ki zî qûdûmi piro di.

Eki wêy şî di hûn a, birêki mîyêseki keno zerredê qûdûmi. Mîyêsi zerredê qûdûmi di nata w bata firrena. Kîyneki zî qey vina ki birê yê yê qûdûmi dûnê piro. Be'dê kîyneki hûn ra warzena ki birê xi çin ê, şîyê. Kîyneki vina ki:

-Mala birê mi, ti şio kiştê kî, wa estê me'rî şîoro di ningdê tîo **ra**. Wa xêy ca destê mi, tîo rê destê yiwêrî dermûn nîyêwo.

Kîyneki serdê yî koyî ra warzena şîona. Rêy di rastê citarêki yena w hetê yî di mûna.

Hetê kîdê citêrî di borûqi esta. Mûndê borûqi di zî me'rêki esto. Me'r vino ki:

-Ez herûndê citêrî dî wî, ezê sirkîyê huwt serrûn na kîyneki dî w me'rê pîzzedê yê parce-parce kî.

Me'rê pîzzedê kîyneki zî vino ki:

-Ezê adir verdî na borûqi w me'ro ki mûndê yê di zî bikşî.

Citêr şîono sirkîyê huwt serûn ûno dûno kîyneki w me'rê pîzedê yê

parçe-parçe keno. Be'dê zî kîynek a zewecîyeno.

Kîyneki riocêki ûnîyena ki kîynê He'wti birê nê, no ra herêki, hê y sionê. Kîyneki nîni sinasena w venda yîni dûna. Kîynê He'wti ûnîyenê, yê zî nê sinasenê. Vinê ki:

-Keçolekî ma ûndê doxtorî gîyrê, tikê na ningi rind kîyê?

Be'dê zî yenê hetê kîyneki. Kîyneki derzenîyêki kena destê xi, fina di verdê estî, este ningi ra vecîyeno. Kîyneki vina:

-Bira! Ez wêy tîo yûn. Wexto ki tîo ez ko ya verdûn, mi tîo rê ziwtî kerbi. Mi va ki "Ti şio kiştê kî, wa estê me'rî ningdê tîo ya kuw, xêy ca destê mi yiw tîo rê dermûn nîyêwo!"

arîweş: tavşan

atî: yemek (tenecerede pişirilen yemek)

ayî (m): o

bîyêri: al

bîyêro: alsin

borûqi: süpürge otu

ceneki: kadın

cîtêr: çiftçi

eki: eger

este: kemik

giêna: alır

haval: arkadaş

îyûn: onları

keçoleki: kel kız

kî: b. kîye

kîye: ev

kîyneki: kız

mey: anne

mûn: iç

mûra: boncuk

nîyêkerda: yapmamış

qapi: kapı

qul: delik

rioci: gün

seneve ra (sene ra): yeniden

sî'end: yemin

şiona: gider

te'ncî: tazi

tîo: senin

ûnîyena: bakar

ûnîyûn: bakar

vina (m): söyler, der

vinê: söylerler, derler

vîyêna: görür

vîyênenê: görsünler

wêy: kızkardeş

wueli: kül

ya (m): o

yê (m): o, onu, onun

yê: onlar

yiwêr: birisi

yî (n): o

yîni: onlara, onları

yo (n): o

xi: kendi

zî: de

FIRAT ÇELKERÎ RA ŞÎİRÎ

GULE ŞİYA BÊRÎYE

Gule şîya bêrîye, cor de êna
Şitê xo helbe de ana
Zerrya mi kewta bejna to
Çi ra bejne nîya tadana?

Ez têşanê tu ya, raye meke dûrî
Na wo ame şand, verg keno kurrî zurrî
Vatena mi de ke xayıntîye esta
Şahade ma bo Kaşo Sur*

Çim çiman nêwîneno, şewe tarî ya
Bêbextîye giran a, zerre barîye
Namedayene de egîtîye esta
Mevace “ez bêçare, bêwayîr a“

Roje êna ez mirena
Xebere bide pêro cîrana
Sed serre nîya emr
Dewe ra dot şar bizano.

* Kaşo Sur, pê dewa Raqasa de nameyê yew tumî yo.

MEVACE “EZ NÊZANA“

Xo bizane henî qisey bike
Çi qisey kena bawer bike
Pey do serê xo meke mereke
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

“Însan“ însanî ra hes bikero
Pey do beno verg, dano varekan ro
Dinya xo rê tengmekero
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Ma çi nêzana va hîkmet
Ma vet na dewlete, no milet
Handayê zûlüm û zahmet
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Şar şî aşme, ma pîyatîye
Rûyê xo tîjî carne, tarî bi naletî
Însanî bi xo vetî handayî boglatî
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Aşme şona çê xo, tîjî vecîna
Roje êna, roje şona
Dinya ancîya cêrena
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“.

Date _____

PARA MI RÊ TEYNA BÛNE KEWTE

Ez nîya feqîr, nîya pejmurde
Sewda yare zerrê mi de
To ra ke êno xebere ci de
Para mi rê teyna bûne kewte

Serê koyan mij-duman o
Halê ma ci yaman o
Jû na wo îta veng dano
Para mi rê teyna bûne kewte

Pê koyan de esto ware
Sênê mi to rê zê gilê dare
Nêno antene sewda, bê yare
Para mi rê teyna bûne kewte

Verg mijî ra hes keno
Mordem xo ra terseno
Jûyo ke çiyê bikero, xo nêpesênenô
Para mi rê teyna bûne kewte.

HEWNÊ NEWROZE

Mûnzûr ÇEM

Gule a roze serê sodirî rew heşar bîye. Seke heşar bîye kî çimê xo pispisnayî we, wast ke rakero hama besenêkerd. Hewnî nabî ro ser, firsend ci nêdêne. Reye, di reyî, hîrê reyî ke xo nahet û dohetî ser çarna, pêniya pêyene de kewte ser, çimî bî ra. Seke bî ra kî sifte xo ser o kozmagê banî de, aye ra dime kî pençere de nîyada. Gelo tever çitûrî bî? Verg bi kutikî ra pêser ra nas bîyêne yan nê? Hewr bî yan paka? Serd bî yan germ? Siliye varêne yan nêvarêne?

Eke nê persî bi na tore aqil ra verdî ra kî yek de bire dê ci, çing bîye uste ra xo ser û raste-rast terkite şiyê bi verê pençerî. Perda gurete bi lerze hetê rastî ser ante; seke dî ke asmen pak o, qe hevikê hewr cayê de çîn o; huyayîş kewt ra rî, lewê xo yewbînan ra kewtî dûrî, didanê xoyê sipîyê sey (jê) mircanan vejîyayî tever. Roştî kewtîbî çiman; liskê xoyê qijkekê gilorikî vêşêne, bîbî sey sayeda sûre. Mordemî hen zanêne ke gula berbiroze ya, verê xo çarno ra hetê koyê Qilxerî, raya tîjî de nîyadana.

Dem demê vinetene nêbî û a kî nêvinete. Pêyser cêrê ra, şîye verê hêni, dest û rîyê xo awa serdine ra şutî, bi peşkîre kerdî juyayî, aye ra dime kî terkit şîye dunike. Tawo ke çêver de kewte zerre, nîyada ke maya xo ardî kerdê darêن, hermê xo semerrno we ke nan mîr kerone. Bi çêf û eşq:

-Roj baş daye! vat.

Maye çitûrî ke veng hesna, cêrê ra ser, tey nîyada, bi huyayîş cewab da:

-Roj baş çêna mi!

-Ti zana ...

Çi esto ke besenêkerd qisa xo temam kero. Maye virenîye ro ci birnê û vat:

-Merax meke, ez zanen çêna mi. Ez zanen ke ewro Newroze ya, ti

gere lerze bikerê, rew şêrê mekteb.

Gule bi çêfêde tenêna zaf reyê-di reyî xo est we, çitûrî ke leng-lengo kay beno hen amê-şîye; o ra têpiya kî destê xo dayî yewbînan ro, çîrpnayî û vat:

-Ya dayê. Mamostaya mi vat “Ganî şima herê mekuyê, rew bêrê“. Ez kî wazen hen bikerîne.

-Ti zerrê xo teng meke cîgera mi, ez to rew rusnen.

Maye nê çekuyî nîya vatî û çêna xo rê ara kerde hazire.

Gule ara xo bi lerze kerde, didanê xo şutî û dest kerd ci kincê xo guretî pira. Kincê Guleyê ke pî bi maye ra di rojî o ra raver, seba Newroze ci rê hêrînabî, reng bi reng bî. Mordemî ke tey nîyadêne, vatêne ke baxçeyê gul û çîçekan o.

Piraguretişê kincan ra dime, sire amebî por. Gule verê maya xo de pay ra vinete, maye ci rê por munit. Gilangê dergê barî, bi morekanê kesk, sûr û zerdan xemelnayî û pêniyâ pêyene de vat:

-De hala hayne de nîyade. Pê qayîl bena?

Çi esto ke hayne cayo berz ra dardekerde bî, Gula qijkeke besenêkerdê ke dust de vindo, xo rehet bivênone. No sebeb ra kî kursiyê ant verê dêsi, vejîye ro ser; reyê xo nahetî ser çarna reyê dohetî ser çarna; cor ra bi cêr, ver ra bi pêy, çimê xo hurdi-hurdi xo ser ra fetelnayî. Pê kincanê xo zaf qayîl bîye. Eke mordem rastîye vajone, maye çêna xo rindek tîtiknabî. Kincê neweyî çiqas kî şîkîyabî ra ci!

Qe nêvinete, postalê xo kerdî payî, çentê xoyo ke çiyê werdene teder o guret, çêver kerd ra, bîye tever. Ci esto ke hona çar-panc gamî yan estibî yan nê estibî, yek de cêrê ra maya xo ser û vat:

-Herey mekuye dayê, rew bê ha!

-Temam çêna mi, seke mi karê xo da arê ên.

-Toow! Ma karê to nêqedîno ke.

Maye heto zu ra huye, heto bîn ra kî:

-Ti şo, ez ewro rew qedênen, vat.

-Soz hama!

-Ya, soz çêna mi.

-Eke henî yo ma uca yewbînan vîneme.

-Heya çêna mi, hen keme.

-Ma pîyê mi, o kî êno dayê?

-Ewro Newroze ya çêna mi, pîyê to çitûrî nîno? Ez bi dêyî ra pîya ême.

-Hi hi, hen bikerê. Xatir bi to, ez şon.

-Oxir bo çêna mi, hayî ro xo vinde!

-Temam. Qe meterse, qiseyê ke to vatê heve bi heve aqilê mi der ê dayê.

Nê çekuyan ra dime nêvinete, kewte dûrî, terkite şîye.

Tenê ke şîye, nîyada ke hevala xo Bêrîwane ha wa dot ra êna. Seke a diye, hurendîya xo de vinete, nêlewiye. Eke ameyî têlewe, gama verêne de derga-derg kincanê yewbînan de nîyada. O ra dime destê xo restî pê, xo est we, kewtî dûrî şî.

Nameyê mektebê ïnan “Mektebê Alîşêri” bî. Mektebê Alîşêri, diyarê Çemê Muzirî ra, bonêde diqato sipîyo pak bî. Hem kî hen pak û rindek bî ke, mordemî nêwastêne ke çimanê xo ci ra dûrî fiyone.

Meydanê verî de, heykelêde Alîşer Efendî ronaye bî. Alîşêri, kitabê kerdîbî xo dest, domanan de nîyadêne, huyêne. Dormê heykelî bi gul û çiçegan neqeşiyabî, bîbî reng bi reng. Binê lingan de bilqe-bilqe bîye, awa sîsika kewîye hard ro girîyêne. Ordegan hope de azne kerdêne, bi çêf nat-dotî ser amêne-şîyêne. Hope ra dot, baxçeyê pêyê mektebî de gozî, tuyî, murîyî, sayî, hêrug û darê bînî kewtîbî têvirare.

Xêlê ke waxt vêrd ra, dora kombîyayîşî amê. Mamostayan, wendoxî pêyê heykelê Alîşêr Efendî de ardî pêser, têver û têpêy de rêz kerdî. Her mamostaye yan kî mamostayî wendoxê xo yew bi yew kontrol kerdî. Tawo ke mudira mektebî vêjîye kî herkesî çimê xo çarnayî ra ser, aye de nîyada. Mudire Xanime amê verê heykelî, verê xo çarna ra wendoxan û bi vengêde nermo weş:

-Roj baş! vat.

Domanan yew veng ra cewab da:

-Roj baş!

-Newroza şima pîroz bone!

-Ê to kî pîroz bo!

-Çitûrî ke şima kî zanenê, ewro Newroze ya. Newrozecejna ma kirmancan a. Cejna eceman, belûcan û tayê miletanê bînan a. Na roje,

roja haştîye ya, roja azadîye ya, roja şenayîye ya. Ewro xirabîye kuwna dûrî, rindîye êna. Ewro dinya bena germe, hîr û bereket kuwno herd. Seba firozkerdişê Newroze, ma nika şome nezdîyê çemî. Wisar amo, awe zaf a. Şima gere hayî ro xo vinderêne. Fekê çemî de kay mekerê! Temam?

Wodoxan yew fek ra “temam” vat.

-Şima gereke dîqqet bikerê, zerar medêne gul û çiçegan, dar û berî; halênê teyran xirave mekerêne. No kî temam?

-Temam.

Eke henî yo, mevindê era raye kuyêne ma şîme. Şîme hama bêveng nê, Lawika Newroze vajîme, hen şîme.

Demêde kilmek ra tépiya wodoxê Mektebê Alîşerî kewtî ra raye, Lawika Newroze vate û şî.

Newroz e, newroz e

Sibe ye newroz e

Maçek bide min yar

Newroza te pîroz e.

Ma êyê ke şiyêne têyna ê bî? Nê! Kotî ke mektebî bî, wodoxî ucayan ra kewtîbî ra raye, verê xo çarnabî ra Meydanê Newroze, ê hetî ser şiyêne.

Wodoxê Mektebê Alîşerî tenê ke devacêr de şî, xo çarna ra hetê çepî ser û diyarê Çemê Muzirî terk kerd. Nika, endî Meydanê Sêy Rizayî de bî. Hen zaf şar uca amebî pêser, hen zaf amebî pêser, mordemî henî zanêne ke meydan girîno. Eke derzêni bieştene hard ro nêginêne. Pil û qij, cenî û cuwamêrd şarê Kalanî, sey (jê) barsê mîsa hemgêni têra bîbî, kewtîbî meydan, meydan kerdibî pirr.

Siro ke verê heykelî ra vêrdî ra, Gule bi Bêriwane ra sey domananê bînan cérayî ra hetê rastî ser, heykelê Sêy Rizayî de nîyada. Rayver û rîsipîyê Dêrsimî, koyêde berz bî, darêda reze bî, hêliyêde çengelî bî. Huyayîş kewtîbî ra rî. Çimê xo bereqîyêne, cira roştî vêjîyêne. Bi heskerdene, bi eşq û nîyaz hemşerîyanê xo de nîyadêne. Destê xoyo rast fistibî ra hewa, aver berdibî, raye misnêne ra miletê xo. Mordemî

hen zanêne ke boyna vano “Newroza şima bimbareke bo! Newroza xo bi canweşîye û dilgermîye pîroz kerê! Raya şima rakerdîye ya, mevindê, dest bidê yewbînî (jubinî), yewbinî ra hes bikerê û aver şêrê. Haştîye û birayîye dêyme aqilê xo ra mevezêne!”

Rastê Sêy Rizayî de Alîşêr Efendî bi Zerîfa Xanime ra, çep de kî Baytar Nûrî vinete bî. Destê Alîşêr û Baytarî de kitabî, ê Zerîfa Xanime de kî leyêda tuye bîye. Zerîfa bîbî çewte, aye bi komê cenî û camerdan ra pîya leye nêne de. Pêyê Sêy Rizayî de, figurê şervananê Dêrsimî asêne. Şahan Axa, Îvisê Sêy Kalî, Hemê Civê Kêjî, Hesê Gewe, Hesê Kalê Goncî, Besa Şiyaye, Sêyid Hesen, Bakê Alê Qolî û ê binî.

Verva Sêy Rizayî, hetê meydanî yo bîn de, heykelo ke pîr, rayver û pîlanê Dêrsimî temsîl keno ronaye bî. Labelê wendoxî ci ra dûrî bî, besenêkerdêne ke yew bi yew ïnan de nîyadêne. Hama sey zafê domanan Gule kî rew ra şîbî uca, tey nîyadabî û nameyê ïnan wendibî. ïnan ra tayê rindek amêne ra vîrî. Vajîme ke Çê Sêyîdê Nala Kare ra Duzgin Bava, Xozat ra Seyfi Dede, Pîlê Kurêsan Alîyê Gaxî, Usênê Sêydi, Îdare Îvrayîm Axa, Cevrayîl Axayê Arekîye, Xidirê Alî û ê b.

Bi o tore çarşî qedena, leyê Hêniyê Zerîfa Xanime de kewtî dere, dere de devacêr şî, restî fekê çemî. Zinge-zinge û girme-girme bîye. Heto çep de Çemê Harçîge, heto rast de kî Çemê Muzirî mîyanê koyan ra yek de sare kerdêne tever, pêl dêne; ge vile dardêne we, ge nêne ro, xo estêne naver-bover, virare fistêne hardo dewrêş ra, kelê xo yewbînî (zuvinî) ro birnêne, pêniye de restêne pê û devacêr de, hetê Çemê Feratî ser kewtêne dûrî şîyêne.

Şenayîya girse dest kerdibî ci. Şarê Kalanî, binê tîjî de, naver û bover ra bîbî axme. Vengê def û zurna, vengê xort û çênekanê azevan û vengê her di çeman kewtibî ra têmîyan. Pîl ra bi qij dêrsimijî bîbî kom-kom, dest vetibî têwo, govende kay kerdê, kilamî vatêne.

Hîrê cayan de ekranê girsî ronayey bî. Kurdistan de qe ziwanê yan kî lehçeyê yasaqe nebiye. A rîsîyayîye pêy de mendibî. Televîzyonan bi ziwan û lehçeyanê cîya-cîyayan programî misnêne. Bi kirdaskî, kirmankî, tirkî, suryankî û ziwananê bînan ê ke Kurdistan de ênê qiseykerdis.

Kamera, paytext Diyarbekir ra dest kerdêne ci, ca bi ca Kurdistan ra feteliyêne, pîrozkerdena Newroze misnêne ra şarî. Ge koyê vorinê sipiyî ge deşt û cêviyê keskî. Ge Diyarbekir de govend û şenayîya Meydanê Şêx Seidî, ge Silêmaniye de dormê heykelanê Kawayê Asingerî û Şêx Mehmûdê Berzencî, ge Koyê Agırî, mezela Ehmedê Xanî û Salona Sporî ya Îhsan Nurî Paşayî, ge Mehabad de meydanê Çarçira amêne çiman ver. Ge birre-birra mî û vorekan, ge viçe-vîça civîkan, ge hîrrehîrra astoran bîyêne berze. Ge Mehemed Arif Cizrawî, ge Kawis Axa, ge Meyrem Xane, ge Ayşe Şana Kurdi, ge Tehsin Taha, ge Şivan Perwer bi vengê xoyê pak û zelalî kewtêne wertê şenayîye, çef û eşq kerdêne zêde.

Bi vatena kîlmeke, zulm û zordarîye werte ra dariyabî we, Kurdistan azad bî. Pîl ra bi qij hemwelatîyan piştî şanabî pê, Newroza xo pîroz kerdêne. "Newroza to pîroz bo Kurdistan!" No vengo ke nîşanê haştiye û birayıye bî, her hetê Kurdistanî ra restêne pê, bîyêne berz, bîyêne berz, bîyêne vengêde qolindo girozin, rîyê asmenî ra feteliyêne, bîyêne vila û şiyêne restêne her hetê cîhanî.

cêrê ra (a cêrê ra) : agêray

A cêrê ra. (A agêray/A gêray a.)

çêf: keyf, kêf

çêna: kêna

çêver: keyber, kêber, ber

dêyme: caran, ci rey

dunike: mîneb

gilange: gêse, gila

hayne: lîlik

hen: b. henî

henî: winî

herey: berey, erey

herme: pol

hesnayene: eşnawitiş

heya: b. ya

hêni: eyni

hêrînayene: erînayîş

hona: hima, deha

juya: zuwa, ziwa

lerze: leze

liske: alişke

mêsa hemgênî: hinge, henge

munitene: apey dayîş

nîya: wina

semerrnayene we: to kerdiş

tawo ke: demo ke, wexto ke

tever: teber

ya: e, belê

KURDÎSTAN

Ni Kurdîstan kuê û merg îy
Pêşmergê ma ordî û cerg îy
Şikte vist Ereb û Ecemî
Nî lîrî Cengîz û verg îy

Ni Kurdîstan vaş, kenger o
Şar viciyo aşm û rojî sero
Bûnî in qurucîyûnê herûn ra
Xwi ruetû ardûn, şekero

De şêx û malêy welatî
Hê bîrêñ serî in şeratî!
Zulmo ki Ereb, Ecem û Tirk kenî
Resulluley kûmca vatî?

Axa û begî ma ha y hûn d' ê
Çimî şêx û malûn ho nûn d' o
Kotî nî kueyû gino kertî ma
Derdî nezonî mend mi gûn d' o.

Gawanê KURDÎSTANÎ

gûn: gan

hê: hela, hey

hûn: hewn

in: nê

kue: ko

kûmca: çâ, kamca, kura, kotî, kû di

lîr: leyr

male: mela

nezonî: nezanîye

ni: 1)no, 2)nê

ruetiş: rotene, rotiş

TARÎXÊ MA YÊ NEZDÎ DI HEDÎSEYÊKO MUHÎM: MESELEYA SEÎD ELÇÎ Û DR. ŞIVANÎ¹

Şakîr EPOZDEMÎR

(.....)²

Na meseleya keyxerripiyaya ser ra 27 serrî viyartî. Belê, rojo ke ez na mesela ser o nêfikirîyo û nêveşo çin o. Seke şima zî va, ez merkezê nê hedîseyî mîyan di bîya. Belê, qe mecbûriyeto ke bibo ke Dr. Şivan Seîd Elçiyî bikişo nêkeweno hêşê mi. Gelo ci rê? Ci rê? Reyna ci rê? Na persi mezgê mi di timo geyrena. Ez û embazê Dr. Şivanî³ yo tewr nezdî Soro (Nazmî Balkaş), ma Haciumran di 30-40 rojî pê heti, yew odeya otelêk di mendî. Ez her roj çend reyî persaynî: “Gelo Dr. Şivanî na xeta senê kerdi, semedê çiy, o ci aqil bi?” Cewabo ke daynî mi vêşî-kemî no bi: “Ey rê va, va, û o ver ey da yanî bi tirkî vanî ‘dolduruşa getirdiler’ ey ra vatinî ‘Liderî heme kişenî, kamî nêkişto ke?’ O xapêna. O zî merdim bi. Seke vanî ‘beşer o şâşîye keno’. Dr. Şivan zî merdim bi, merdimî şito kal werdo; labelê ganî na xeta nêkerdînî!“ E, wa Soro quisirê mi nêewniyo ke ez fekê ey ra nusena. Çiyê ke nika ez vana, vatişê Soroy î ke vîrameyişanê (xatirayanê) Dr. Naci Kutlay di neşr bîy. Ez Soroy ra persaynî, mi vatinî: “Gelo kamî Dr. Şivan xapêna yan na raya (rayiro) şas musna ey, bide şahtna?” Vatinî: “İsa Suvarî.⁴“ Vîrameyişanê keko

-
1. Mi no nuşte kovara Warî ra tadayo. (Biewnîre Şakîr Epozdemîr, “Di Dîroka Me ya Nêzik de Büyerek Girîng: Büyera Seîd Elçî û Dr. Şivan”, War: kovara lêkolin û lêgerînê, hejmar: 5-6, havîn-payîz-1998, İstanbul, r. 11-26)
 2. Çar ripelê verînê nê nuşteyî mi tanêdayî û heme notê ke binê nê nuşteyî di yî yê min î. (J. İ. Espan)
 3. Nuştoxî nameyê Dr. Şivanî ge se “Doktor” ge “Şivan” ge “Dr. Şivan” ge zî se Seîd Kirmizitoprak nuşto. Semedo ke o bi nameyê Dr. Şivanî yeno şinasnayış, mi heme cayanê nê nuşteyî di nameyê ey se Dr. Şivan nuşt.
 4. Derheqê na mesela di Dr. Naci Kutlay fekê Soroyî (Nazmî Balkaşî) ra wina nuseno: “... Kisîyayîşê Seîd Elçiyî di sermîyananê (îdarekerdoxanê) kurdanê Îraqî deki Dr. Şivanî kerdi. Îllehîm zî İsa Suvarî.” (B. Naci Kutlay, Anılarım, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998, r, 201)

Nacî di Soro wina beyan keno. No beyanê Soroy o; heme persî nê beyanî mîyan di nimite yi. Ez hêvîdar a ke çîyanê ke no embaz zano hetanî ke weş o -Hûmay emrê ey derg biko- binuso û xo reyra nêbero gorr. (Dr. Nacî Kutlay, Hat. 201)⁵.

Hedîse 15ê temmuza 1971î di eşkera bi. 17ê tebaxe ra heyanî sereyê êlule ez û Soro ma pê heti mendî. No beyntar di yeno mi vîrî ke Îsa Suwar di reyî ame Haciumran.

Mi derheqê Dr. Şivanî di vîrameyîşê Cudîyî, Necmeddin Buyukkayayî û Mehmûd Osmanî wendî. Kitabê Rafet Ballı “Kürt Dosyası” di mi Şerafeddin Elçî wend. (Rafet Ballı, Kürt Dosyası, s. 599-613)

Dr. Şivan partî awan keno

Çîyo xam û balkêş ke (...)⁶ xebatêka Mehmûd Lewendî ya ke kovara Çira, hûmar 8, zimistan, 1996 di neşr bîya. Çîyo balkêş no yo ke Dr. Şivanî serra 1968 di paseport girewto, a serri mîyan di reyêk şîyo Yunanîstan û reyêk zî şîyo Beyrûd⁷. Reyna na serri şîyo Kurdistanê Başûrî. 29.6.1969 di Anqara di, “Gazî Mahallesî” di yew keye di, 14 embazanê xo reyra “Partîya Demokrat a Kurdistanî Turkîya di” (PDKT) awan kerda. Yanî verê ke bi ardimê PDK-T vêro şêro Başûr, reyêk şîyo Başûr û verê ke semedê xurtkerdişê PDKT û semedê perwerdekerdişê

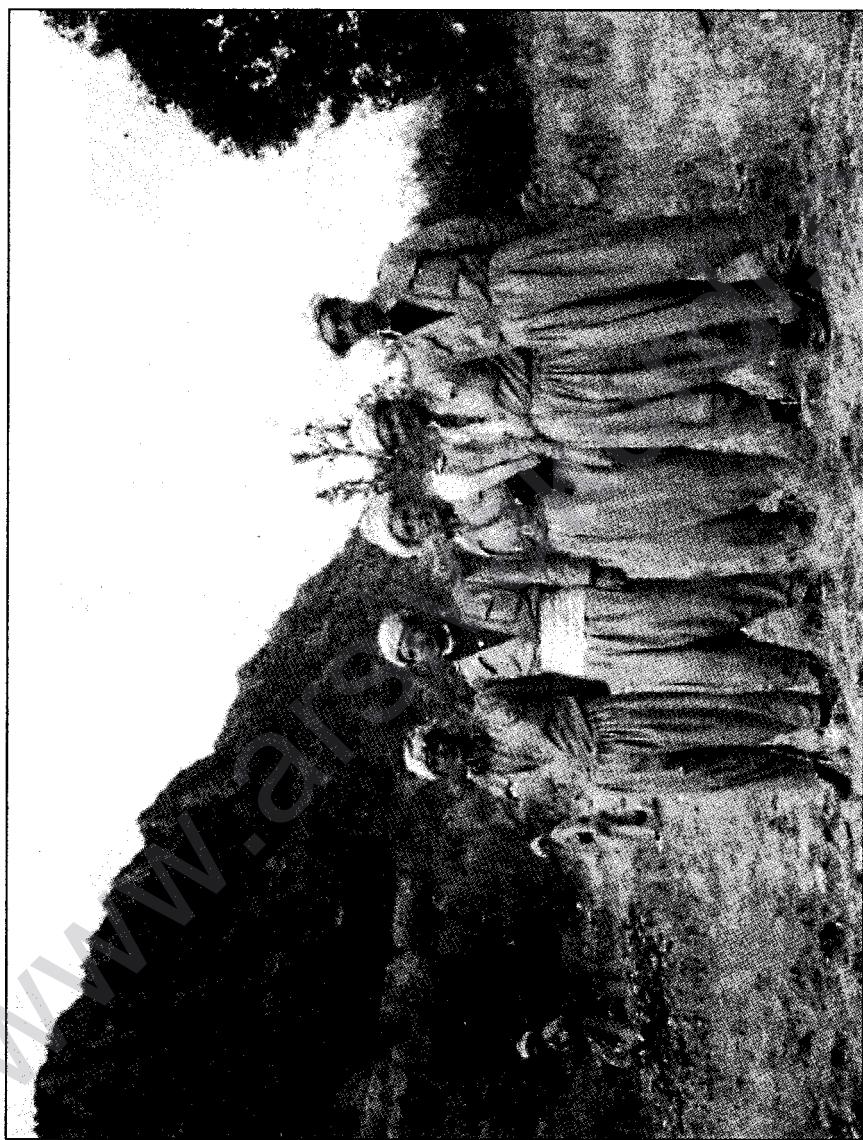
5. Herçiqas ke Şakîr Epozdemîrî no not wina nuşto zî ganî wina bo: Naci Kutlay, Anılarım, r. 201.

6. Mi tîya çend çekuyî fam nêkerdî. Nuştox kurmanckî wina nuseno: “...serê lodê digre”

7. Ma nêzanî ke raşa zî Dr. Şivan şîyo Beyrûd yan nê. Çimkî Mehmûd Lewendî derheqê na mesela di wina nuseno: “Dîsa li gor belgeyeke din ku Sefareta Fransayê jê re şandiye, di 1968'an de divê çûbe Beyrûdê.” Yanî “Reyna gore bi belgeyêk ke Sefareta Fransa ey rê rişto, ganî 1968 di şêro Beyrûd.” (B. Mahmûd Lewendî, “Dr. Şivan (Dr. Sait Kîrmîzîtoprak), (1937-1971)” Çira: kovara kulturî, hejmar: 8, 1996, Stockholm, r. 61)

Eke çiyê ke Dr. Naci Kutlay nuştî rast bibî, Dr. Şivan ne şîyo Yunanîstan ne zî şîyo Beyrûd: “ ... Yew deme ra pey Turkîya terk kerdi û şî sermîyananê kurdanê vakurê Îraqî -Mistefa Barzanî û embazanê ey- heti. Cenîya xo Îsmeti ra zî vatbi ke semedê dekewtişê îmtîhanî yo ke DYA (Dewletanê Yewbîyayeyan ê Amerîka) akerdo, şono Atîna yan zî Beyrûd. (B. ç c)

Date _____

Kampa Îsê Suwarî, 1969

Destê çepî ra: Soro, Dr. Şivan, Îsê Suwar, Reşo Zilan, Çeko

kadroyanê aye şero Başûr, partîya xo bi nameyê PDKT teşkil kerda yan zî hewayo ke Mehmûd Lewendî vano “awan kerda“.

Embazêk ke Dr. Şivanî reyra şibi û nêşiyabi ey di viyarno, ey ra aqitîyabi û o zî sey Dr. Siyari⁸ û Ronî bi selametîye ey ra durî kewtbi, Reşo Zilan o. No embazo ke erjêno kes wesfanê ey bido, ziwanzanayoxêko namedar û gelekî alîcenab o, Swêd di, Uppsala di maneno. Serra 1993 di min û ey û yew qifleyê embazan û dostanê bînan ma Stokholm di keyê Lutfî Baksî di şewêka weşi pîya viyarnay. A şewi teraqâ ma bi yew televîzyona tirkan ra goşdarîtişê “basın toplantısı“ ya İsmet Sezgînî ya ke derheqê qerarê adirbestişê PKK di bî hetanî ereyê şewi dewam kerd. Kombiyayışê İsmet Sezgînî ke qedîya, Reşo Zilanî mi rê di seetî qalê Dr. Şivanî û şiyayîşê ïnan ê Başûrî kerd. Reşo Zilanî na mesela xusûsî mi rê vati. Va “Ez zana ke ti yew hetê na mesela zanî labelê di hetê na mesela estî. Ganî ti nê hetê aye zî bizanî.“ No xeberdayîş zî balkêş û muhîm bi.

Reşo Zilan zî tede heme embazê Dr. Şivanî ke mi ïnan ra pers kerdo, vanî Dr. Şivan hamnanê 1968 di yan zî 1969 di ame filan şaristan û xebatêka tenzîmî teklîfê ma kerdi.“ Dr. Şivanî ïnan ra vato “PDK-T do referans bida ma, ma do vêrî şêri Başûr, uca (weyra) ca bidî xo, kadro û profesyonelan perwerde bikî û partîya Seîd Elçiyî fesh bikî; partîyêka newa saz bikî û mucadeleyê xo bi organîzasyonêko xoser ê kurdan dewam bikî.“ Mehmûd Lewendî zî vano Dr. Şivanî 29ê hezîrana 1968 di partî awan kerda.

Têkiliyê ma (PDKT) û Dr. Şivanî

Reya verîna ke ez pey hesîyaya û yeno mi vîrî, Dr. Şivan 27ê êlule 1968 di ame celseya verîni ya mehkemaya⁹ ma. Aşmê ra pey ame celseya

8. Dr. Siyar, Dr. Faik Savaş o. (B. Musa Anter, Hatıralarım, Doz Yayınları, İstanbul, 1990, r. 213)

9. Hewayo ke Zinar Soran zabitanê mehkema ra neqil keno, 27ê çele 1968 di 16 kurdî Antalya di yenî tewqîfkerdiş, ïnan ra çar kesî awankerdoxê PDKT yi. Mehkemaya ke nuştox behs keno, na mehkema ya. (B. Zinar Soran, “Rüpelek Ji Dîroka Me ya Hevdem, PDKT, 1965-1970“ Armanc, hejmar, 178, Hezîran/Tîrmeh 1997, Stockholm, r. 8)

diyini zî, ma ke ageyrayî şiy hepisxane, ame hepisxane ma heti; ey û Seîd Elçiyî yewbînan dî; venga mi, Derwêş¹⁰, Emer¹¹ û Şefiq Issiyî¹² zî da, ma muayena kerdî û ma persa veynî nêweşiyê ma estî yan nê. Aye ra pey hîrê celseyan mehkema bîy, ay celseyan di û mehkema ra teber zî ameynî ey û Seîd Elçiyî yewbînan dîynî. Ma hemînî reyêk yewbînan dîyo, o zî mi cor ra behs kerdbi.

Dr. Şivanî reyra têkiliyî, Seîd Elçî û hina vêşî zî Feqî Huseynî ronaybî, kemî melumat daynî ma mesulanê koma merkezî û endi. Pêveynayîş û pêkerdişê her di Seîdan hepisxane di cayê xo girewt. Belê, şexsen mi, texliyebiyayîşê ma ra pey -sereyê aşma adara 1969 di ma texliye bîy-waşt ke xebata partîye bika. Feqî Huseynî na mesela ser o mi ra wina va: "Ma do Dr. Şivanî yew qifleyê embazan reyra bierşawî (birusî, bişawî) Başûr, ma heme îmkanî hazır kerdî, ma nê gureyî (girweyî) zaf nimitikî kenî, ma ganî ïnan bêqeza û bêbela viyarnî. Amaca ma na ya ke ma kadroyan û profesyonelan bidî perwerdekerdiş û ê kadroyî ageyri bêrî terefdaranê partîya ma mîyan, partî û tenzîma partîyi xurt bikî."

Ê şiy, ê erşawitî û xebati hetanî payîz dewam kerd. Feqiyî qet melumat nêdaynî. Ey û Seîdê rehmetî no wezîfe dabi xo û ïnan bi xo no gure kerdinî. Ez vana qey viyarnayîşê sînorî di kurdanê nezdî sînorî ra istifade kerdbi. Dihê (Eruh), Şernex û Silopî di binkeyê partîya ma estbi; aw çax rehmetî Emerî reyra munasebetêk ïnan estbi. Axrîki Dr. Şivan, Soro, Çeko, Şîyar, Ronî û beno ke yewna-dîyna kesî sey Brûsk û Welatî, heme hewt-heşt kesî viyarnay.

A serri, serra 1969 viyarti, zimistanê 1970 di serd û [dima] wisar ame. Wisarê 1970 di, 11ê adare aştî ardi Başûr. Mela Mistefayî otomomî girewti û Kurdistanêko azad ame meydan. Xebati û fedakarıya ê embazanê ke şes aşmî ra ver [sînor ra] viyartbî, bîy sebeb ke ïnan rê

10. Derwêş, Devriş Akgül o; 6.9.1938 di, Misriç (Kurtalan) di maya xo ra bîyo. Demeyo ke tepêşiyayo Batman di Petrol Ofisi di memur o. (B. n c) Devriş Akgül bi nameyê Derwêşê Sedoy zî yeno şinasnayîş (J. İ. Espar)
11. Emer, Ömer Turhan o; 15.8.1936 di Dihê (Eruh) di maya xo ra bîyo. Awankerdoxanê PDKT ra yew o. Demeyo ke tepêşiyayo mihasibê pansiyonê gedeyan ê Dîyabekir bîyo. (B. n c)
12. Şefiq Issi, Şefik Işı, 12.3.1331 di Licê di maya xo ra bîyo. Demeyo ke tepêşiyayo karker bîyo. (B. n c)

ame musedekerdiş ke ê uca ca bidî xo. Tena Ronî embazê PDK-T bi. Înan verî Ronî erşawit Fransa, dim a Reşo û Şîyar zî erşawitî Ewropa û înan ra Dr. Şivan, Brûsk, Welat, Soro û Çeko uca mendî.

Vindertişê herbî û otonomîgirewtişê kurdan ra pey, Seîdî û Feqîyî wisarî dest bi mitala kerd. Beno ke o wext goşanê înan ra kewtbi ke Dr. Şivan hesabê înan ser o nêşîyo uca. Ma ra nêvanî. Feqî reya verîni nîsana 1970 di şî Başûr. Şî û ame, tewrê Dr. Şivanî ma rê va: Dr. Şivan partîya ma ra razî nîyo, ma mîyan di MIT û ajanî estî û ma deşifre bîy. Ma ganî fek partîya xo ra verra dî û bikewî binê emrê Dr. Şivanî, yan zî ma ganî şêrî keyê xo di roşî.

Naye ra pey Seîdo rehmetî [Seîd Elçî] cadi şî. Ey zî çiyê nêkerd. Reşo Zîlanî bi xo pêveynayîşê her di Seîdan dîyo. A şewa Stokholmî di min û ê embazanê bînan rê behsê na mesela kerd: Seîd Elçiyî û Dr. Şivanî yewbînan gelekî dejnabi (tewnabi). Dr. Şivan seke Seîdî zaf bişeqezno. Dr. Şivan zaf wişk û xeşîn bîyo. Înan pê reyra yew munqaşeya derg û dilaya kerda. Seîd çend rojî mintiqaya Behdînan di mendo dim a înan ra xatir waşto û waşto ke şêro Gilale, Mela Mistefayî û otonomîye pîroz biko. Tekiliyê xo yewbînan ra nêbirnay. Ageyrayîş di ameyo Zaxo û erşawito Dr. Şivan dim a ke reyna pê biveynî. Hewayo ke Reşo Zîlan vano, yew-di embazanê Dr. Şivanî waşto ê zî ey reyra şêrî, çimkî Dr. Şivan merdimêko sert o. Labelê Dr. Şivan tena şono Seîdî veyneno û ageyreno yeno kampi. Embazê Dr. Şivanî ey ra personî vanî “şima se kerd?” Cewabê Dr. Şivanî kilm o û qisaya ey weşi nîya. Embazî reyna bide personî vanî “şima heyânî çi ca amey?” Vano ke “Seîd Elçiyî çiyêk waşto, mi zî waştişê ey red kerdo.” O zî no yo: “[Seîd Elçiyî] waşt ke o bi xo bibo mesulê politburoyî û di endamê politburoyî embazanê ey ra bî.” Dr. Şivan nê waştişî zî red keno. Ageyrayîşê Seîd Elçiyî ra pey ma Diyarbekir di keyê ey di yewbînan dîy. Na mesela ser o zaf nêvindert. Va: “Dr. Şivanî tadayo ma. Bengîyê xo bîyo. Kesî hinî xo ser ra nêveyneno. Uca ca dayo xo. Vano: ‘Ez’ û xo ra teber kesî qebul nêkeno. Ma geyrenî ke raya dîyalogî nêbirîyo heyânî ke ma yewîya xo di muweffeq bibî.” No pêveynayîşê ma hamnanê 1970 di bi, ez vana qey aşma temmuze yan zî tebaxe bî.

Belê, seke Reşo Zîlan fekê Dr. Şivanî ra neqil keno, Seîd Elçiyî Dr.

Şivanî ra tena polîtburo û di endamê polîburoyî waştî û vato "Sewbîna, partî to ver di, û tabanê partîyi wa to rê bo". Dr. Şivanî no waştiş red kerdo û Seîd Elçî zersikte erşawito.

Serneweyê 1971 zî ma resa. Ez vana qey aşma sibate bîy. *Sark Yayıncılık ve Gazetecilik A.Ş.* di kombî yayışêk virazîya. Seîd Elçiyî venga ma zî da; ma ê kesê ke merkeza PDKT di mesul bîy, ma pêro no kombî yayış di hazır bîy. Seîd Elçiyî a şewi ma pêro antî pêser. Kombî yayışê ma sereyê serra 1968 ra ke ma a serri tepêşiyay heyânî serra 1971 -yanî hîrê serrî ra pey- reya verîni bi. No kombî yayış zî kombî yayışê persê (problemê) Dr. Şivanî bi.

Seîdi û Feqîyî şiyayışê xo yê Başûrî û pêveynayışê xo û Dr. Şivanî ser o melumatêko derg û dila da ma. Seîd Elçiyî, seke Reşo Zîlan fekê Dr. Şivanî ra neqil keno, tena polîtburo waşto. Dr. Şivanî o red kerdo. Labelê Seîd Elçiyî ma ra nêva ke ey xo û di embazê xo semedê polîburoyî teklif kerdi.

Goreyê geneetê her di embazan Dr. Şivan bengîyê xo bîyo, pirnika ey berz bîya. Bîyo wayirê kampi û îmkanan, şorişê Başûrî destâ (piştiya) ey gêno, ihtiyyaciya ey bi ma çin a. No kombî yayış di ma panc kesanê ke partî awan kerdbî, Feqî Huseyn reyra şeş kesî bî. Teklîfî mi vêşî-kemî no bi: "Nika ma ci rê sereyê xo Dr. Şivanî reyra endi dejnenî? Gelo rojo ke ma partî awan kerdi ma Dr. Şivanî ra cesaret girewt? Dr. Şivan û partîya xo wa xebata xo bikî. Ez hêvîdar a ke gamîna aver ser bikewî û biresî amaca xo. Amaca ma na ya ke miletê ma bixelisîyo. Ha ma xelisnay ha Dr. Şivanî. Nika şima rê yew teklîfî mi esto: Nê hîrê serrî yî ke ez wayirê nê teklifi ya. Ez vana ma xebata partîya xo bikî, ma heme giranîya xo bidî tenzîmkerdişê partîya xo. Ma partîya xo xurt bikî. Eke ma partîye xurt kerdi û ma ser kewtî, o wext Dr. Şivan zî ma qebul keno dinya zî ma qebul kena. Eke ma partîye xurt nêkî, ne rolê ma û ne zî qedr û qîymetê ma maneno."

Yew embazê mayê ke ez ganî nameyê ey nêvaja, destâ mi girewti. Va: "Şakir raşt vano. Raşa zî ez nêdekewta xebati û tenzîmkerdişê partîye mîyan. Emserr çar serrî yo ke ez şima ra durî kewta. Nika zî sey endam û mesulê partî nê labelê sey dostêk teklîfî mi no yo: Şima

xebata xo bikî û Dr. Şivanî reyra reqabet mekî. Çimkî vatisanê şima ra fam beno ke şorişê Başûrî destâ Dr. Şivanî gêno. Demeyo ke Başûr destâ ey bo û ma ey di reqabet bikî, ma do perîşan bibî. Ez Dr. Şivanî weş nas kena. O embazê min o. Mi caran merdimo sey ey muhterîs nêdiyo. Hela eke firsetêko wina kewto ey dest, dinya pêro yew biba zî nîşna (nêşkena, besenêkena) ey zeft bika.“

Teklîfî mi qebul bi. Derwêşê Sadoy va “çiyêk esto”. Embazan va “vaji veyna çi yo” Va “Merdimêkê mi esto, mehkum o. Ma ganî bi tewsiya partî mektubêk bidî ey û ey bierşawî Başûr; ma derheqê merdimêk talukeyinî di ke ma pey hesîyay Hac ra ageyrayo, ïnan îqaz bikî¹³.“

Na mesela ser o ma tikê taket-naket kerd, hemîni ra vîşer zî no teklîf weş bi Dûrnasî nêşî. Labelê îsrarkerdişê Derwêşî û Seîd Elçîyi ser o teklîf ame qebulkerdîş.

Mi çi rê na mesela dergi kerdi? Çimkî tofanê ma û yê Dr. Şivanî bi naye dest pêkerd. 15-20 rojî na mesela ra pey ez Tûx (Tetwan) di yo. Feqî Dîyarbekir ra ame va: “Aw kesê ke mektub berdo Başûr, mektub berdo dayo Îsa Suwarî. Îsa Suwarî mektub dirnayo û vato wa Seîd Elçî û Derwêş reyna mektub û merdimanê xo nêerşawî nê hanqaran. Çimkî ma ïnan nas kenî. Ma Dr. Şivanî û partîya ey qebul kenî.“

Tam ay beyntar di Seîd Elçîyi bi Feqîyi mi rê xeberi erşawiti ke na rey wazeno mi bierşawo Dr. Şivanî heti. Seîd Elçîyi nêwaştini ke dîyalogê ma û Dr. Şivanî bibirîyo.

Serra 1971 di, 12ê Adare ra pey, ez vana qey aşma nîsane yan zî sereyê gulane bi. Rojo ke ez Tûx ra ray kewta, aw roj Dîyarbekir û norûdorê Dîyarbekir di idareyo orfi (sikiyönetim) ilan bi. Mi Seîd Elçîyo rehmetî Dîyarbekir di dî. Ez persaya mi va veynî tewsiyeyê ey çi yi. Seîd Elçî yê viraştişî bi. Vatinî: “Dinya dişmenê ma ya, ma nêbî dişmenî yewbinan. Havila dişmenîye na dewa rê çin a. Ma Dr. Şivan ray kerd. Bi referansê ma tîya resa. Nika xo dayo seya (sersîya) hêzêkê çekdarî û bi fekê Îsa Suwarî ma rê tehdîdan erşaweno. Ganî ma zî sey Sûriye nêbî di cay.” Tewsiyeyê rehmetiyê ke aw çax ra mi vîrî yenî nê bîy: “Ma

13. Kurmançîya nuştoxi ra kes şeno vatisê Derwêşê Sadoy wina zî fam biko:
“... ma bi nê merdimê talukeyinî ke ma pey hesîyay Hac ra ageyrayo, ïnan îqaz bikî.“

şîy, -ez û Feqî- ma û Dr. Şivanî têsere nêvist. Ti zî şo temasêk biki, wa raya dîyalogî nêbirîyo; ma cîya bixebitî zî wa beyntarê (mabênenê) ma di dostîye biba.“

Şiyayîşê xo ra ver, mi bi wasitaya Mela Evdilkerîm Ceylanî îrtîbat viraştbi ke ez kam raye ra û bi ci parola vêra. Mi nê zanaynî. Ez şîya Ciziri. Mi silamê Seîdê rehmetî Dûrnasî rê berdî. Mi meselaya şiyayîşî xo ey rê akerdi. Ey mi rê deey kerdi û va: “Ez Dr. Şivanî weş nas kena. Mumkun nîyo ke Dr. Şivan heta ma ra gamanê weşan bierzo labelê hela şo qe nêbo ma dişmenîya yewbînan nêkî.“

A şewi ez erşawita Silopî di yew keye. Serê sibhay ez yew cîpi weneya aw keye ra berda nezdîyê sînorî, uca yewna embaz estbi. Ey xo da şinasnayış û va: “Keko Şakir ti bi xeyr amey, ez Çeko ya.“ Mi nameyê Çekoyî eşnawitbi la mi o a gami nas kerd.

Ez Çekoyî reyra viyarta. Zaxo di ma şîy komîteya mehellîya partîye ya Zaxoyî. Uca ma Osman Qazî¹⁴ reyra muşerref bîy û vîyartî şîy kampa ïnan. Ma şîy kampi ke Dr. Şivan hema (hona) Tirkîya ra nêageyrayo û xeberi erşawita ke ez Çekoyî reyra ageyra bêra Tirkîya. Ma raya Hekarî ra ageyray amey Tirkîya. Mi ra va ke Dr. Şivan do mi bigeyro. Raşa zî çend rojî ra pey Dr. Şivan ame Tûx. Min û Feqî û Dr. Şivanî yew şewi hetanî serê sibhay munaqeşe kerd, ma çiyê tê sere nêvist. Peynî di tewsîyeyêka Dr. Şivanî estbi, vatinî: “Wa Seîd Elçî bêro Başûr, kampa ma di roşo ma rê pîlîye biko. O kekoyê ma yo, ma dekewenî binê emrê ey. Labelê mumkun nîyo ke ma partîya xo fesx bikî û dekewî partîya şima. Çimkî partîya şima demeyo ke xeliqîyaya yanî maya xo ra bîya, merda xeliqîyaya. A partîye hema gama ke pîzzeyê maya xo di bîya, merda. Mumkun nîyo ke ma newe ra a partîye weş bikî. Naye ra teber şima tepêşiyay, şima deşîfre bîy, şima reyra xebati taluke ya. MÎT şima hemînî nas keno. İddiaya Mela Hemdîyî -Mela Hemdî mesulê istîxbaratê Mela Mistefayî yê xusûsî bi- a ya ke engîsta MÎTî şima mîyan di esta.“

Dr. Şivanî ma kiştî, ma kerdi MÎTî û deşîfrebîyayîşê ma ma rê bi

14. Hewayo ke Necmeddin Buyukkaya nuseno, Osman Qazî o wext serekê beledîyaya Zaxoyî bîyo. Mesulê komîteya mehellî zî Mela Taha bîyo. (B. Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 272)

yew qusiro pîl. Nê iddiayî heme puçî bî, mi a şewi nê iddiayî pêro puç kerdî. Labelê gama ke çimê vergî wardîşê kavirî (verekî) di bibo, kavirî dest ra ci yeno. Partîye merda nêbîybî. Demeyo ke na partîye amey dîna, berzînê aye di doktorê ke Dr. Şivanî ra mutexesisêrî bî, estbî. Na partîye, eserê Fehmîyê Bîlalî, Faîq Bucakî, Kemal Badilliyî, Seîd Elçiyî, Emer Turhanî û ma yê ke ma hema weş î, bî. Labelê ci heyf ke gama ke ma hema hepsê Antalya di bî, Dr. Şivanî na partî fetisnay; semedo ke ma xebata partî hîrê serrî vindarnay, ma destê xo tenzîmkerdişê partî ra ant û ma tabanê partîya xo teslîmê Dr. Şivanî kerd. Dr. Şivan, wa ka Mela Hemdî ra Jîrî perso. Jîr merdimêk tewr nezdîyê Dr. Şivanî bi. (Jîr, nameyê Kemal Kaçmazî yo kod o. No kes kampi di katibê Dr. Şivanî bi.)

Tewsîye û vatisê Dr. Şivanî yo peyen no bi: Ci endamê komîteya merkeziya ma estî, nê endamî endamê komîteya merkeziya partîya ey î. Seîd Elçî zî hem kekoyê ma û hem zî pîlê ma yo, çimkî ma rê lazim o. Wa Seîd bêro kampi di roşo, ma pêro binê emrê ey di yî. Yan wa şero Ewropa di ma temsîl biko yan zî wa keyê xo di roşo.

Şewa bîni Feqî ame keyê mi. Ma qerar da ke Feqî şêro Dîyarbekir di Seîdî û Derwêşî biveyno, ez zî şêra Emer û Dûrnasî biveyna hela ma se kenî.

Seîd Elçî vîndî beno

Di-hîrê rojî nêviyartîbi Feqî mi ra va “Seîd Elçiyî Nisêbîn ra xeberi erşawita vato ‘Wa nêvindo bêro ke ma vêrî şêrî Îraq’. Mi zî ey ra va “Aw merdim ame tîya, ma yewbînî dîy, wa cadi nêvêro, ma ganî yewbînan veynî.” Ma qerar da ke ma rojo bîn şêrî embazan biveynî. Serê sibhay Hereketê Gudi (Balyoz Harekatı) dest pêkerd û eşt ma ser. Feqî tepêşîya û ez zî remeya şîya Edena (Adana).

Edena di ez û Derwêş ma raştê yewbînan amey. Ma yew deme Edena di mendî. Ma uca pey hesîyay ke Seîd Elçî viyarto şîyo Sûriye. Cenîya Seîdî, Saîme Xanimi bi qeçekanê (gedanê) xo ra ameybî Edena, bîybî mêmâna Bahaddîn Seydaoxluyî. Cenîya ey ma ra va “Elçî viyarto şîyo

Sûriye“. Derwêşî mi rê teklîf kerd ke ma zî vêrê şêrî Sûriye. Raşa mi nêwaşt ke Derwêş tena bimano û madem Seîd zî uca yo, beno ke ma bişiyaynî problemê beyntarê xo û Dr. Şivan zî hal bikî. Bi nê nîyetî ma viyartî şîy Sûriye. Derwêş rojêk mi ra ver viyartbi.

Ê kesanê ke ez viyarnaya ez raşte-raşt berda yew dewa nezdîyê sînorî ke nameyê aye Mezrê bi. Cigerxwîn, Hemîdê Hacî Derwêşî û Reşîd Hemo a dewi di ameybî ma vera. Senê ke ez şîya zerre, Derwêşî meselaya vîndbîyayışê Seîd Elçiyî mi ra vati. Naye ser o ma xeberi Dûrnasî rê erşawiti. O, a şewi ame ma heti. Ma rê derdêko pîl peyda bibi. Ma qerar da ke Mela Unisê Tetwanî -o zî mi reyra amebi- şêro Zaxo. Ma Qamişlo di pabeyê Mela Unisî vindertî. Mela Unis şî Zaxo û hîrê-çar rojan mîyan di ageyra. Mela Unis demeyo ke şono Zaxo, tepêşêno. Vatinî: “Osman Qazî venga mi da, mi ey rê parola va, naye ser o Osman Qazî ez veradaya. Ez şîyo mi Mela Mihemedê Paloyî dî. Mela Mihemedî, Seîd komîteya mehellîya Zaxoyî di zîyaret kerdo. Seîd hîrê rojî tîya mêmân bîyo. Dim a pîkabêk wenayo û a pîkabi heta Batufan û kampa Dr. Şivanî ra şîya. Hîrê seetî ra pey pîkabi ageyraya.“ Melumat endi yo. No beyntar di Ehmedê Hisoyî Gilale ra ageyra ame, ma Qamişlo di yewbînî dîy. Ehmed, Dîyarbekir ra Bismil ra yo. Seîdê rehmetî o zî xo reyra berdo. Semedo ke paseportê Ehmedî bîyo o berê Musulî ra viyarto. Seîdo rehmetî û Mihemedê Begê bêpasaport bîy, coka mecbûrî raya Zaxoyî ra şîy. Ez vana qey ma û Ehmedî nezdîyê 18ê hezîrane di yewbînî dîy. Çimkî ez weş zana ke ez û Derwêş ma 20ê hezîrane di viyartî şîy Başûr. Seîd Elçi 23yê gulane di şono Zaxo û 25ê gulane di Çeko û Brûsk ey Zaxo ra benî. Ehmed û Seîd qala xo kenî yew ke Musul di pê biveynî. Ehmed 15 rojî pabeyê Seîdî vindeno. Nê rojan di zaf ey geyreno.

Aw deme serekê îstîxbaratê PDK-Î Şekîb Eqrawî yo. Bi ardimê Şekîbî, Ehmed xo Gilale resneno. Gilale di zî sereyê ey dekeweno bela, reyna Şekîb ey xelisneno. Ehmedê Hisoyî, Şekîbî ra zî reca keno ke o ey rê Seîdî ca biko. Ci heyf ke serekê îstîxbaratî zî nêşiyayo bimuso. Çiyêdo balkêş no yo ke Ehmedî û Zîya Şerefşanî, Navpirdan (cayê polîtburoyî) di yewbînî dîyo. Ehmedî aw deme hedîseyêk vatinî ke ez wazena neqil bika. O zî Şekîbî ra pêhesîyabi. Ehmed da-des rojî bibi mêmânê Şekîbî.

No demeyo ke ez nika behsê ey keno, demeyê idareyê orfiyê 12ê adara

1971î yo. Aşma hezîrane di muddetê idareyê orfi ame dergkerdiş. İsmail Ararî sebebê dergkerdiş wina va “Çar milyonî kurdî bîy çekdarî, do nezdî ra dest bi şorişî bikî.“ Dinya bi nê beyanatî şoke bîy. Radyo, televîzyon û rojnameyan di na xeberi bîy xebera verêni. Tam ay rojan di, ez vana qey 20ê hezîrane bi, heyetêko eskerî şono Serek Barzanî îqaz keno û vano: “Tayê kesî Tirkîya ra amey mintiqaya to ya otonom di bîy wayirê cayî û kampan, tedarikê xo veynenî ke bi çekan hêrişê ma bikî.“ Serekî ra wazenî ke çiyê enasarêni ganî nêbî û ganî aw hereket orte ra wedarıyo.

Serekî rehmetî ïnan ra vano “Mi musade nêdayo ci kesan ke bêrî tîya bibî wayîrê cayî û kampan, xo perwerde bikî û vera şima herb bikî. Çiyêdo enasarên çin o, bibo zî ez nêverdana ke şâsiye bikî. Qet taket-naket mekê. Labelê şima zî hinî zilm û neheqîye kurdan mekê. Şima reyna gelekî kurdî tepîştî dekerdî hepixane.“ Serek wina vano, heyet ageyreno yeno. Goreyê fikrê min ê aw çaxî, gama ke heyet ageyra ame Tirkîya, tayê kurdî hepixane ra veradayî, sey gruba Tetwanî¹⁵.

Hinî gama ke Mela Unis ame û Ehmedê Hisoyî zî ay hewadisi ardî, ma bawer kerd ke Seîd tepêşiyayo. Ganî ma ey dim a bişînî. Raşa ci mi Îsa Suwarî ra şik kerdinî labelê mi kesî ra nêvatinî. La Derwêşî, Dr. Şivanî ra şik kerdinî. Ma şiy Qiyadeya Muweqeti¹⁶ ke serekê aye

15. Embazê Dr. Şivanî, Osman Aydin vateyê verniyê kitabê Dr. Şivanî, Kurt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kurdistan İhtilali di derheqê politikaya Tirkîya û kişiyayışê her di Seîdan di nînan nuseno: “... Heta bîni ra idareyê Tirkîya nêşaynî tehemmûlê qezencê Kurdistanê Başûrî biko. Demeyêko kilm di bi kanalanê xo yê dîplomatîkan û bi gûrenayışê medyaya xo, tirkê Kerkükî kerdî problemêk. Nê weziyetî idareyê Kurdistanê Başûrî illehîm zî Mela Mistefa Barzanî zaf dejnaynî.

“... Labelê merdim ganî têkilîyanê beyntarê vîndbiyayışê serekanê her di partîyan (Kişîşê Seîd Elçî û Dr. Şivanî qest keno. J.İ.Espar), tepêşiyayışê zafaneyê kadroyan yan zî welat ra vejîyayışê ïnan û nişka ra derheqê problemê tirkanê Kerkükî di bêvengbîyayışî ser o bifirîyo.“ (B. Dr. Şivan, Kurt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kurdistan İhtilali, Apec, Stockholm, 1997, r. 9)

16. Beno ke na Qiyadeya Miweqeti nê la Qiyada Merhalî ba. Çimkî Necmeddin Büyukkaya yew ca di gama ke behsê Dehamê Mîroyî keno, wina nuseno: “Nika çar kesî Qiyada Merhalî ra (Dehamê Mîro û di embazê xo)....“ (B. Necmettin Büyukkaya, Kalemidem Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 184)

Dehamê Mîroyî bi. Deham nîno mi vîrî la Kenanê Egîdî, ez, Derwêş û Mela Unis cîpa xo wenayî û ma ardî Tilefrîn, uca ra ma bi wasitayêk şîy Musul. Musul di raya ma û Derwêşî yewbînan ra aqetîya. Derwêş şî Gilale û ez zî do bişînî kampa Dr. Şivanî. Gama ke ma yewbînan ra xatir waşt, Derwêşî mi ra va “Meşo, bi nameyê Hûmayî, ti şêri do Dr. Şivan to zî bikişo.“ Mi Derwêşî ra va “Lawo, bi nameyê Hûmayî mi vatinî qey ti biaqil i.“ Derwêşî cewabi mi wina da “Do nika belî bibo ke ka ez bêaqil a yan ti.“

Ma ke Derwêşî ra aqetîyayî, ez û Mela Unis ma amey Zaxo. Ma şîy Mela Mihemedê Paloyî heti. Raşa zî niyetê mi endi pak bi ke mi vatinî gama ke ez Dr. Şivanî biveyna, do Dr. Şivan hewayêko lezkanî Seîdî bigeyro û ma do pîya ronişî mabênenê xo di yewîye û birayîye virazî. Aw semed ra mi waştinî ke ez seetêk aver Dr. Şivanî resa.

Mi Mela Mihemedî ra pers kerd veynî ez xo senê Dr. Şivanî biresna. Mela Mihemedî va:

-Zanayışo ke ez zana Dr. Şivan Gilale di yo.

-Baş o, ez do senê bişîya şêra Gilale?

-Eke Osman Qazî desturname nêdo to ti nêşînî şêri Gilale, ti tena bi desturnameyê ey şenî şêri.

Mi Mela Unis ca verda, ez şîya komîteya mehellî ya Zaxoyî. Osman Qazî uca nêbi. Keyê ey mi musna, ez şîya keyê ey. Mi da berî ro, mi ra va ke “hewn di yo“. Mi va “zaf muhîm o“, şîy o werezna, ez şîya heti. Mi ey ra reca kerd ke hema senê keno wa biko la rew min û Dr. Şivanî biyaro tê heti û mi ey rê meselaya Seîd Elçiyî va.

Ey mi ra va “Ti xelet i, Seîd nêameyo komîte. Eke biameynî ez pêhesîyaynî, ez Seîdî nas kena. Çîyo enasarên mumkun nîyo.“ Mi va “Nika ti xeyrê xo şenî mi bierşawî Gilale. Şima vanî ‘Dr. Şivan do hetanî yew hewte ageyro’, yew hewte demeyêko derg o. Ez tersena ke rûmetê Seîdî bişikîyo yan zî xeletî bibî aw deme yewîya ma û Dr. Şivanî mumkun nêbena. Ti zî zanî, yew deme ra ver ez û Çeko ma amey tîya, mi şima zîyaret kerdî. Ez embazê Seîdî ya. Semedê yewbîyayîşî ma û Dr. Şivanî yewbînan dîyo, ma gelekî nezdîyê pê bîy. Ez reyna hêvî kena ke şima lezi mi Dr. Şivanî resnî.“ Osman Qazî Seîdî persa, va “Tirkîya di Seîdî ra zaf hes kenî.“ Mi va “Tirkîya di dar û ber zî Seîdî ra hes kenî.“ Naye

ser o Osmanî mi ra va "Bi sereyê Kurdîstanî hayîya mi ey ra çin a. Ma nika nêşînî desturname bidî. Rayî baş nîyî û mabênenê ma û baasîjan hewl nîyo. Ez to bierşawa kampa Dr. Şivanî, o do hetanî hîrê-çar rojan bêro."

Ez rast ameya Mela Mihemedî heti, mi va "Ez do senê xo Derwêşê Sedoy biresna?" Mela Mihemedî kîseyê mi ra kuryeyêk peyda kerd û mi mektubêk Derwêşî rê ray kerd. Mi va "Ez ha şona kampa Dr. Şivanî. Osman Qazî bi nameyê Kurdîstanî sond waneno ke Seîd Elçî nêdîyo. Wa hayîya to to ra bibo û eleyhê Dr. Şivanî di çiyê mevaji."

Ez û Mela Unis ma pîkabêk wenîştî, ma verê xo da kampa namedari Dûşêşê¹⁷. Mela Unis zaf şâ bibi, firariya serran ra xelasîyabi û amebi cayêdo azad. Ma şiy kampi ke Mela Evdilkerîm û embazê bînî ha uca yî. Ez Seyday ra persaya labelê Seydayî mi ra raştî nêvati. Va "Willahî hayîya mi Seîd Elçî ra çin a. Beno ke ageyrayo şîyo Tirkîya."

Rojê-di rojî ra pey Dr. Şivan ame. Dr. Şivanî ez berda cayêdo xewle, persa va "Şima ci geyrenî? Şima Sûriye di Cîgerxwînî reyra kom benî, gamêka şima Gilale di ya ya bînî Zaxo di." Mi va "Birayê mi, de vindi ez bipersa. Ma vindbîyayışê Seîd Elçîyi Sûriye di pey hesîyay. Ma tesbît kerdo ke hîrê rojî komîteya mehellîya Zaxoyî di mendo, uca ra o pîkabi wenayo, pîkabi heta kampa to ra ameya û hîrê seetan ra pey ageyraya. Nika çiyê ke ez to ra vana, tena ez û Derwêşê Sadoy nêzanî, heme organîzasyon û sîyasetzanayoxê Sûriye zanî." Dr. Şivan zaf hêrs bi, va "Baş o, şima çiyê Seîdî dim a geyrenî? Aw merdim merdimêdo nêmcet o, nêweş o, xelasîya Kurdîstanî rê nêbeno, na dewa nêweşan reyra neşona serî, ez nêzana şima nê merdimê nêmceti heti ci dîyo ke şima heme omida xo pa girê daya?" Ez hiwaya, mi va "Doktor, ti ci rê hêrs benî? Ma organîzasyonêko sîyasî yî, Seîd Elçî sekreterê partîya ma yo, sekreterê ma vînd bîyo û ma ey geyrenî. Gelo no gure di çiyêdo eyb esto

17. Necmeddin Buyukkayayo rehmetî derheqê na kampi di tayê malumat dano:

"Kampa ma dewa Tişêşê di bîy Tişêşê, mintiqaya Behdînan di mabênenê koyê Metîna û sînorê Tirkîya di ya. Rojawane Tişêşê di kampa Eshed Xoşewîya keyena namedari Qumrî estbî. Qelaya Qumrî qelaya keyena namedar a. Kampa ma ra heyani sînorê Tirkîya kesi şiyawnî şeş-heşt seetî di şero." (B. ç c)

ke ti hêrs benî? Biewnîre Doktor, ma Tetwan di hema-hema ke pêkerd, labelê gama ke hinda misqalî zî rûmetê Seîdî bişikîyo, ma heyanî qiyami zî yew nêbenî.“ Dr. Şivan nerm bi (....)¹⁸. Bi merdimo helîm û selîm. Va “Baş o, heqê to esto, nika ez tena xo ser, bê qerarê embazanê xo nêşîna bikewa na mesela dim. Des-pancês rojî ra pey embazê min ê komîteya merkezî do bêrî û kom bibî. Ez zana ke şima nika nêşînî ageyri şerî welat. Ti wendîşî ra zaf hes kenî. Tayê kitabê kurmanckî tîya estî. Heme hûmarê Hawar a Celadetî zî estî. Heyanî to ke ti wazenî biwani û biarisi. Heyanî ke embazî bêrî ma qerar bigîrî û Seîdî bigeyrî.“

Ez 20 roj kampi di menda. No beyntar di embazê Şivanî yê merkezî û yê mintiqayan heme amey. Semînerî day, konferansî viraştî, xebitîyayî û herkes vila bi şî ca û wareyanê xo. Ez vengê xo nêkena, pabeyê Dr. Şivanî ya veynî key dora mi yena. Şewêk, pêşmergeyêk ke newbeti girewtinî, şarê Sûriye bi, ame ez hewn ra wereznaya û va “Dr. Şivan venga to dano.“ Ez û Mela Unis ma odayêk di rakewtinî. Ez werîsta şîya ke Dr.Şivan bi heyetê xo ronişto. Çeko, Soro, Zendo, Kurdo¹⁹ û Dr. Şivan roniştbî. Dr. Şivanî mi ra va “Mi embazan reyra qerar dayo ke ma tekîf bikî ke ti partîya ma di bixebitî. Embazî vanî ke mintiqayanê Bidlîs û Sêrtî di rolê to gelekî vêşî yo. De vaji, ti se vanî?“ Ez mat menda. Tikê vinderta, fikirîyaya û mi vera xo ta day Dr. Şivanî û va: “Doktor, ez ne diplomat û ne zî wayîrê karîyerêk berzî ya; ez ne pêtêko (dewlemendêko) bêemsal ne zî şêx û axa ya; nika seke şima vanî eke raşta zî tayî mintiqayanê Kurdistanî di rolê mi esto, aw rol zî pabesteyê fedakarîya min o; mi bi kesanê bînan caran menfeetê xo yo şexsî nêdayo pawitiş, pay rûmetê kesî nênayo û mi kes nêkerdo nardîwani. No vîst roj o ez tîya pabe ya ke nê embazê to bêrî, ti ïnan biveynî û venga mi bidî, persê (problemê) Seîd Elçiyî hal biki. Seîd Elçi sekreterê partîya min o, vîndbiyaye yo. Ez ey dim a ameya. Nika ez ey ca verda û dekewa

18. Tîya di yew çeku mi fam nêkerd. Nuştoxî no cumle kurmanckî wina nuşto: “Mêkmêkê wî sekinîn.“

19. Çeko nameyê Hikmet Buluttekînî, Soro yê Nazmî Balkaşî, Zendo yê Evdul-kerîm Ceylanî yo.

Kurdo, nameyê Ömer Çetinî yo. (B. Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 172)

xebata partîya to... Biewnîre Doktor, ti na Duşêş ra heyanî Gilale çîyan zanî. Hewayo ke to mi ra va, Derwêşê Sedoy Mela Mistefayî reyra çar deqîqeyî qisey kerdo. Baş o, tîyo ke ti tîya ra hetanî Gilale şenî deqîqeyanê Derwêşî bihûmarî, Seîd Elçî yeno Zaxo, embazê to Çeko û Brûsk yenî uca ra ey gênî anî heta kampa to ra û ti nêzanî ke ci Seîd Elçî serî ser di ameyo? Nika ez qiseya peyeni vaja: eke Seîd Elçî binê erdi di zî bibo ti zanî.“ Mi vera xo tadayî Mela Evdilkerîmî [Zendoyî]: “Baş o, Zendo, Eshed Xoşewî mi ver di to ra pers nêkerd ke veynî Seîd Elçî kotî yo û to ra nêva Çeko û Brûskî o komîteya ra girewto berdo?” Zendoyî va “Belê willahî, rast a, Eshedî wina va.“ Mi va “Baş o Seyda, Çeko hanî yo to heti ronîsto, qe nêame to vîrî ke ti ey ra Seîdî bipersî? Qey Seîd pisîngêk bi, vînd bibo?” Gama ke Evdilkerîm Ceylanî vateyê Eshed Xoşewî tekrar kerdi, nê Soroyî ke hema weş o, qisaya Evdilkerîmî birnay û bi tirkî wina va: “E_er Eshed bu lafları söylemiş ise, buraya bir nokta koymak lazıim.“ (Eke Eshedî wina vato ganî merdim nuqteyêk tîya rono.)

Aw embazê komîteya merkezî bêveng bîyî, goşdarenî. Dr. Şivanî vera xo tadayî Çekoyî û va: “Wa bo, madem ke ti endi îsrar kenî ma do to berî Seîdî heti. Wa embazî Musul ra ageyrî, ma do şima biyarî tê ri.“ Gama ke Dr. Şivan wina va, Çekoyî ra ewnîriya, mi zî vera xo ta day Çekoyî. Mi dî ke Çeko vatişê Dr. Şivanî qebul keno, tesdiq keno. Ez zaf şâ bîya, keyfan ver hema hema ke ez bifiraynî. Mi pers kerd veynî nê embazî key şonî Musul û key ageyrenî. Çeko û Elişêr do bişînî û rojê diyin do biageyraynî. Mi seetê xo da Çekoyî ke Musul di tamîr biko û mi xatir waşt, ez şîya odeya rakewtişî. A şewi ez mirdî rakewta.

Rojo bîn, teştare ra pey gama ke seja Koyê Duşêşê amey kampi ser, Dr. Şivanî û embazan voleybol kay kerdi. Kaykerdişê ïnan di-hîrê seetî dewam kerd. Ez zî temâşekerdoxan ra yew bîya. Kayê ïnan qedîya, Dr. Şivan ame mi heti va “Ti wazenî mi tikê bigeyrî?” Ez û o ma vejîyay şîy verardêk dar û berinî mîyan û ko ro qayme şîy. Ma seetêk geyray, apey amey. Na seeti mîyan di Dr. Şivanî tayê çîy mi ra vatî ez hema zî fikirîyêna gelo ci rê, kesî vatinî qey wesîya xo keno, tayê meseleyan di seke mi hêşyar biko yan zî hêşê mi têmîyan fino; behsê partîya xo, felsefeya partîye, yewîya ma, sebebê yewnêbîyayışê ma û kemaneyanê

Seîdî kerd. Behsê karakterê çend sermîyanan û serekhêzanê şorişê Başûrî ra yê Mela Mistefayî, Îdrîsî, Mesudî, Eshedî, Selîmî, Îsayî û sewbîna çend sermîyanan kerd. Vera (qarşî) ïnan nêbi. Zaf wesfê ïnan û yê şorişî daynî²⁰. Serekî, Mesudî û Eshedî ra zaf razî bi. Mesela amey yewîya ma ser. Mi çiyê va: "Ma kurdî ganî heme bigeyrî ke biresî amaca xo, biresî netîceyêk. Çîyo muhîm o yo ke kurdî bixelisî, organîzasyonî semedê amaci wasite yî." Ey xeberdayışê min ê na mesela ser o birna û va: "Aha. İste Sait bunu anlayamadı." (Hah, Seîdî na fam nêkerdi.) Ez abiqîyaya. Ez bêhemdê xo qîraya: "Senê, qey Seîd weş nîyo?" Ey xeberdayışê xo vurna va "To şaş fam kerd. Seîd weş o. Wa embazî bêrî, ma do pêveynayışê şima temîn bikî."

Dr. Şivanî koyêk dar û berino gîrr durî ra musna mi. No ko pey Qumrîyi di bi. Behsê serdinîya aw û zergûnîya ucayî kerd û va "Ma do rojêk şêrî uca, pesêk sere bibirnî û rojê xo uca vîyarnî." No mabêñ di yewerî durî ra venga Dr. Şivanî da, o lezi ray mend, ez zî ey dim a, ma seracêr bî ameyî kampi. Kampi di pêşmergeyêk pabeyê ey bi. Pêşmergeyî mektubê Eshed Xoşewî da ci, ey mektub wend, vera xo taday embazanê xo, hina vêşî zî Zendoyî ra ewnîrîya û va "Tornê keko Eshedî nêweş o. Ez ganî şera." Hacetê xo yê tibbî girewtî, qantirê xo wenîşt, xatir waşt û ray mend şî. Beyntarê Bamernê û Duşêşê, bi qantırî eke kesî lezi biramitinî hîrê seetan ra tayê nêbi. Heyanî ke ê Bamernê biresaynî tarî bînî.

Kiştîşê Seîd Elçîyî yeno îlankerdiş

Rojo bîn germê teştarî di çend pêşmergeyî ameyî mektubêk da Zendoyî (Evdilkerîm Ceylanî). Zendoyî mektub wend, reng pa nêmend. Mektub Dr. Şivanî ra amebi. Dr. Şivanî mektub di vatbi ke cayê ma ameyo tesbîtkerdiş, ganî kes uca nêmano; çîyekî ca ra têw medî (mehewelnî) û heme bê çek bêrê Bamernê. Ma heme ray mendî. Yew-di

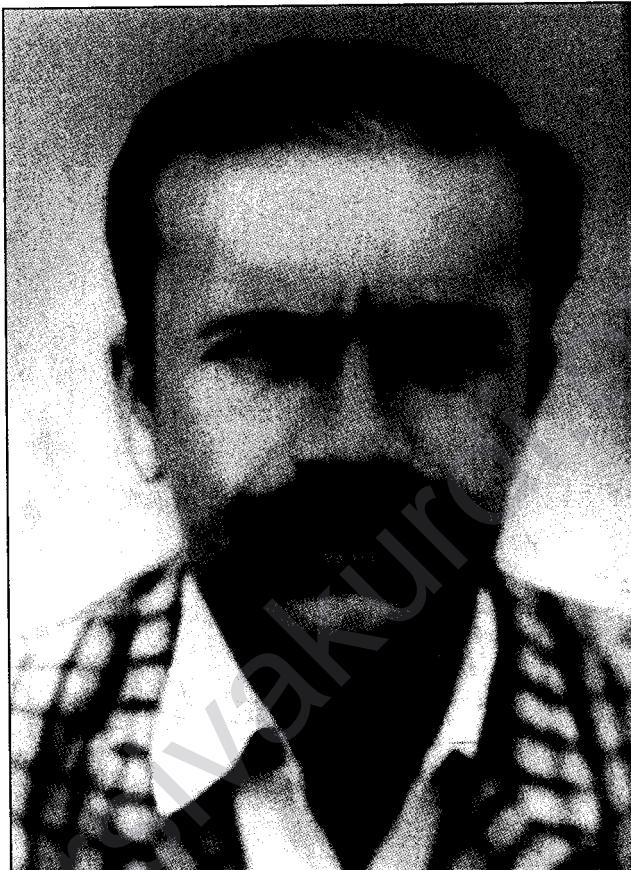
20. "Kirmizitoprakî ge-ge mesulê PDK yê Zaxoyî heti vatinî ke Barzanîyî mihafezakar i, modern nîyi. Heme çiyê ke Dr. Şivanî derheqê ïnan di bi bêtedbîriye vatinî Barzanî ra vajiyaynî." Nê vateyî, vateyê embazê Dr. Şivanî Soroy i. (B. Nacî Kutlay, Anılarım, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998, r. 202)

lengayeyê sey Zendoyî
 û Dijwarî estbîy, ganî
 çiyê biwenîştînî.
 Cenîya Brûskî û
 Brûsk zî ma ra pey
 amey. Fikrêko xirab
 néame ma ra kesî vîrî.
 Ma seke şerî veiyve,
 ma qerajê koyê
 Metîna ro vejîyay û
 koyî ser kewtî. Ma
 koyî ser ra seracêrê
 Bamernê bîy. Nê
 qayme û serecêrî çend
 seetî ancenî.

Pêşmergeyêk ke
 ma reyra bîy, ma berdî
 bînayêk, banêko bi
 heybet bi. Keyê Şêx
 Evdilayê Bamernî bi.
 No keye kerdî malê
 şorişî. Aw deme weş bi

ma zî şînî ke keyeyê Şêxî bîyo malê şorişî. Ma bi keyf û bi teraqi a şewi
 uca mendî. Serê sibhay germê tînci di Mela Hemdî û çend embazê Dr.
 Şivanî yê ke qerargeha Eshedî di mendinî pîya amey, ma vetî banekê
 verê berê tekya û Mela Hemdîyi bi vengêk berz û heyacanî dest pakerd
 qalê xebera dijwari kerd û meseleya keyexeripnayîşê Dr. Şivanî akerdi.
 Operasyon ser kewtbi. Sucdar tesbît kerdî. Şadeyanê hadîseyî şadeyîye
 kerdibî. Sucdaran sucê xo îtîraf û qebul kerdî. Gorrî ameybî akerdiş û
 kiştoxî ameybî tesbîtkerdiş. Qet şik û şuphe nê keyexerepnayîşî di
 nêmendbi.

Îcab nêkeno ke kes vajo ke na menzera çendi qilêrini, pîs û çepel û
 zori bîy.

Dr. Şivan

Mela Hemdî xeberdayışê xo ra pey şî. Pêşmergeyêk ame mi dim a Eshed Hoşewî venga mi dabi. Ez şîya ke keko Eshed û Mela Hemdî tena ronîste yî, pabeyê min î. Eshedî va “Şima embazê Seîd Elçî yi, Dr. Şivan hanî yo vano ‘Seîd casusê tîrkan o’, ti se vanî?” Mi va “Ez fam kena ke Dr. Şivanî ci rê Seîd kişt, waştinî ke reqîbê ey çinê bî, la ez mat manena ke camêrdî camêrdan kişenî la bi kiştiş zî rehet nêbenî; bêbextîye bi yewbînan kenî.”

Mi meselaya Dr. Şivanî û Seîdî vîyarnayışê ìnan meseleya Dr. Şivanî Eshed Xoşewî û Mela Hemdîyi rê vati. Tesbîtê mi o bi ke Dr. Şivan merdimêko muhterîs bi, xo ser ra kes nêwaştinî û kiştişê Seîd Elçiyî ra pey xoser mendînî û bînî lîderêko bêreqîb. “Eke reqîbê merdimî xayîn û casus bo gelo îcab keno ke merdim sucêdo enasarên biko? Xora miletê kurdî do cezaya Seîd Elçiyî bidaynî. Reqabetê beyntarê (mabênenê) partîyan, ganî bi “xiyanet” û “casusîye” néro tabîrkerdiş (namekerdiş). No yo ez embazê Seîd Elçî ya û ez vana ke eke Dr. Şivanî no gure kerdo, mucrîm o, qatil o labelê ne casus o û ne zî xayînê milet û welatê kurdan o.“ Keyfê Eshedî xeberdayışê mi rê ame, bi mi şâ bi. Mi ra waşt ke ez têkilîyanê verînan ê partîya ma û ya Dr. Şivanî ser o yew raporêk binusa. Va “Xeyrê xo ti vaji wa katibê mi binusî.” Mi tayê qaxit zî girewt û şan di qonaxo ke ma te de mendinî di mi nuşt, da keko Eshedî.

Pêveynayışê min û Dr. Şivanî

Lajê Eshed Xoşewî, Selîm Xoşewî ame goşê mi di va “Dr. Şivan wazeno to veyno, eke ti wazenî ez to bena ey heti.” Ez tikê fikirîyaya û mi qebul kerd. Merdim ganî rojo xirab di zerrhîra bo. Tirkî vanî “so_uk kanlı”. Ez û Selîm ma şîy aw keyeyo ke Dr. Şivan û embazê xo te de hepsî bîy. Odeya ke te de bîy odayêka werdêk bî. Raviste bi. Dr. Şivan, embazê ey ê komîteya merkezî û tayê embazê bînî zî uca bîy. Selîmî Xoşewî selam da û şî zerre, ê heme ey ver ra werîstî pay. Selîm vîyart şî sendoqêk ser o ronişt, ez zî kişta ey di yew diki ser o ronişta. Dr. Şivanî bi tirkî -semedo ke Selîm fam nêko ma se vanî-wina dest bi xeberdayışî kerd: “Ez zana ke nika ti mi zaf sert rexne kenî.” Mi va “Doktor, ez qîreqîr, welwele û qîrrî nêkeno, nika gama ke ez nê berî ra ameya zerre

çi ameyo mi vîrî ez do bi kilmîye ey vaja bes o. Nika ke ez nê berî ra ameya zerre mi xobixo va 'Werrekîna aw rojo ke Seîd Elçî û embazê ey kişiyay ez zî ïnan reyra bibîynî, bikişîyaynî û nika binê herra serdini di bibîynî la mi şima no hal di nêdiynî.' Çimkî Doktor, ti zanî ke to se kerd? To Seîd Elçî tena nêkişt, to xobixo zî kişt û orte ra wedarit. To bi kiştişê Seîd Elçiyî, xo û Seîd tena nêwedariti, to di hereketê siyasî fetisnay. To partîya xo zî ya ma zî fetisnay. Nika ez do senê bika û se vaja ke meywe bido?" Raşa zî mi naye ra vişêr Dr. Şivanî ra çiyekî nêva û mi reyna munaqeşe nêkerdi. Dr. Şivanî va: "Ez wazena to rê tayê çiyan vaja. Ez nêvana ke çîyo ke mi kerdo rast o. İddiaya mina enasarêni çin a. Ez zî nika nê gûrî xelet vînena. Ez na munaqeşe nêkena. Rojo ke Seîd Elçî, Ehmedê Hisoyî û Mihemedê Begê ameyî berê Musulî ver ke bêrî Îraq, aw roj û a seeti di Zîya Şerefxan Beyrûd ra bi teyara ame Bexdad di peye bi. Goreyê istîxbarat û tesbîte ke mi kerdî, Ehmedê Hisoyî şîyo Beyrûd, Zîya dîyo, qalê ïnan bî yew. Zîya û Seîd do Gilale di yewbînan biresaynî. Seîd Elçiyî, Zîya dekerdbi dewre ke pîya şêrî Mela Mistefayî heti gerreyê ma bikî, û ma tîya ra wekî, hereketê ma vila bikî."

"Semedo ke paseportê Seîd Elçiyî û Mihemedê Begê çinê bi, ê mecburê raya Zaxoyî bîy. Zîya Şerefxan rojê randewuya xo di ame Bexdad û şî Gilale. Seîd Zaxo di bi, mêmânê komîteya mehellî ya PDK-Î. bi. Mabênenê ma û teşkilatê Zaxoyî di protokolêk esto. Goreyê nê protokolî, merdimê ke Tirkiya ra vêrî no pol, heyanî ke teşkilatê Zaxoyî xeberi nêdo ma, nêşîno ïnan bierşawo cayêk. Mektubêk mi rê ame ke Seîd Elçî ha Zaxo di yo. Ez û embazê xo ma kom bîy, ma qerar da ke ma do şêrî ey bîyari kampi û nêverdî şêro Gilale. Ez, Çeko û Brûsk ma pîya şîy Zaxo. Ez nêşîya komîte la Çeko û Brûsk şîy Seîd dîy. Dim a ïnan Seîd komîte ra girewt ez zî resaya ïnan. Ma na mesele derg û dila munaqeşe kerdî. Ez zaf lebîyaya û ver o geyraya ke o nêşêro Gilale gerreyê ma nêko, mi nêşîya ey bîyara raye ser, sewbîna çare nêmend."

"Rast yan zî xelet, goreyê bawerîya ma ma tîya darêki ronaybîy, na dari do zergûn bibîynî û meywe bidaynî. Ma vatinî ke ma do Kurdistanî azad bikî. Seîdî zî projeyê ma serûbin kerdinî. Ma mecbur mendî, min û Çekoyî ma qerarê kiştişê ïnan da û da ïnfazkerdiş. Çimkî ez sekreterê

polîtburoyî û Çeko zî endam o. Ma her di xoser şînî qerarê enasarêni bidî. Ez çîyna zî vaja, eke bawkê mi bi xo Seîd Elçiyî dim a biameynî, mi do bawkê xo zî bikiştînî, rast yan zî xelet. Hinî tîri kemanî ra vejiyyaybî.“ Yanî bi tirkî “Artık ok yaydan çekmişti.“ -Ş. E. (O zî ez bîya, o yo ke bikişiyaynî. Şewa ke va ‘ma do to berî Seîdî heti’ û vera xo taday Çekoyî, Çekoyî zî tesdiq kerd, o qerarê kişîşê mi bi.-Şakir Epozdemîr)

Dr. Şivanî gama ke derg û dila behsê nê senaryoyî kerd, mi wina fam kerd ke hetî ra wazeno guneyanê xo birişno heta bîni ra zî wazeno ma ver di awi lêl biko. Ageyra embazanê xo ser di û ïnan ra tayê çiyê vatî. Sey: “Qala ke Şakir vano ke beno ke nê partiyî orte ra wedarîyî wa şima goş di bo! Ganî bin di nêbo şima çar serrî siyaset nêkî. Mi zanaynî do rojê ma bivindarnî la nê endi rew. Fikrê mi gore do yewdê sey Dihamê Mîroyî ma rê zî peyda bikî.“ Gama ke qisey kerdinî xusûsî vera xo daybi Soroyî. Di-hîrê reyî tekrar kerd û Soroyî ra pers kerd: “Îsa se keno?” Reya peyeni ke persa Soroyî va “Ez ci zana ke se keno!”

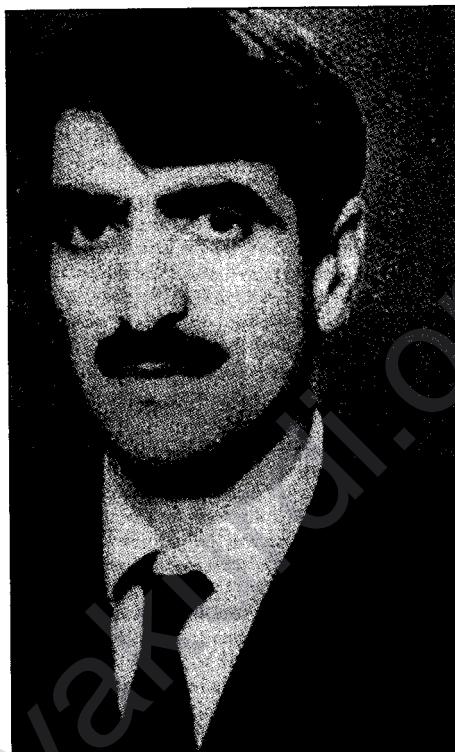
Tepêşîyayîşê Dr. Şivanî û embazanê ey

Selîm Xoşewî werîşt pay, ez zî werîşta û ez odeya hepsîyanê serdoşekan ra vejiyyaya. A şewi mi hewt ripelî raporêk nuşt. Werrekîna nika aw rapor arşîvanê PDK-Î ra bivejîyaynî. Mi gore ez aw rojan di hinî siyasetzanayox bîya. Serê sibhay ez şîya mi raporê xo da keko Eshedê rehmetî. Mi rê sipas kerd û waşt ke ez Dr. Şivanî û embazanê ey reyra şêra Gilale. Hîrê hebî “landrower”î amey. Mela Hemdîyî, bi di “landrower” anê ke ê pirr pêşmergey bîy, heyânî Dihoki ma takîb kerdî. Dihoki di Mela Hemdî ma ra aqitîya. Ez, Dr. Şivan, Çeko, Soro, Selîm Xoşewî û mihafizê ey, ma yew “landrower”î reyra kewtî raya asfaltkerdeya Hemîltonî ser û ma vera xo taday Gilale. Ma berdî Hacîumran di otêla Kak Evdillahê Sorî di kerdî mêmânî. Ez zaf betilîyaye û bêhewn bîya. Ma Şeqlawâ di werd werdbi. Mi hema bi kincan ra xo eşt qaryola ser û ez xow di şîya. Mi çimê xo akerdî ke tînci akewta. Ez û Soro ma tena mendî. Ez persaya mi va “Dr. Şivan û Çeko kotî yî?” Soroyî va “Şewi amey va ‘mektebê siyasî di venga şima danî û

ê berdî, şiyayîş di Dr. Şivanî qaryola to têşanay, ti xo nêhesîyay.“ A ra pey mi Dr. Şivan û Çeko nêdîy. Ê estî hepixsaneyê Rayeti²¹. No hepixxane îngîlîzan viraştbi. Fekê raya Hemiltonî ser o bi. Zaf gird nêbi. Beyntarê Navpirdan û Hecümranî di bi.

Hedîse 15ê temmuze di cirîya, 16 di ma ardî Bamernê, rojê 17in di Mela Hemdiyî na mesela ma rê vati. 18ê temmuze di ma şiy Hacümran û a şewi Dr. Şivan û Çeko dekerdî hepixsaneyê Rayeti. 18ê temmuze ra hetanî sereyê aşma êlule, 40-50 roj ez û Soro ma tê heti oteli di mendî. Di reyî min û Dr. Mehmûd Osmanî û di reyî zî min û birêz Îdris Barzanîyê rehmetî ma yewbinan diy. Her di reyanî ke Îdrîsî ez qebul kerda, Soro zî mi reyra bi. Ez nika zî nêzana ci rê ma her di piya qebul kerdinî. Reya verîna ke mi Mehmûd Osman zî dî Soro mi reyra bi. Ez Hecümran di şaş ameya famkerdiş. Raşa embazê mi zî kewtî dijî (qarşî) mi.

Mi waştinî ke na mesela weş bêra aşanayış û tehlîlkerdiş, ma veynî

Seid Elçi

21. “Hepixsaneyo ke Şivan yê tede bî bin emrê Mesudî di bi. Mektebê Siyasî nêşaynî mudaxele bikó. Çend reyî mi waşt ke ez şera Şivanî veyna, ez veranêdaya. Şeş aşmî zîndan di mendî, dim a kiştî. Goreyê fikrê mi, Mela Mistefayî Şivan û Seid Elçi se casusî diyî. Goreyê ey, kamî biwaştinî ke Tirkîya di bixebitîyo casus bi. Mela Mistefa vera (qarşî) her diyîni bi. Aw wext têkilîyê Eshet û Îs [Îsa Suwar] û Tirkîya estbi. Kiştisê Şivanî bi emrê Barzanî bi. Eshedî mi ra va“.

Nê qiseyanê corênan Necmeddin Buyukkaya Dr. Mehmûd Osmanî ra neqil keno. (Biewnîre Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 283.)

Dr. Şivanî no cesaret kotî ra girewto û ci rê na şâşîya girdi kerda. Rehmetîyê Îdrîsî nêwaşt ke biyaro heyetan teşkil biko û komîsyonî na mesela biaşanî tetqîq bikî û derg bikî. Ey vatinî “Mesela eşkara ya, Şivanî komünîstîya xo casusîye û bi peran no kerd.” Mi zî nê red kerdinî. Tena eke rehmetîyê Îdrîsî hawayê mi, hawayê erznameyo ke mi nuşt û teqdîmê ey kerd bikerdinî nika derheqê ïnan di tayê rexneyê (kritiki) nêbîyayey (rexneyê bêesil û bêestarî) nêbîynî û ziwanê gelekî kesan kilm bînî.

Eke arşîvê şorişê pîrozî vînd nêbîyi wa xeyrê xo erznameyê mi vejî biveynî ke mi serra 1971 di wezîyetê prosesê sîyasetê kurdan senê diyo û mi se vato. Ez di çîyan ser o vinderta. A yewini, semedê organîzekerdişê kurdanê Tirkîya rê ez ïnan ra piştidayışêko xurt wazena û ez vana heya ma qırpiçika tirkan nêtepşî, tirkî nêverdanî şima tîya bibî dewleti. A dîyini, ez vana eke no hedîseyê Dr. Şivanî nêro analîzkerdiş û raştiye nêvejîya meydan, meşti do kurdî vajî: “Yew bi destê yewî da kişîş û o bînî zî ïnan kişt.” Vateyê mi ne vêşî ne kemî wina bi. Vate û waştîşê min ê aw rojî no bi. Ez aw dem 33 serre bîya, beno ke gonîya mi germini bîy. Ez nika vana eke PDK-T xurt bibînî, bi rayêka pasîf Tirkîya mecburê demokrasî bikerdinî, na gonî nêrişaynî, peymana Cezayîrî zî nişiyaynî otonomîya kurdan serûbin bika, gelo hina rind nêbînî?

Belê, ez nika veynena ke hereketî besît nîyî û cayê dînya di xoser nîyî. Ma ganî xeddarîye nêkî, yewbînan gunekar nêkî û ganî ma yewbînan rê merhemtin bî. Zilmê dişmenan ma rê bes o. Ma zilm bi yewbînan nêkî. Zerra mi di zî qandê kurdan azadiye, serfiraziye û heyatêko merdimane esto, sereyê heme organîzasyonan, însîyatîfan û welatperweranê kurdan di zî nê estî. Çiyê ma kewto têmîyan? Ma ci rê endi pê kewenî?

Kurmanckî ra tadayox:

J. İhsan ESPAR

GULA MI

Hawar, hawar, hawar!
Gula mi, hawar a!
Usar amo, gul û sosinû kerdo ra
Gula mi deşt û kowonê ma ra.
Serra 81ye de, Gula mi
Dewleta Tirkî reyna nayî ve ma ra
Gulana 81'ye de gina ro Şukrî, Gula mi
Xorto vîst û panc serre, çê ma ra.

Gula mi Seterî persena
Wertê dewû ra nas û bêlu yo
Eskerî esto Seterî ser
Persê xo “Şukrî kata şîyo?”
Şukrî qolê xo gureto
Warê koyî ro şîyo.

Muxbîrî dûrbîn ve têlsizî ra guretê
Koyê Kurri ser o hazir o
Xevere dano qomutanî
Vano “Şukrî ve qolê xo ra
Ha wo Qurze ser de şîyo”.

Şukrî vano “Xayîn, bêbextêni meke!
Talanê to mi ver nîyo
Hata roza ewroyêne
Zerarêde ma ve to nêbîyo
No karo nîyanê
Ne karê cîranêni, ne kî karê mordemî yo!”

Şukrî vano “Bira, zâlimû şopa virêne
Zeke nay ve ma ra, hermê mino zu şîyo
Heval Heyder hem dirvetin o
Hem kî hêşîr cêrîyo
Ez danû pêro, mi nêzona ke
Hurdî hevalê mi remê
Kes pêyê mi de çîn o.

Gula mi, derdo ke mi weno
86îne de nê apê minê kokimî ra
O kî qirvanê perî yo
Baha apê minê kokimî, Gula mi
18 mîlyonî de birrîyo.

Ma Seter de qonax viraşto
Gula mi, sano serê şuye
Îsonê ma gerronê ma kenê
Eve nêbîyayî û bêbextîye.

Gula mi, karê îsonê teresî persena
Tim kî bênamus û bêbextîye
Gula mi roza ke çekî gîrê dê
Hona vêyvika hîrê asmîye.
Qomo, çêna mi çekî gîrê dê
Seva xelasa welatê Kirmancîye!

Dewleta Tirkî nêverdana ve mirodê xo şa bê
Xort û veyvikê Kirmancîye
Vana “Bawo, ma mirodê xo şa beme rozê
Roza ke bindestîya welatê ma qêdîye“.

De wayî, wayî, wayî, Gula mi wayî!
Zalimû reyna bonê ma riznayî
Gula mi, dewê ma vêsnayî
Na derdonê giranû ser o, Gula mi
Piyê to na çor qesey neqeşnayî
Kokimênî çêver ro mi gureto, Gula mi
Tersa mi ke na derdû ra tayîne
Tey berî binê hardê şiyayî.

Alfreyderê Aliyê Silemanê XERZÎ

QURBANÊ SELXVANAN

E. ERDOXAN

Naye ra 50-60 serre raverî, dewanê Gimgimî (Vartoyî) ra Gestemerde de şes selxvanî benê. Nê selxvanî her roc bizêk û varekan danê arê, benê ciraynenê. Nêzdiyê dewe de Çadir Baba vajîno jîyarê esta. Domanî rocan ra rocê bizêk û varekan benê leyê a jîyare. Eke benê uca, selxvanan ra Aliyê Mexsî meredîno ra, hewn ra şono. Mîyan ra ke bi o tore xêlê waxt vêreno ra, heşar beno. Çitûr ke heşar beno kî cêreno ra hevalanê xo ser, vano:

-Lawo birayêne, mi hewnê dî.

Domanê bînî vanê:

-Xêr bo, hala vace, to çi hewn dî?

Vano:

-Xêrê Heqî ro şima bo. Hewn de peyayê ame leyê mi, tayê tomatêsi dayî mi û terkit şî kewt kemer, tede bî vindî.

Domanî vanê:

-Ma nêbo ke peyayo ke to hewnê xo de dîyo, melakeyê Çadir Babayî bone?

O vano:

-Ma se vacîne, nêzanen. Beno ke o bone.

Pênîye de bawer kenê ke o peya rastî kî melakeyê Çadir Babayî yo.

Domanan ra nameyê juyê bînî Alî beno, o Alî naye ser o vano ke:

-O yo ke to hewnê xo de melake dîyo, hewce yo ke ti qurbane sare bibirnene.

Alî dot ra vano:

-Ma qey teyna ez? Gere ma pêro sare bibirnime.

Tenê ke ser o qisey kenê, qerar danê ci ke herkes bizêkê ya kî varekê sare bibirnone. Mîyan ra têyna Aliyê Mîrzalîyê Qemerî tersanê pîyê xo ra qebul nêkeno. Ci esto ke pênîya pêyene de domanî ey kî kenê razî û dest kenê ci qurbanan sare birnenê. Her ju varekê sare birneno.

Nînan ra Haşîmê Çê Saferî qijkek beno, besenêkeno kardî biancone; Tekîno lacê Sadiqî kardî keno destê deyî, dest pê cêno, bi o tore pîya varekî sare birnenê. Ci esto ke gucê xo ci nêşono, besenêkenê cêvezêne. Eke besenêkenê kî hen pîzepirr kenê piştî, cênê şonê bi dewe.

Tawo ke kuwnê nêzdîyê çeyan, mîyan ra Alî Heyder venga veyya xo dano, vano:

-Gulê, Gulê, çimvêjîyayiye! Ti nêvînena ke mi qurbana Çadir Babayî sare birrna, ez qurbane an?

Yanê bi o tore rew ra veng dano, xebere dano ci ke hona ke nêşîyê çeye, pîlê xo pêhesîyêne, tenê nermî bêne.

Tersê zerê Alîyê Mîrzalîyê Qemerî kî herçî ke şî beno zêde. Hama tawo ke kuwnê mîyanê çeyan, ê bi şarê dewe ra ênê tê rî, hesînê pê ke birayê Alî a roce esker ra amo. Aye de kêfê Alî êno hurendî. Çike zaneno ke tawo ke birayê xo esker ra ame, pîyê xo çitûrî bibo qurbane sare birrneno. Nika endî qurbana deyî kuwna hurendîya qurbana pî, sarebirnayışê qurbanêda bîne hewce nêkena.

Domanî bi kêf şonê çeyanê xo, pîlî qurbanan cêvezenê; goş beno dêyra, her kes goş weno.

cêno: gêno

çeye: keye

deyî: ey

dêyra: 1)dengiz, behr, derya 2)zaf

doman: gede, qec, qeçek

endî: hinî

êno: yeno

guc: hêz, qewet

Heq: Homa, Ella

hona: hima, deha

jîyare: zîyare

ju: yew

kî: zi

melake: melaïke, milakete

selxvan: Domano (gedeyo) ke şivaneyê (şuyanê) bizêk û varekan o.

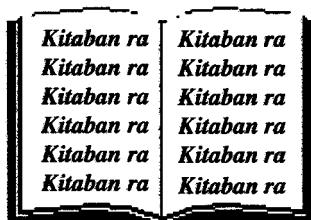
taw: dem, wext

tenê: tikê, biney

tomatêse: firingî, şamike

tore: tewir, hawa, şekl

varek: kavir

NUŞTOXÎYÊ KURDAN Û NEŞRKERDİŞÎ KITABANÎ KURDKÎ

Memo DARRÊZ

M. Tayfun, Kurdiskt författarskap och kurdisk bokutgivning (Nuştoxiyê Kurdan û Neşrkerdişî Kitabani Kurdkî), Apec förlag, Stockholm, 64 r.

"Mitt intresse riktas mot frågan om cencur, kurdisk litteratur och språkutveckling i exil" (Entereseyî mi -yê ina xebate- derheqî persî sansurî û surgun di averşiyayışî edebiyat û ziwanî kurdkî di yo.) (r. 7)

Rêzê corînî, temaya esası ya ke nuştox wazeno eserê xo di balê (dîqqetî) wendoxan bianco ser ifade kenî: teberî Kurdîstanî di averşiyayışî edebiyat û ziwanî kurdkî. Teksto kilm -ke 61 ripelî yo- di Tayfun dormarê (dormalê) na mesela re gêreno û agahdarîyêka (data) zaf a ke destek dana iddiayanê ey, xebitneno (gurênen). Zafiyê agahdarî formî tabelan di amîya pêşkêşkerdiş. Na yew (ju) zenginîyêk a, çinke kîtabî rê bawerîyê ma xurt kena. Mesela materyalî agahdarîyan xo ser delîlêk o. Heto bîn re, bi westatî ca di şixulnayışî nê materyalî û biserûbertiyê tekstî, kitabî çimanê wendoxan di hinîya berz kenî.

Herçend ke kitab panc qisman re ameyo meydan zî hecmî (volumî) ïnan sey (zê) yewbînî (yobîn) niyo. Giranîyê xebate qismî dîyin û hîrêyinî ser o ya. Qismî yewine di nuştox bi kilmî behsî mewzûyî xebatê xo keno û metodo ke tetbiq keno pêşkêş keno. Qismî dîyine di nuştox bi hîrayî rewşî (durumî) nuştoxanê kurdanê ke Kurdistanê Vakurî re amey û Swêd (İsveç) di ciwîyêni ser o vindeno: ê çend tenî yî, ci wext ameyî

Swêd, bi kancî (kamcîn) lehçeya kurdkî nusenî, qey (qê, semedê) nuştişî kitabanê kurdkî yan zî projeyêk dewlete û dezgehanê kulturî re çiqas ardim giroto? úsn. Destpêkerdişê nê qismî di Tayfun bi kilmî labelê xêlêk zelal resmêkê ay şertan ke ziwanî kurdkî qedexe kerdo û koçkerdiş kerdo qederê nuştoxan, vejeno meydan. Bi îlankerdişî komara Tirkîya re îdeolojîya resmî ya dewlete vateyanê “kurd” û “Kurdîstan”î qedexe kena û nuşteyanê resmîyan di kurdan sey “tirkanê koyî” teqdîm kena. Na, qey asîmîlasyonî kurdan rîyêka newî akerde. Kurdan ganî ewro re tepîya kamîyê (îdentîteyî) xo încar bikerdên, xo sey tirkan bidîn û tirkbîyayenê xo re zî xirûr bigirotên. Zerrê vateyê “tirkî koyî” di, esasî xo di na mena esta: şima bibî zî beno çini bî zî. “Ko” ceyê tepiyamendişî yo. Merdimo ke uca di (weyra) biciwîyo xebera ey medenîyet re çini ya. Madem hona (wina) ya lez bikerên, koyan re fek raverdên û xo şaristanan biresnên. Bi qebulkerdişê “nîjadê tirkan” ke dadeyê (daykê) hemi nîjadan o û bi “ziwanî tirkî” ke bingeyê hemi ziwanan o (r. 12) şima eşken (şenê) bibî mexluqêko “newe” û nîmetanê medenîyetî re fayde bibînî (bivînî). Nuştox, na politîka ke hetî dewlete re vera (qarşî) ziwanî kurdkî amîya tetbîqkerdiş û hemo zî yena ramitiş sey politîkayê qirkerdişî ziwanî vîneno: “*Turkiets politik mot det kurdiska språket räknas som ett typiskt exempel på ... linguistic genocide.*” (Politîkayê Tirkîya yê vera ziwanî kurdan sey mîsalêka tîpîk a qirkerdişî ziwanî yena dîyayîş.) (r. 12)

Qismî hîreyine di Tayfun şertanê weşananê (neşriyatî) kurdkî yê wextî osmanîyan, Tirkîya û Swêdî nano têver re. Neticeya ke peynîyê wendişî di heşê wendoxî di manena na ya: derheqî serbestiyê weşananê kurdkî di Tirkîya û Swêd di dinya yê ke qasî (henda) Koyî Araratî û Deştê Muşî yewbîn re dur ï. Tirkîya vateyê nuşteyi qedexe (yasaq) kena û ceza dana ïnanê ke xo ver di nîvindenî û bi ziwanî kurdkî kitaban neşr kenî. Labelê Swêd qey (qandê) kitabnuştene şertan peyda keno û “xelate” dano nuştoxanê ke bi kurdkî nusenî. Warê qedexe û cezakerdişî di Tirkîya osmanîyan zî xo dim a verdena û nîwazena rêza verîne bido tu (çi) kesî.

Derheqî kurdan û kitabxaneyanê Swêdî di qismî çarîne agahdarî dano. Ripelanê peynîyan (qismî pancine) di, nuştox bi kilmîye ey

probleman ser o vindeno ke nuştoxî kurdan û weşanî (neşriyatî) kurdkî rast yenî.

Kitabî Tayfunî eşkeno sey dokumentêkî kritikî bêro wendîş. "Dokument" re qestî mi no yo: nuştoxî ey teorî û metodî ke îlmî edebiyatî di yenî şixulnayîş xebatê xo di nêşixulnê labelê herundê (helindê) ïnan di qîmê xo bi metodê ke sosyolojî re nîzdî yê, ardo. Komkerdişî materyalî agahdarîyan, roportaj û qaydeyê şixulnayîşî ïnan (mesela bi tabelan îspatkerdişî iiddîayêk) ê metod ì ke sosyolojî şixulneno. Labelê reyna eşkeno bêro vatis ke na xebate di tayê elementî estî ke elaqê yin bi sosyolojîyî edebiyatî (litteratursociologi)¹ ya esto. Sosyolojîyî edebiyatî munasebetanê bênatê (beyntarê) cemât û edebiyatî aşaneno û nînan ser o vindeno. Tekst di tîya di-haja di ma raştî xusûsiyetanê enasarênan (winasîyan) yenî. Hîna zaf zî peynîyê kitabî di wexta ke nuştox behsî muhîmtîyê kamîye (îdentîte) û şûûrê kollektîfi keno:

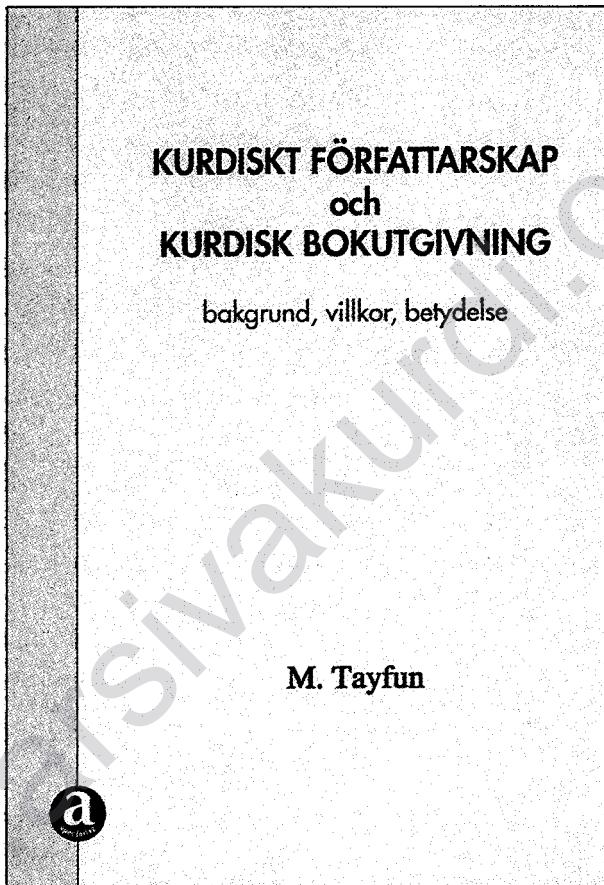
"Som andra kulturella produkter produceras litteratur som resultat av kollektivt handlande och bidrar i sin tur till kollektivt medvetande." (Sey berhemanê kulturîyanê bînan edebiyat zî se netîceyê gureyanê kollektîfan peyda beno û no zî viraştişî şûûrê kollektîfi di ardim keno.) (r. 60)

Nê fîkrê ke satiranê corînan di nusîyayî, Tayfunî kitabî "Litteratursociologi : texter om litteratur och samhälle" re neql kerdi labelê analîz nêkerdî. Şixulnayîşêko no celeb (tewir) ramojneno (nawneno) ke nuştox no ware di sey wayerî nê satiranê corînan fikirîyîno, yanî ey di hemfikir o. Ez bi xo tîya di bê ke na mesela ser bikewî (bikorî) cedel, ez rîyê munaqeşe akerde verdena. Yanî eceba peydakerdiş û viraştişî edebiyatî kollektîf o? Û eceba no karo kollektîf o ke merdiman di yew şûûro kollektîf virazeno?

Qasî ke ez vînena nuştox bi zîhnîyetêko krîtik cîmeyanê (kaynaklar)

1 Teorisyenî sey Adorno, Benjamin Walter, Georg Lukacsî eseranê hunerî (sen'etî) de xusûsiyetanê cematkî û formulasyanî nê xusûsiyetan (qîmetê ïnano estetik) de meşxul bîy. Labelê sosyolojîyî edebiyatî yo empîrik bilî beno ke tesîrê esera hunerî ser o bixebitîyo: Cemât di sey enstitusyon ceyê edebiyatî çi yo? Kancî (kamçın) xusûsiyetê hunerî produksîyonê edebiyatî tesbit kenî? Ü hetê munasebatanê sosyal-tarîxî re nê bi çi celeb yenî tesbit û kontrolkerdiş?

xo waneno. Rexneyê eyo tewr (en) muhîm -ke qey averberdişî ziwanî esas o- derheqî karî şêwirmendan di yo. Kesê ke hetî dezgehanê Swêdî re qey (semedî) kontrolkerdişî kalîteyî kitabanê kurdî (kitabanê qijan

re bigerî hetanî romananê girdan) ameyê vîjnayîş (weçînayîş), zaf dorî (reyî) termînolojî zî şâş şixulnenî; çike ê pisporî (uzman) nê wazîfeyî ke giroto milî xo ser nîyê (r. 48). Tayfun na mesela sey meseleyêka têmankewta vîneno û na mesela zî esasî xo qedexekerdişî ziwanî kurdî re gena. Yeno zanayîş ke ziwanî kurdî ewro merheleyêka nazik re ravêreno û çi heyf ke mekanîzmayêka îlmî ya kurdan a ke gorê qalibanê raştan eseranê kurdîyan ê nuştayan kontrol bikero çini ya. Nê kemanneyan re ewro ziwan eşkeno derbêka girane biwerô (boro) ke telafikerdişî tesîrî aye zehmet bo.

Krîтика ke Tayfun ifade keno raşte-raşt problemêk roşn kena ke sey koyék asê vernîyê ma di vindete yo: *Entellektuelê kurdan ewro muhtacî qabiliyetan ê ke qewet û kapasîteyê ïnano îlmî (yan zî xeyrî îlmî) bi ïnan bidî zanayîş*. No kitab, derheqî îtimad bi xebatê sêwirmendan kerdişî di heşê wendoxî/e di pers û şikan peyda keno: Çira hindêk îmkanê ke hetî dewletêka xerîb re yenî dayîş tarûmar benî?

Labelê xebatê Tayfunî heşê mi bi xo berd serî realîteyêka bîne, ke bi goreyê bawerîyê mi a zî mexsûsî kurdan a: Hema-hema bi qasî (henda) humarê nuştoxan Swêd di weşanxaneyê kurdan estî. Zaf nuştoxî bixo warî weşanxaneyan ê. Beno ke no dinya di rekorêko newe bo! Labelê persêko ke qey ma bêcewab maneno no yo: Gelo bîyayîşî hinde (honde, ende) weşanxaneyan qey ziwanî kurdîkî pêteyêk (zenginîyêk) a? Yan sebebê bînî tesîr kenî ke “weşanxane”yê ma zaf benî?

No kitab tayê agahdarîyanê muhîman dano wendoxanê sey ma yê ke hayîyê ïnan zaf xebatê kurdan ê ke Swêd di ciwîyenî ra çini ya. Bêguman tîya di behsî a xebatê ke ziwan û edebîyatî kurdîkî ser o ya beno. Heto bîn re zî ma bênatê (mabênenê) satiran re wanenî ke bi qedexe û kelemçeyan vernîyê vateyanê azadan nîna girotiş. Tirkîya di vateyê nuşteyê kurdîkî amey kelemçekerdiş labelê Swêd di nê kelemçeyî abî û uca di kurdî qey raverberdişî ziwanî xo resay tayê îmkanan.

Peynî di merdim eşkeno vajo ke Tayfunî xebatê xo di giranî daya empîri û analîzî xo di formulanê têmîyankewteyan -ê ke qey wendoxan zehmetî virazenî- re xo dûrî giroto. Bi şixulnayışî formêk enasarênî (winasî), bawerîyê ma bi xebatê ey xurt bena. Labelê o roşnkerdişî agahdarîyê ke eseranê ey nuştoxanê ke o kitabê xo di ca dano ci re remo, herçend ke nuşteyê nê nuştoxan giranîyê materyalî ey teşkil kenî zî. Heto bîn re nuştoxî eşkêni (şînaynî) derheqî tesîri neşrkerdişî kitabanê kurdan ke prosesî fikirîyayîşî nuştoxan ser o peyda kerdo di agahdarî bido. Çinke na yew (ju) zî parçeyêk xebatê ey a.

Kitabêdo newe:

LEHÇEYA KURDKÎ GORANKÎ

Lehçeyanê kurdkî ra gorankî ser o kitabêde newe vejiya. Nameyê kitabî “Kurdkî Dialekt Goranî” (Lehçeya Kurdkî Gorankî) yo, nuştoxa kitabî Z. A. Yûsupova ya. No kitab rûskî yo û 1998 de şarîstananê Rûsya ra Petersburg de amo çapkerdiş.

Qismê destpêkerdişî (introduction) ra pey kitab de nê hîrê qismê bingeyî (esasî) estê:

I. Fonetikî ser o

II. Morfolojî

III. Sentaks: strukturê cumle ser o.

Nînan dim a, mîyanê (beyntarê, beynatey) ripelanê 135-153 de ferhengêde qijkeko gorankî-rûskî kitab de ca gêno (cêno).

Z. A. Yûsupova, nê kitabî ser o bi kilmekîye melumat dana, wina (nîya) nusena:

“No eser, lehçeya kurdkî gorankî ya ke bi seserran Kurdistanê Rojhelatî de bîya ziwano edebî, aye ser o izehêde sistematîk dano. Çeşit-çeşit şaheseranê dînîyan, destanan û lîrîkan edebiyatê gorankî yo pêt (zengîn) viraşt. Şiîra gorankî, demê Mîreyîya Erdelanî ya hêzdare (qewetine) de (seserra 12-19.) aver şîye.

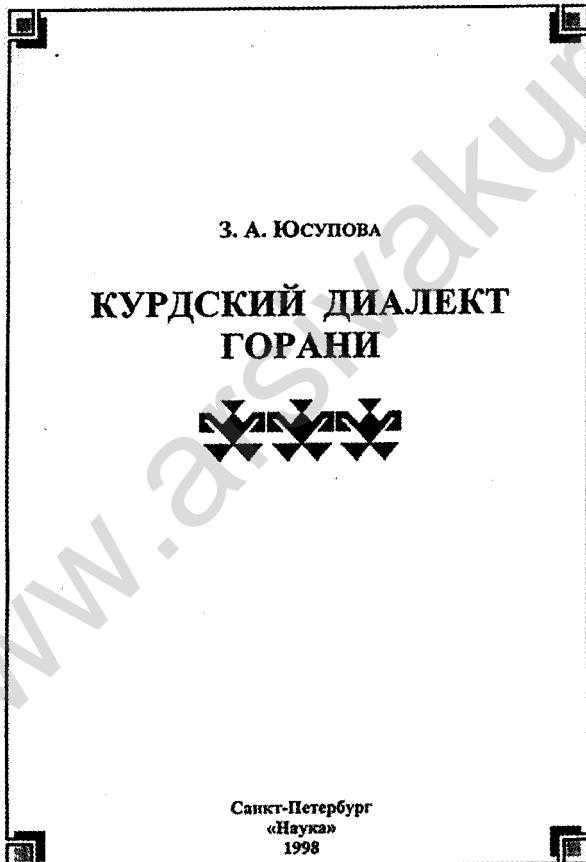
Şaheserê tewr (en) berzê edebiyatê gorankî yê seserranê 18-19., tîya seba (qandê) tehlîlkerdişî amê weçînitene (vîjnayîş): Dîwanê çar şâiranê namedaran -diwanê Welî Dêwane, Mewlewî, Rencûrî û Cefai- û şîîra romantîke ya Xanay Qubadî “Şîrîn û Xusrew“.

Nuştoxe, qismê destpêkerdişî de, behsê xebata ke Ewropa û Kurdistan de gorankî ser o bîya kena; mîyanê lehçeyanê kurdkî de cayê gorankî ser o vindena. Z. A. Yûsupova gama ke na noqta peyene ser o vindena, vana “... zaf eşkera ya ke gorankî wayîrê strukturê ziwanê kurdkî ya“.

Yûsupova cayêde bîn de kî derheqa gorankî de wina nusena:

“Xebata ma ard verê çiman ke teorîya ke awromankî [hewramankî] sey varyantêde gorankî vînena, rast nîya. Herçiqas ke nê lehçeyî zaf şonê ro yewbînan (yebînan manenê) kî mîyan de xêlê ferqê morfolojikî asenê.

Melumat misneno (nawneno) ke awromankî û zazakî yew lehçe hesibnayış kî rast nîyo. Xusûsiyetê gramatîkî yê bingeyî, awromankî lehçeyanê kurdkî yê başûrî ra gîrê danê, labelê zazakî bêguman dîyalektêda vakurî ya.“

Z. A. Yûsupova, *Kurdskî Dialekt Goranî*, Nauka, St. Petersburg, 1998, 166 r.

RIPELÊ FIQRAYAN:

GELO NO HÛMAY HEMA ZÎ WEŞ O?

Arêkerdox: Serdar BEDIRXAN

Hewayo ki şima zî zanî, edetê ma di cenî û camêrdî tê mîyan di nêronişenî. Cemâtê camêrdan û cenîyan cîya-cîya ronişeno. Cenîyê ciwanî nê la cenîyê kokimî gilangan cemâtê camêrdan di zî ronişenî. Inawa yew pêserameyîş di qalê dînî, behsê Hûmay beno. Yew pîra hewtayserra ya ki cemât di hedra ya, vana:

-Gelo no Hûmay hema zî weş o, hema nêmerdo? Mi vîrî yeno ez hema geda bîya qalê ey kerdinî.

HÛMAY Û PÊXEMBER ÇÎYÊ YEWBÎNAN Î?

Arêkerdox: Serdar BEDIRXAN

Rojê yew cemât di behsê Hûmay û Pêxemberî beno, yew dapîreki vana:

-Gelo no Hûmay û Pêxember çîyê yewbînan î? Mêrdimê yewbînan î yan nê?

Vanê:

-Çi rê?

Vana:

-Çimkî timûtim nameyê ïnan pîya vajîyêno, tim vanê "Hûmay û Pêxember".

Ê A DELE BERE YENÊ

Arêkerdox: Serdar BEDIRXAN

Mela camî di waazan dano, vano:

-Gelî cemâtî, cenî û keynandê xo rê wayîr vejîyê, ïnan bêwayîr neverdê. Şima veynenê ki çarşı û sûke mîyan di tayê cenî nêmfetşal geyrenî; no heram o, gune yo, dînê ma di naye rê cewaz çin o. Neverdê

keyneyê şima pantolanê tengan, kotan xo ra dê, kotî zî heram ï.“

Nimaj ra pey cemât ke vila beno, yew camêrd yeno melay hete, ti ra perseno:

-Mela, ti vanî kotî heram ï, la keyna to zî xo ra dana.

Mela vano:

-Ê a deli bere yenê.

TO EBI MOZIK DA MÎ, EBI GA MI RA BIGÎRE

Arêkerdox: Serdar BEDIRXAN

Yew mîrdimo ocaxkor beno, eyelê ey çinê benê. Zaf wazeno ki wayîrê eyelan bo. Dêrsim di zîyara Munzur Babay esta, şar şono na zîyari ser, Hûmay rê waştîşanê xo vano, ey ra çî wazeno. No mîrdim zî yew mozikî gêno şono na zîyari ser, ey sere birneno. Goştê ey vila keno. Duay keno, vano “Ya Rebbî, qandê na zîyari yew laj bidi mi!”

Dim a, nê mîrdimî rê yew laj beno. La lajek zaf fuzul beno, zaf kelbut keno, cayê xo di nêvindeno. Şar destê ey ra (ey ver) “el-eman” keno. Mîrdek ewnîno ke wina nêbeno, yew ga gêno şono zîyara Munzur Babay ser, ey qurban keno û vano:

-Ya Rebbî, to no lajek ebi mozik da mi, ey ebi ga mi ra bigîre!

BÎZDE GAZ KOVIKÎ YOKTUR HAMA KOVIKÊ GAZÎ ESTO

Arêkerdox: Daîmî BEKTAS

Dewêda Pilemuriye ra rozê tayê mordemî kuwnê ra raye, hetê Erzinganî ser sonê. Eke sonê benê nezdîyê Erzinganî, dewijan ra ju ayê bînî ra vano:

-Mi rê kovikê gazî lazim o hama ez tirkî nêzanen, ez besenêken pers bikerîne. Ti tirkî zanena, ma şîme dukanê, mi rê kovikê gazî biherînîme.

Dewijo bîn vano:

-Hala nîyade qise ke vano, ma tirkî ra qolay çi esto? Nika ke şîme çarşî, to rê kovik herîneme.

Ebe na tore sonê Çarşiyê Erzinganî. Tenê ke feteline, karê xo danê

arê; o ra dime kî kuwnê dukanê ke kovik bihêrînêne. Çitûrî ke çêver de kuwnê zerre, dewijo ke tirkî zaneno, silam dano û pers keno, vano:

-Sîzde gaz kovikî vardir?

Wayîrê dukanî dot ra cewab dano ci, vano:

-Bîzde gaz kovikî yoktur hama kovikê gazî esto.

SEN KEÇÎ OLSAN!

Arêkerdox: Daîmî BEKTAS

Hetê Pilemûriye de, naye ra 60-70 serre ravêr, Heso Qardaş vajîno mordemê beno. Heso Qardaş, zaf mordemêde yarenîkerdox, mordemêde hazircewab beno.

Nara o sire de kî dewlete îlan kena, vana “Velgbirrnayış yasaq o. Naye ra tepîya gunî kes velg mebirrnone, birr xirave mekerone”.

Çi esto ke waxto ke beno payîz, roza velgbirrnayışî êna, Heso Qardaş gos ro yasaqî nênanî, darîya xo cêno sono birr, dest keno ci velg birneno.

Eke hen keno, cîranan ra ju sono gerre keno, vano hal-mezal nîya ro, “Heso Qardaş velg birrneno, birr keno xirave“.

Naye ser o cendermeyî sonê dewe, xevere danê ci; Heso Qardaş urzeno ra, terkneno sono Pilemûriye leyê qaymeqamê tîrkan. Qaymeqam ci ra pers keno, vano:

-Hesen, gerrê to bîyo. Vanê ti şîya birr ra to velg birrno. Ma qey hen kena? Ti nêzanena ke velgbirrnayış yasaq o?

Heso Qardaş, çimanê xo carneno ra qaymeqamî ser, tey nîyadano û vano:

-Ma Qaymeqam Beg, şîmdî sen keçî olsan, kiş gelîp çatsa, karnin aciksa, evde de velg olmasa, ne bok yersîn? Acindan ölmmez mîsîn?

Qaymeqam ke nê qisan nîya hesneno, sifte sarê xo nano ro xo ver, fikirîno, o ra dime kî vano:

-Tamam Hesen, to rê yasaq çîn o, so xo rê velg bibirrne.

Naye ser o Heso Qardaş beno tever, eve çêf terkneno sono çeyê xo.

bere ameyîş: ero ci amayene, bede ameyîş, bide hameyîş, yaqışmîş
bîyayîş

birr: daristan

çê: keye, kê

çêf: keyf, kêf

çêver: keyber, kêber, ber

deli: dele, kutike

eve: bi

eyel: gede, doman, qeçek, qicik, qic, putek

fikirîyayene: duşunmîş bîyayîş

fuzul: nabs (na's), gedeyo (domano) ke asan nêvindeno

gaz: qaz, qaz axî (tirkî de "gaz yağı")

geda: qeçeki, puteke; keneke

gilangan: ge-ge, rey-rey

gos: goş

gunî: ganî, gerek

hal-mezal: hal-mesele

hedre: hazır

hedra: hazire

hema: hona

hewayo ki: seke

inawa: wina

ju: yew

kot: pontolê kotî, blûcîn

kovik: mastêro darin (mastêro ke dar ra virazîyayo)

mêrdim: mordem

mozik: goliko yew serre

pantoli: pontolî, pontorrî

tayê: tanî, tay, toy, tuy

tever: teber

wina: inawa

xirave: xirabe

WENDOXAN RA

Konya (Tirkîya), 27. 12. 1998

Wexto ke qal yena qali, ma vanî ferhengê ma de nêzana çend hezar kelîmey estî. Ma vanî “Ziwanê ma ziwanêko kewn o. Ma miletêko qedîm ï. Ma zemanê Hezretê Nuhî ra nê cayan de heyatê xo dewmnenî, ma wayîrê tarîx, kultur û sewbîna gelek çîyan ï.”

Labelê gama ke yewer (çew) ma ra vajo “De ma rê ney îspat bikî. Tarîxê şima kotî yo? Ma binawnî, şima hetana nika ci ardo meydan? Çimeyê şima yê nuşteyî estî?”

Eya ma kurdan mîyan de nuştiş û wendiş zaf çin o, zaf nê hema hema qet çin o. Ma bi xo tarîxê xo nênuşto. Tarîx de çiyê ke derheqê ma de nusîyayî zî bi destê şarî ameyî nuştiş. Tabîî yo ke dişmenê kê [kesî] derheqê kê [kesî] de çîyo raşt nênuşenî. Seke yew vatisê afrikayijan de vajîyayo, “Hetana ke şêrî tarîxê xo nênuşî, tarîxê seydwarey wesfanê seydkaran dano”.

Ey la se no gure enewa yo, ma wesfanê xoyê corînan senî danî? Eya, ma delîlê qedîmbîyayîşê miletê xo, ziwanê xo ra anê; çimkî delîlê ma yo gird ziwanê ma yo. Kulturê ma bi nuştiş nê, bi vatis ameyo hetana nika.

Miletê zorkerî zî bêdewletbîyayîşê ma ra îstîfade kerdo, kulturê ma, hunerê ma ma ra girewtî, sey malê xo ïnan rê wayîr vejîyayî û ê xo hesibnayî: deyrê ma tadayî ziwanê xo, vato “deyrê ma”; welatê ma işxal kerdo, eseranê ma ra vato “eserê ma” û çîyo ke elametê ma kurdan bo, ïnan xerepnayo, waşto ke ma werte ra wedarê.

Yew qewm bi ziwan beno milet. Ziwanê ma estbîyayîşê ma yo. Ma bi ziwanê xo, kulturê xo xo pawito. Coka dewletê kolonyalistî bi qedexekerdişê ziwanê ma wazenî ke ma werte ra wedarî, ziwanê ma bidî ma vîrkerdiş û ma xo mîyan de vilêşnî.

Eke ma nêwazenî sey çermisûran (kizilderîliyan) bibî, eke ma nêwazenî bibî bêtarîx, ganî ma ziwanê xo rê wayîr vejîyî. Ma ganî binusî,

biwanî; biwanî, binusî. Gureyê ma yo yewin ganî eno bo! Ma çendi zaf biwanî û binusî, ma endina şînî ziwanê xo aver berî û standard bikî. Kê wendîş û nuştîş reydi kemaneyê xo veynenî û werte ra wedarenî. Bênuştîş û bêwendîş tena kelîman ser o yew bi yew fikirîyayîşî reydi kê nêşînî ziwanêko standard virazî. Kelîme, cumle mîyan de maneya xo ya esasini gêna. Eke ma nêwazenî ziwanê ma bibo tena ziwanê estanekan, ma ganî zaf binusî. Coka ez wazena ke şima kovara ma "Vate"yi mengi de hewê (reyê) vejî. Çimkî seke mi verî zî nuştbi, sixintiya mi a ya ke ez pîyase de kitabanê kirmanckîyan nêveynena ke ez biwana.

Ez şima ra wazena ke şima tercumekerdişê kitaban ser o vindirê, eseranê hewlan tadê ziwanê ma. Şima zî teqdîr kenî ke tercumekerdiş averberdişê ziwanan de cayo gird gêno. La enî tercumeyî zî ganî ziwanê ke gruba ziwanê ma de yi, ïnan ra bibê, bitaybetî fariskî ra.

Ez bi xo enî rojan de îngilîzkî musena. Mi yew novela (hîkayeya) îngilîzkî taday kirmanckî û ez aye şima rê erşawena.

Serdar Bedirxan

* * *

Konya, 20. 02. 1999

Merheba!

Mi verî zî vatbi; ebi ziwanê xo nuştîş zewq dano mi. Nuştîş rehet nîyo. Sebebê zorbîyayîş ey şima zî zanî. La ez gina (reyna) zî sereyê xo pa dejnena. Ez wazena ki heme çî ser o binusa û kovara ma rê ray ka. Nuştayê mi ki teshîhbîyayîşî dim a kovare di ca gênî, ez ïnan zaf rayî wanena ki ez hetê rastnuştîşî ra xetayanê xo veyna û ïnan orte ra wedara.

Cıqas ki ez raştê embazanê kirmancan (zazayan) yena, ez wazena ki ïnan reydi kirmanckî qalî bika, ey la ekseriyetê ïnan vanî "Ma kirmanckî fam kenî la ma nêşnî qalî bikî". Seke yew ziwano xerîb bo, ziwanê maya xo fam kenî la nêşnî qalî bikî.

Musayîşê ziwanan di qalîkerdiş (pratîk), wendîş û nuştîşî ra muhîmîr o. Wexto ki mi mektebê îmam-xetîbî (imam-hatip okulu) di wendînî, mi

erebkî weş fam kerdinî la qalîkerdiş mi rê zor bi. Cêko mi wendîş ra fek verra dayo, ez ewnîna ki ez bira fam zî nêkena.

Çiqas ki kurdkî ziwanê ma yê dayke bibo zî eke ma ey reydi qalî nêkî û ekserî ma nêwanî, ma nê ziwanî xo vîrî kenî. Kesê ki teberê welatî di manenî, no hal ïnan mîyan di hîna rew yeno meydan.

Rebbîl alemîn Quran di behsê tewir-tewir bîyayîşê reng û ziwananê merdiman keno. Heme ziwanî û însanî Hûmay xelq kerdî. Quran di vano “Mi şima milet-milet, qebîle-qebîle xelq kerdî ki şima yewbînan nas bikî”, ne ki şima yewbînan ïnkar bikî û yewbînan di duşmeney bikî.

Bisilmaney di yew qeyde esto: ganî (gerek) bisilmaneyî ayetanê Quranê Kerîmî têdînî ra bawer bikî. Eke tede yew zî ïnkar bikî, dîn ra vejiyêni.

La ma bisilmanan ra ewnînê -baxuxûs ay bisilmaneyê ki Kurdistan xo mîyan di bare kerdo, ïnan mîyan di zî tirkî- vanî “Dinya di kurdi çin ê, ziwanê kurdkî çin o“ ûêb. Ebi inawa nê ayetanê Hûmay qebul nêkenî û gina zî vanî “Ma ra bisilmaneyêr dinya di kes çin o“. Qey nêzanî ebi na bawerîya xo dînbetal benê? Zanê la qandê (semedê) dewleta xo, qandê mileta xo, qandê dinya rê dînê xo zî xo rê kenê alet.

Welatperwerê ma vanî “Dînî mileta ma hetê azadbîyayîşî ra tepe verdaya“. Ma wir (her) ray hetê dînî ra xapîyay. Eke wina ya, qey dînî miletê bînî tepe nêverday? Tirkî, farisi, erebî qey ebi dîn bêdewlet nêmendi? Qey kurdî tena ebi dîn apey mendî? Na bedbexteya ma dîn ra nîya, ma ra ya. Nezaneya ma, feqîreya ma û yewnêbîyayîşê ma ra ya. Ma tena ebi dîn nê, ebi sewbîna çîyan zî xapîyay û ma hema zî xapîyêni. Ma xora nêşnî dîn ra fek verra dî, ma ey nêmusenî zî. Sey heme çîyan, dîn di zî nezaneya ma dewam kena û ma qandê musayışî zî çîyekî nêkenî.

Serdar Bedirxan

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)- FRANÇAIS* -VII

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VII

Celadet Ali BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-elle : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)

R

riayet, f. : respect, m.
riayet kirin : respecter
rib, f. : 1) usure, f. 2) quart, m.
ribab, f. : violon monocorde
ribanek, f. : arbre isolé
ribase ⁽¹⁾ :
ribat, m. : perdrix employée comme
 appelant
ribat, f. : endroit découvert où le bétail
 passe la nuit
ribês, f. : végétal
ribk, f. : geste, m.
ricifandin (biricifîne) : cf.
 recifandin
ricifin (biricife) : cf. recifin
ricim ⁽²⁾ :
ricricandin (biricîne) : écraser
ricricîn (biricrice) : s'écraser
ridê, m. : trame, f.
rift, f. : canne, f.
rift : svelte
rih, f. : barbe, f.
rihan, f. : basilic, m.
rihber, m. : être animé
rihel, f. : troussseau, m.
rihin : liquide
rihistîn : l'ange de la mort
rihkose : qui n'a de barbe qu'au
 menton
rihnî, f. : cf. roni
rihtin (birihte) : cf. rîtin
rijan (birije) : se répandre, verser,
 fuir
rijandin (birijîne) : répandre, ver-
 ser
ser de rijandin : faire déborder
rijik, m. : 1) graine, f. 2) figue sauvage
rijiyan : cf. rijan

rijî : 1) maigre 2) fade
rijiti, f. : 1) maigreur, f. 2) faiblesse
rik, f. : obstination, f.
rika ... hilanîn : courroucer
rik kirin : s'obstiner
xwe li rikê girêdan : même sens
ji rika ... ve : malgré
rikan : obstiné, -e
rike, f. : cage, f.
rikeh, f. : cf. rike
rikel, m. : cage thoracique
rikerik, f. : cf. rik
rikew, f. : cf. rikeh
rikêb, m. : étrier, m.
rikêba te dirêj be : souhait de
 prospérité
rikhet, f. : partie de la prière
 musulmane (rakas)
rikin, m. : pierre angulaire
riko : cf. rikan
rikoyî : cf. rikan
rikrikandin (birikrikîne) : faire
 greloter
rikrikîn (birikrike) : greloter
rikû, f. : flexion du tronc; inclination,
 f.
rim, f. : lance, f.
rimbaz, m. : habile à l'escrime à la
 lance
rimbazi, f. : escrime à la lance
rimbêj, f. : poêle, f.
rimbêz, f. : végétal
rimêlk, f. : oiseau
rimên, f. : bruit, m.
rimî, f. : flamme, f.
rimpêşk : cf. rimbêj
rimrim, f. : cf. rimên
rind : bon, -ne; bien
rinde, f. : cf. rindek

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelime nênuşa.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- rindek**, f. : rabot, m.
rindese, f. : cf. **rindek**
rindi, f. : bonté, f.
rindo : cf. **rind**
ring : cf. **reng**
ringaring, f. : cliquetis, m.
riparip, f. : bruit de sabots
ripin, m. : racines, f. pl.
ripin dan : s'enraciner
riqarik, f. : cf. **riparik**
riqriqok, f. : cf. **riparip**
riqriqok : craquant, -e; dur, -e; sec, sèche
risandin (birisîne) : coller
risas, m. : plomb, m.; balle, f.
risas kirin : plomber
risiyan (birise) : se coller
rist, f. : décoration, f.; teinture, f.
rist kirin : décorer, orner
rist : qui pousse
rist bûn : pousser, croître
ristik, m. : collier, m.
ristin (birêse) : 1) filer 2) prandre de l'élan
riswa : malhonnête
rişk, m. : atome, m.
rişme, f. : pendendif, m.; frange, f.; pompon, m.
rişke, f. : macaroni, m.
ritam, f. : poussière, f.; cendre, f.
ritamî : poussiéreux, -se
ritil, f. : cf. **litir**
ritimandin (biritimîne) : combler
ritimin (biritime) : se combler
rivîn, f. : flamme, f.
rivînc, f. : lueur, f.
riwês⁽³⁾ :
riwî : flammèche, f.
rixan, m. : marbre, m.
riya, f. : hypocrisie, f.
- riyakar** : hypocrite
rizandin (birizîne) : corrompre, pourrir
rizda : bienfaiteur, -rice
rizde, f. : 1) charnière, f. 2) dallage, m.
rizgarî, f. : liberté, f.; délivrance, f.
riziyan (birize) : cf. **rizîn**
rizî : pourri, -e
rizîn (birize) : pourrir, se corrompre
rizq, m. : subsistance, f.; vivre, m.; aubaine, f.
rizyang, m. : végétal
rizyanik : cf. **rizyang**
rîçal, f. : confiture, f.
rîcik, f. : gros intestin
rîn (birî) : cf. **rîtin**
rîp, f. : 1) ruse, f. 2) piège, m.
rîpo : rusé, -e
rîpoker : cf. **rîpo**
rîpokerî : cf. **rîp**
rîs, m. : fil, m.
rîsî, f. : lien d'herbe sèche
rîspî, m. : ancien, m.; notable, m.
rîstin (birêse) : filer
rîş, f. : 1) blessure, f. 2) bouton d'Alep
rîş, m. : 1) plume, f. 2) frange, f.
rîş û res mal : ornement, m.
rîşe, f. : nerf, m.
rîşik, f. : abcès, m.
rîşî, m. : 1) frange, f. 2) corde, f. 3) provende, f.
rîtal : vagabond, -e
rîtalî, f. : vagabondage, m.
rîtin (birêje) : se soulager
rîx, f. : fierte, f.
rîx kirin : fierter
ro, m. : rivière, f.
ro : aîné, -e
ro, f. : cf. **roj**

3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

roava, m. : cf. **rojava**
robar, m. : ruisseau, m.¹¹
roda, f. : présage, m.
rodan, f. : fenêtre, f.
rodî, m. : intestin grêle, m.
rohayî, f. : danse kurde
rohelat, m. : lever du jour; orient, m.
rohelatî : oriental, -e
rohn : liquide
roj, f. : soleil, m.; jour, m.
 roja te xweş : bonjour
 roj bi roj : de jour en jour
 rojekê berî rojekê : le plus tôt possible
 bi roj bûn : apparaître, se dévoiler
 bi roj kirin : dévoiler, révéler
rojanî, f. : salaire journalier
rojava, m. : crépuscule, m.; couchant, m.; occident, m.
rojavayî : occidental, -e
rojen, f. : lucarne, f.
rojhelat, f. : cf. **rohelat**
rojî, m. : jeûne, m.
 bi rojî bûn : jeûner
rojîn, f. : cf. **rojen**
rojname, f. : journal, m.
rojxweş : bonjour, m.
role, m. : cf. **rojî**
role : chéri, -e
roman, f. : roman, m.
romî : turc, turque.
ron : liquide
ronahî, f. : lumière, f.
 ronahî dan : éclairer
 ronahî kirin : éclairer
ronak : lumineux, -se
rondar : cf. **ronak**
rondik, f. : larme, f.
ronenîş, f. : végétal

ronî : assis, -e
 ronî bûn : s'asseoir
 ronî kirin : faire asseoir
roris, f. : végétal
rot, f. : perche, f.; tringle, f.
rotik, f. : baguette, f.
rov, m. : 1) haine, f. 2) cf. **rovik**
rovik, m. : poils du pubis
rovî, m. : renard, m.
ruhn : cf. **ron**
ruxset, f. : permission, f.; autorisation, f.
 ruxset dan : autoriser
rû, m. : cf. **ro**, m.
rû, m. : face, f.; visage, m.
 rû bi rû : vis à vis
 rû bi hev : vis à vis
 rû badan : détourner la tête
 rû dan : favoriser
 di rûyê xwe re dibînim : je suis géné
 rû girtin : se recouvrir d'une pellicule
 rû guhartin : tourner la tête
 bi rû hatin ⁽⁴⁾ :
 rû li hev dîtin : être intimes
 li rûyê hev sekinandin : confronter
 rû tehl kirin : faire la grimace
 rû ser zivirîn : tourner la tête
 rû xistin erdê : se prosterner
 dan rû : reprocher
rûb, f. : arbre
rûbalgeh, m. : oreiller
rûbar, m. ⁽⁵⁾ :
 rûbar, m. : versant, m.; opposite, m.
 birûbarê hev ketin : se rencontrer
 rûbarî, f. : opposite, m.

4. Biewnîre (niyade) noté 1.

5. Biewnîre (niyade) noté 1.

rûbarî kirin : retourner; mettre face à face
rûbaz : hypocrite
rûbêş (⁶) :
rûbixurî : marqué de petite vérole
rûbûke : timide
rûbûn (⁷):
rûçik, m. : visage, m.
rûçikandin (birûçikîne) : 1) épiler
 2) dévisager
rûçikîn : être épilé
rûdêñ : allure, f.
rûdî, f. : vieille femme servant d'intermédiaire pour la conclusion d'un mariage
rûgirtî : timide
rûh, m. : âme, f.; esprit, m.
rûje, m. : diamant, m.
rûmal, f. : serviette, f.
rûmalk, f. : alcove, f.
rûman, m. (⁸) :
rûmet, f. : réputatuion, f.
 xwediyê rûmet : réputé
rûn, m. : beurre fondu
rûnandin (rûnîne) : faire asseoir
rûniştandin (rûniştîne) : cf. rûnandin
rûniştek, f. : siège, m.
rûniştgeh, f. : résidence, f.
rûniştin (rûne) : s'asseoir, s'installer
rûnişteman, m. : habitant, m.
rûniştî : cf. rûnişteman
rûnpêj, f. : pôèle, f.
rûpel, m. : page, f.
rûper, m. : cf. rûpel
rûperî : belle
rûpişt, f. : doublure, f.

rûqal, m. : cf. rûbar
rûreş : honteux, -se; déshonoré, -e
rûreşî, f. : honte, f.; deshonneur, m.
rûs : nu, -e
rûs : russe
rûsar : cf. rûreş
rûserîn : taie d'oreiller
rûsîti, f. : nudité, f.
rûspanî, f. : honneur, m.
rûspî : honnête; dont l'honneur est sans tâche
rûspîti, f. : cf. rûspanî
rûşwiştî : malhonnête
rût : cf. rûs
rûte : 1) cf. rûs 2) dénudé, -e
rûtîrş : maussade
rûtî, f. : nudité, f.
rûvî, f. : cf. rûdî
 rûviya ebandî : saucisse, f.; tripes farcies, f. pl.
 rûviya tijikirî : saucisse, f.; tripes farcies, f. pl.
rûvîreş, f. : gros intestin
rûvîsor, f. : intestin grêle
rûxanîn (birûxîne) : détruire
rûxist, m. : tapis de prière
rûxistgeh, f. : mihrab, m.
rûxurî : marque de petite vérole
rûxurok : cf. rûxurî
rûyal : dénudé, -e

S

sabûn, f. : savon, m.
 sabûna bezî : savon de suif
 sabûna qizbanan (⁹) :
 sabûna reqî : savon à base d'huile
sabûnxane, f. : savonnerie, f.

6. Biewnîre (nîyade) notê 1.
7. Biewnîre (nîyade) notê 1.
8. Biewnîre (nîyade) notê 1.
9. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sabxor ⁽¹⁰⁾ :	sap, m. : 1) plant de riz 2) manche, m.
sabxûl, m. ⁽¹¹⁾ :	saq, m. : tige, f.
sad, f. : parcelle, f.	saqê cizmê : tige de botte
sade : simple, uni, -e	saqûl, f. : bille, f.
sadiq : fidèle	sar : froid, -e
sadir, f. : hachette, f.	sar bûn : se refroidir
sadîl, m. : bouture, f.	sar û germ : tiède, tempéré, -e
saet, f. : heure, f.; moment, m.; montre, f.	sarcîm, m. : plomb, m.
saeta daliqandî : pendule, m.	sarik ⁽¹³⁾ :
saetçî, m. : horloger, m.	sarî, f. : 1) froid, m. 2) gond, m.
safî : pur, -e	sarînc, f. : citerne, f.
safî bûn : se purifier	sarme, m. : rayure, f.; nervure, f.
safî kirin : régler	sarme, f. : fusil rayé
safo, f. : 1) vase de cuivre 2) amas de neige	satandin (bisatine) : dépiquer le riz
sahî : froide et claire (nuit)	satar, f. : clairière, f.
sahîk : briquette de bouse séchée servant de combustible	satê, f. : rassi, -e
sak, m. : buffle d'un an	satil, f. : seau, m.
sakûl : profond, -e	satin (bisate) : battre, fouler, presser
sal, f. : année, f.	satûl : misérable, vil, -e
sala gonê : l'an dernier	satûlî, f. : vilenie, f.
salek ji pê re : dans un an	satûr, f. : hachette, f.
salix, f. : nouvelle, f.; recommandation, f.	sav, f. : rhume, m.
salos, f. : adulateur, -rice, hypocrite	sava, m. : bébé, m.
salûx, f. : cf. salix	savar, m. : blé cassé
sam, f. : cf. sehû	saw, f. : peur, f.
samîr, f. : mets kurde	saw kirin : effrayer
samîtil ⁽¹²⁾ :	sawar, f. : blé cassé cuit
sanehî, f. : facilité, f.	sawirme, f. : sorte de carabine
sango, m. : taurillon de deux ans	sawiri ⁽¹⁴⁾ :
sango : si, comme si	sawî : droit, -e; plat, -e
saniye, f. : seconde, f.	sax : sain, -e; en bonne santé
sanî f. : flamme, f.	sax bûn : guérir
	sax kirin : guérir,
	saxelem : sain, -e; salubre
	saxî, f. : santé, f.
	saxlem : cf. saxelem

-
10. Biewnîre (nîyade) notê 1.
 11. Biewnîre (nîyade) notê 1.
 12. Biewnîre (nîyade) notê 1.
 13. Biewnîre (nîyade) notê 1.
 14. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sax (15) : cf. sax	sedef kirin : incruster
sax , f. (16) : rive, f.; bord, m.	sedem , f. : cf. sebeb
saye , f. : ombre, f.	sedeqe , f. : aumône, f.
bi saya ... : grâce à	sedmér , m. : compagnie, f.
sayis , m. : bouc de deux ans	sedsal , f. : siècle, m.
sayî , m. : tunique, f.	sef , f. : ligne, f.; rangée, f.
sayî , f. : nuit claire	sef girtin : s'aligner
saz , f. : musique, f.	sef danîn : aligner
saz , m. : guitare, f.	sefa , f. : amusement, m.; distraction,
saz : en ordre; arrangé, -e	f.
saz bûn : s'arranger	sefan , f. : chaîne de montagne
saz kirin : arranger, préparer	sefandin (bisefine) : purifier; filtrer
sazax , f. : brise humide	sefane (17) :
sazbend , m. : musicien, m.	sefaret , f. : ambassade, f.
sazbendi , f. : art musical	sefaretxane , f. : cf. sefaret
se , m. : chien	sefbendi : cf. sef
seyê avê : loutre, f.	sefer , f. : voyage, m.
seb : pour, à cause de	sefik , f. : plat, m.
seba te : pour toi, à cause de toi	sefih , m. : débauché, m.
seb jînê : pour vivre	sefihane : à la manière des débauchés
sebeb , f. : cause, f.	sefil : misérable, pauvre
sebir , f. : patience, f.; consolation, f.	sefilê xwedê : malheureux
sebra xwe anîn : se consoler	sefilî , f. : misère, f.
benda sebra xwe sekinîn : ne	sefiltî , f. : cf. sefilî
pas avoir la patience	sefir , m. : ambassadeur, m.
lê sebir kirin : attendre	sefir , f. : suie, f.
pê sebra min tê : cela me console	sefre , f. : table, f.
sebrê bi xwe dan : patienter	seft (18) :
sebil , f. : pipe, f.	segban , m. : cf. segman
sebrîn : patient, -e	seglawî : race de chevaux
sebt , f. : samedi, m.	segman , m. : fantassin, m.; tireur, m.
sebûr : cf. sebrîn	segsege , m. : vagabond, m.
sed , f. : barrière, f.; digue, f.	segsegîti , f. : vagabondage, m.
sed , m. : cent, m.	segur , f. : entre chien et loup;
sedî deh : diz por cent	crépuscule du matin
sedef , f. : écaille, f.; nacre, f.	segvan , m. : cf. segman

15. "X"yê kelîmeya "sax" a ke tîya de nusiyaya, sey "xeyn" a erebkî vajiyêno (sey "x"yê kelîmeyanê "xerîb" û "xurbet"î). Celadet Bedirxanî na herfa "x" ser o di nuqteyî ronayî.

16. Biewnîre (nîyade) notê 15.

17. Biewnîre (nîyade) notê 1.

18. Biewnîre (nîyade) notê 1.

seh, m. : cf. **se**

seh : exact, -e

seh kirin : comprendre

sehen, f. : assiette, f.

seher, f. : aube, f.

sehgur, f. : cf. **segur**

sehim, f. : terreur, f.

sehitî, f. : enquête, f.

sehitî kirin : enquêter

sehnik, f. : cf. **sehen**

sehol, f. : glace, f.

sehpa (19) :

sehra, f. : plaine, f.; désert, m.

sehrînc, f. : citerne, f.; réservoir, m.

sehû, f. : terreur, f.

seîr, f. : constellation, f.

sejde, f. : prosternation, f.

sejde kirin : se prosterner

sekan (20) :

sekar, f. : bât, m.

sekav, f. : cf. **seyav**

sekerat, f. : la dernière heure

seket, f. : allure, f.; statue, f.

sekihandin (*bisekihîne*) (21) :

sekihîn (*bisekihe*) (22) :

sekin, f. : arrêt, m.; repos, m.

sekinahî, f. : 1) cf. **sekin** 2) paresse, f.

sekinandin (*bisekinîne*) : arrêter, calmer, faire tenir debout

sekinîn (*bisekine*) : s'arrêter, se tenir debout, se calmer

lê sekinîn : être à la disposition de

li hev sekinîn : s'entraider

li ser ... de sekinîn : insister sur

...

sekitîn (*bisekite*) : crever

sekman, m. : cf. **segman**

sekre (23) :

sektedar : entraver

sekû, m. : estrade, f.

sel, m. : rocher lisse

selav, m. : salut, m.

selav lê dan : saluer

selav lê kirin : saluer

selbend, m. : vannier, m.

sele, f. : paiement en nature

seleb, f. : canalisation, f.

seleb, m. : cf. **selin**

selef, m. : escadron

selende, m. : toit, m.

selete, f. : salade, f.

selpeke, m. : cf. **selef**

selihandin (*biselihîne*) : réparer,

 corriger, améliorer

selihîn (*biselihe*) : s'arranger, s'améliorer

selik, f. : panier, m.

selipandin (*biselipîne*) : salir

selipîn (*biselipe*) : se salir

selixandin (*biselixîne*) : écorcher

selixîn (*biselixe*) : s'écorcher

selîf : élevé, -e; haut, -e

selîl bûn : monter, s'élever

selîlank, f. : parc à bébé

selîn, m. : stèle, f.

seltenet, f. : royauté, f.; pompe, f.

selû, f. : cyprès, m.

selwa, f. : cf. **selû**

selwî, f. : cf. **selû**

semanek, m. : oiseau

19. Biewnîre (nîyade) notê 1.

20. Biewnîre (nîyade) notê 1.

21. Biewnîre (nîyade) notê 1.

22. Biewnîre (nîyade) notê 1.

23. Biewnîre (nîyade) notê 1.

semasî, m. : requin, m.
semax : tenace
semaxî, f. : tenacité, f.
semer, m. : escadron, m.
semitandin (bisemitîne) : ébouillanter
semitîn (bisemite) (²⁴) :
semt, f. : direction, f.
 bi semt : convenable
semûr (²⁵) :
semx (²⁶) :
semyan, f. : altesse, f.
senceq, f. : 1) bannière, f. 2) sandjak, m.
senceqdar, m. : porte-drapeau, m.
sencol, m. : collier de chien
sencûr, m. : cf. **sencol**
sendel : santal, m.
sendûq, f. : caisse, f.; coffre, m.
sened, f. : reçu, m.; quittance, f.
senem, f. : idole, f.
senemparêz : idolâtre
senew, f. : tuyau, m.
senger, f. : 1) fossé, m. 2) rempart, m.
 senger kirin : fortifier
sengerbestî, f. : forteresse, f.
sengergeh, f. : cf. **sengerbestî**
senidandin (bisenidîne) (²⁷) :
 xwe pê senidandin : s'appuyer sur
senidîn (bisenide) : être appuyé, s'appuyer
senifandîn (bisenifîne) : classer, ranger
senifîn (bisenife) : être classé, rangé

senisandin (bisenisîne) (²⁸) :
senisîn (bisenise) (²⁹) :
sepelik, f. : rate, f.
sepet, f. : panier, m.
seqa : aiguisé, -e
 seqa kirin : aiguiser
seqa, m. : porteur d'eau
seqem, f. : froid vif
sequer, f. : cf. **seqem**
seqet : estropié, -e; usé, -e
seqetî, f. : infirmité, f.; usure, f.
seqew, f. : maladie des chevaux
seqle, f. : cachet, m.
ser, m. : tête, f.; chef, m.; début, m.; pointe, f.; extrémité, f.
 bi ser û ber : en ordre
 bê ser û ber : en désordre
 li serê ... gerandin : faire subir à
ser bi ser : d'un bout à l'autre
ser hilanîn : résister, se défendre
ser jê standin : dépasser
ser seran û ser çavan : volontiers, à vos ordres
ser û ber kirin : préparer
ser winda kirin : prendre la tête
serê çiçikê : la pointe des seins
serê çiya : le sommet de la montagne
serê memikê : la pointe des seins
serê xwe gerandin : se promener
yê ko hatiye serê min : ce qui m'est arrivé
ser : sur; pour
 di ser ... re : sur, au dessous de, par-dessus
 ji ser ... de : dessus
 li ser : sur

24. Biewnîre (nîyade) notê 1.

25. Biewnîre (nîyade) notê 1.

26. Biewnîre (nîyade) notê 1.

27. Biewnîre (nîyade) notê 1.

28. Biewnîre (nîyade) notê 1.

29. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- ser min** : pour moi
sera, f. : palais, m.
serac, m. : sellier, m.
serad, m. : van, m.
seraf, m. : changeur, m.
serak, m. : cf. serek
serane, m. : tribut. m.; redevance, f.
seranser : d'un bout à l'autre
serav, f. : rive , f.; bord, m.
seray, f. : cf. sera
seraza : libre, indépendant, -e
serban, m. : terrasse, f.
serbar, m. : surcharge, f.
serbat, f. : baguette de fusil
serbejér : cf. serberjér
serbelg, m. : petite feuille de tabac
serben, m. : lacet, m.; cordon, m.
serberda : étourdi, -e
serberdayı, f. : étourderie, f.
serberjér : descendant, -e
 serberjér bún : descendre
 serberjér kirin : retourner, faire
 descendre
serberjérî, f. : descente, f.
serberjor : descendant, -e
 serberjor bún : monter
 serberjor kirin : redresser, faire
 monter
serberjorî, f. : montée, f.
serbest : libre
serbestî, f. : liberté, f.
 serbestî lê kirin : tenir tête à
serbidew, f. : plat de blé cassé et de
 lait caillé
serbihî, f. : anecdote, f.
serbilind : élevé, -e; supérieur, -e
serbilindahî, f. : supériorité, f.;
 distinction, f.
serbilindî, f. : cf. serbilindahî
serbindo, f. : querelle, f.
serbist, m. : baguette, f.
serbizér, f. : plat de lentilles et de blé
- cassé
serbihî, f. : aventure, f.
serbînek, m. : cf. selende
serborî, f. : souvenir, m.
serboz : grisonnant, -e
sercil, f. : couverture de cheval
serçav, m. : partie du visage comprise
 entre l'extrémité du nez et le milieu
 du front
serçax, m. : bijoux de tête
serçaxlı, f. : fibre, f.; filament, m.
serçerm, m. : dépouille de la tête d'un
 animal
serçîcik, m. : pointe de sein
serdan, f. : visite de cérémonie
serdap, f. : cave, f; sous-sol, m.
serdar, m. : commandement, m.
serdarî, f. : commandement, m.
serdawiyê : enfin
serdelya, f. : sardine, f.
serdem, f. : époque, f.
serderî, f. : linteau, m.
serdest : supérieur, -e
 serdest kirin : faire triompher
serdest, m. : chef
 serdestê ... bún : subjuger, domi-
 ner, vaincre
serdestî, f. : supériorité, f.; victoire,
 f.
serdews : précis, -e
serdewisî, f. : précision, f.
serdil, m. : but, m.
serdilkirî : décoré, -e; orné, -e; paré,
 -e
serdom, f. : chanson de danse
serdûw, m. : coccyx, m.
sere : adulte
sereb, m. : cf. selîn
serece, f. : 1) maladie 2) cercueil, m.
seredor : alternatif, -ve
 seredor kirin : alterner
seregiha : souple, avelte

serejêr : cf. **serbijêr**
serek, m. : chef, m.
serekî, f. : cf. **serekîti**
serekîti, f. : commandement, m.
serelî, f. : étage supérieur
serevraz, f. : montée, f.
serèle, f. : chanson de printemps
serêzavano, m. : chanson de mariage
serf, f. : dépense, f.
 serf kirin : dépenser
serfiraz : élevé, -e; victorieux, -se
 serfiraz bûn : vaincre
serfirazî, f. : supériorité, f.; succès, m.;
 victoire, f.
serfitlînek, f. : vertige, m.
 serfitlînek li min hat : j'ai le
 vertige
sergele : cf. **serfiraz**
sergerdan : cf. **sergindan**
sergem : plein d'entrain
sergemî, f. : entrain, m.
sergêj : étourdi, -e; perplexe;
 embarrassé, -e; sot, -te
sergêjahî, f. : étourdissement, m.;
 perplexité, f.; embarras, m. sottise,
 f.
sergêjî, f. : cf. **sergêjahî**
sergindan : insouciant, -e
sergindanî, f. : insouciance, f.
sergiran : coquet, -te
sergiranî, f. : coquetterie, f.
sergîn, m. : bouse sèche, f.
sergo, m. : tas d'ordures
sergoşe, f. : cf. **sergû**
serguh, m. : trouousseau, m.
sergum, f. : exil, m.
sergum : exilé
 sergum kirin : exiler
sergû, m. : têteière, f.
sergûş, m. : cf. **sergû**

serhed, m. : frontière, f.
serhedan : frontière
Serhedan : Le Kurdistan
 septentrional
serheng, m. : chef militaire
serheşin, m. : oiseau
serhev : ordonné, -e
 Eqlê wî ne serhev e. : Il n'a pas
 sa tête à lui.
serhev danîn : mettre en ordre
serheve : en tout, passé partout
serhişk : tête, -e
serhişkî, f. : entêtement, m.
seridandin (biseridîne) : tamiser
seridîn (biseride) : produire des
 grains
serik, m. : bout, m.
serişme, f. : cf. **sergû**
serî, m. : cf. **ser**
 cûn serî : s'achever, se terminer
 serî dan : visiter
serî jê hingaftin : faire une dé-
 marche suprès de ...
serî jê standin : dépasser, vaincre
Hespê min serî ji min stand. :
 Mon cheval s'emballa.
serî kirin : remplir à ras bord
serîn, m. : coussin, m.; oreiller, m.
serisang, f. : mai, m.
serkanî, f. : bord d'une source
 ser kaniya çav : commissure de
 l'oeil
serkar, m. : haut fonctionnaire
serkarî, f. : haute fonction
serkele, f. : cf. **serişme**
serkene (30):
 serkeş : rebelle, tête, -e
 serkeşî, f. : entêtement, m.
 serkêr, f. : extrémité, f.; pointe, f.
 serkil, f. : crottin, m.

serkot : nu tête	après sa mort
serkum , m. : plumet, m.; cimier, m.	serserî : vagabond, -e; fou, folle
serlêv , f. : commissure des lèvres	serserîtî , f. : vagabondage, m.; folie,
serma , m. : froid, m.	f.
serma hilanîf : prendre froid	sersîng , f. ⁽³²⁾ :
serma li min da : j'ai pris froid	sersot , m. : bois dont l'extrémité est
sermano : frileux, -se	brûlée
sermaye , f. : capital, m.	serşeh , f. : peigne, m.
sermayî : frileux, -se	serşo , f. : bain, m.
sermiyan , m. : chef, m.	serşok , f. : cf. serşo
sermiyanî , m. : commandement, m.	sert : dur, -e; rétif, -ve
sername , f. : titre, m.	serta , m. : branche supérieure
sernan , m. : fricot, m.	sertac , m. : couronne, f.
sernedî : éternel, -le	serteşî , m. : insecte, m.
sernexwîn : renversé, -e	sertig : pointu, -e
serniqab , f. : adresse, f.; début d'une lettre	sertil , m. : capuchon
sernisûv , m. : pente, f.	sertili , f. : cf. sertilik
sernivîst , f. : destinée, f.	sertilik , f. : dé, m.
sernivek , f. : centre, m.	sertisme , f. ⁽³³⁾ :
serok , m. : cf. serek	sertîr , f. : pointe (de lance ou de flèche)
serpas : négligé, -e	serûberî , f. : ordre, m.; discipline, f.
serpêhatî , f. : évènement, m.	serûk , f. : voile, m.
serpêhatî kirin : mettre au courant	serûseket : tenue, f.; costume, m.
serpê , m. ⁽³¹⁾ :	serwer : cf. serfiraz
serpêşî , m. : celui qui mène la danse, chef de la file	serwerî , f. : cf. serfirazî
serpilk , f. : chiquenaude, f.	serwext : averti, -e; informé, -e;
serpilkî : superficiel, -le; temporaire, agréable	serwext kirin : avertir, informer
serpînî : provisoire	serxwe : 1) indépendant, -e 2) robuste, m.
serpûş , m. : coiffure, f.	serxweş , m. : ivre
serqoq : chauve	serxweşî , f. : ivresse, f.
serqot : nu tête	serxwînk , f. : rouge-gorge, m.
serqiyyame , f. : montée, f.	serzelût : nu tête
sersal , f. : 1) le jour de l'an 2) offrande faite en mémoire d'un défunt un an	serzivirînek , f. : vertige, m.
	setil , f. : seau, m.
	setimandin (bisetimîne) : boucher

31. Biewnîre (nîyade) notê 1.

32. Biewnîre (nîyade) notê 1.

33. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- setimîn (bisetime)** : être bouché
setirandin (bisetirîne) : cf. **setimîn**
setirîn (bisetire) : cf. **setimîn**
setme, f. : fièvre, f.
setre, m. : gifle, f.
 setre lê dan : gifler
 setre lê xistin : gifler
setrenc, f. : cf. **şetrenc**
sevî, f. : tombereau, m.
sevorî, f. : écureuil, m.
sewa : mûr, -e
sewal, m. : quadrupède domestique
sewander, m. : betterave, f.
sewda, f. : amour, m.; mélancolie, f.
sewdalî : amoureux, -se
sewdeser, m. : tour de tête
sewgirandin (bisewgirîne) :
 assurer
sewgirîn : s'assurer
sewgur, f. : cf. **segur**
sewguri, f. : cf. **segur**
sewik, m. : 1) figue séchée 2) gâteau,
 m.
sewil, m. : cruche, f.
sewilk, m. : cf. **sewil**
sewq, f. : conduite, f.; convoiement,
 m.; déportation, f.
 sewqa ... kirin : conduire,
 déporter
sewqiyat, f. : déportation, f.
sews, f. : illusion, f.; mélancolie, f.
sewzayî, f. : verdure, f.
sewzgon : vert, -e
sexawet, f. : générosité, f.
sexel, m. : enfant, m.
 bi sexel bûn : être enceinte
sexî : généreux, -se
sexme, f. : piquet, m.
sextiyan, m. : sorte de cuir
sey : cf. **se**
seyandin (biseyîne) : crépir, enduire
- seyar** : nomade, vagabond, -e; mobile
seyav, f. : loutre, f.
seyd, f. : chasse, f.
seyd, m. : gibier, m.
seyda, m. : homme de science; maître,
 m.
seydадест : instruit, -e.
seyдадесті, f. : instruction, f.
seyдаті, f. : savoir, m.; science, f.;
 qualité de "seyda"
seyдик, f. : la partie la plus froide de
 l'hiver
seyр, f. : 1) marche, f. 2) spectacle, m.
seyдван, m. : chasseur, m.
seyдвани, f. : chasse, f.
seyран, f. : promenade, f.
seyrangeh, f. : lieu de promenade
seyван, m. : cf. **seyдван**
seyвани, f. : cf. **seyдвани**
сé, m. : trois, m.
сébare : triple
сéбехран : en majorité
сébelгuk, f. : végétal
сéбиск, f. : végétal
сécar : triple
сéдар, f. : trépied, m.
сéдeng, f. : trompette, f.
сéfil : cf. **sefil**
сéгави, f. : danse kurde
сéгуh, m. : triangle, m.
сéгүшe : triangulaire
сéhil, m. : bord, m.; rive, f.
сék, f. : cf. **sihik**
сékuh, f. : point de réunion de trois
 vallées
сéл, f. : 1) plaque de tôle bombée ser-
 vant à la cuisson du pain
 2) **сéla avé** : torrent, m.
 3) sable, m.
сélak, f. : sable, m.
сélaq, f. : cf. **сélak**
сélax, f. : cf. **сélak**

sêlih, m. : cf. sêhil	sêvgurî, f. : végétal
sêlik, f. : cf. sêlak	sêvik, f. : épiphyse, f.
sêlim, f. : échelle, f.	sêvok, f. : cf. sêvik
sêlimî ⁽³⁴⁾ :	sêvsêvok ⁽³⁹⁾ :
sêlinok, f. : seuil, m.	sêvtırşk, f. : pomme sauvage
sêlûn, f. : cf. sêlinok	sêw, f. : guêpe, f.
sêlxan ⁽³⁵⁾ :	sêwan, f. : ombrelle, f.; parasol, m.
sênc, f. : clôture, f.	sêwanek, m. : chapelier, m.
sênc kirin : clore	sêwelek, m. : voyou, m.
sênder, f. ⁽³⁶⁾ :	sêwerô : fait pour trois jours, ou pour
sêni, f. : plateau, m.	les trois jours
sêp ⁽³⁷⁾ :	sêwi, m. : orphelin, m.
sêpek, f. : cf. sehpa	sêwîtî, f. : le fait d'être orphelin
sêpê, f. : cf. sehpa	sêzdeh, m. : treize, m.
sêpik ⁽³⁸⁾ :	sêzgeh, m. : cf. sivnik
sêpil, f. : endroit où l'on se tient habituellement	sibande, f. : rebord, m.
sêpî, f. : cf. sehpa	sibat, f. : février, m.
sêran, f. : cf. seyran	sibe : lendemain, m.; demain, m.; matin, m.
sêrangeh, f. : cf. seyrangeh	sibê zû : de bon matin
sêrinc, f. : citerne, f.; réservoir, m.	qubara sibê : de bon matin
sêriyan, f. : carrefour, m.	zû destê sibê : de bon matin
sêrûje : affamé, -e	sibeh, f. : matin, m.
sêrûjeyî, f. : faim, f.	sibetir : après demain
sêrûn, f. : croquette de pâte soufflée farcie	sibil, f. : cf. sebil
sêrûnî : gras, -se	sicade, f. : 1) prostration, f.
sêsem, f. : cf. sêsemb	sicade kirin : se prosterner
sêsemb, f. : mardi, m.	2) tapis, m.
sêtîl, f. : cf. setil	sidan, f. : enclume, f.
sêtîlk, f. : fourchette, f.	sidandin (bisidîne) : 1) tendre 2) boucher
sêv, f. : pomme, f.	sidê, m. : ensemble des fils tendus sur le métier
sêva binerdê : topinambour, m.	sidê kirin : tendre
sêvayî, f. : nage, f.	sif : seulement
sêvayî kirin : nager	

34. Biewnîre (nîyade) noté 1.

35. Biewnîre (nîyade) noté 1.

36. Biewnîre (nîyade) noté 1.

37. Biewnîre (nîyade) noté 1.

38. Biewnîre (nîyade) noté 1.

39. Biewnîre (nîyade) noté 1.

sifarker, m. : rétameur, m.

sifik, f. : auvent, m.

Devê wî bê sifik e. : Il est bavard.

sifin, f. : matière, f.; essence, f.

sifir, m. : étain, m.

sifir, f. : zéro, m.

sifirkel ⁽⁴⁰⁾ :

sifirkel kirin ⁽⁴¹⁾ :

sifirme, f. : cf. **sifik**

siforî, m. : écureuil, m.

sifre, f. : table, f.

sifrî : étamé, -e

sift : pourri, -e; gâté, -e

siftik, m. : genre de raisin

sifto : cf. **sift**

sigûm, f. : maussaderie, f.

bi sigûm : maussade

sih, f. : ombre, f.

siha mirinê : malédiction

sih, f. : trente

sihan, f. : plateau, m.

sihbend, f. : visière, f.; rebord, m.

sihbet, f. : conversation, f.; entretien, m.

sihet, f. : santé, f.

sihet xwes ⁽⁴²⁾ :

sihik, f. : vinaigre, m.

sihir : stérile

sihir, f. : 1) magie, f. 2) terme, m.

sihirbaz : magicien, -ne

sihirbazî, f. : cf. **sihir**

sihnâv, f. : parasol, m.

sihre, f. : guidon, m.

sihre lê girtin : mettre en joue, viser

sihrik, f. : cf. **sihre**

sihurîn (bisihure) : veiller

sihûrok : de trente jours (mois)

sik : laid, -e

sik bûn : enlaidir

sik kirin : enlaidir, tr.

sikan, m. : bestingage, m.

sikcêş, f. : passoire, f.

sike, f. : 1) monnaie, f. 2) crochet, m.

sikir, f. : digue, f.; obstacle, m.

sikum, m. : visage, m.

sil : peureux, -se

sil bûn : se terrer

silav, f. : cf. **selav**

40. Biewnîre (nîyade) notê 1.

41. Biewnîre (nîyade) notê 1.

42. Biewnîre (nîyade) notê 1.

ALFABE

Kirmanckî (Zazakî)

Tirkî

A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, câr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemisgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	feğ, fariskî, Fransa	fare, fistik
G g	ga, giran, Gimgim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısrırmak, ışık
Î î	îsot, Îran, İtalya	ış, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdistan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibrîs	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şas	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tırkiya	tatlî, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı

Séwregi